

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає

Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political,
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

No. 10 (487), October, 1988, Vol. XLI

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів
Заступник Відповідального Редактора — М. В. Поврозник
Члени Редакційної Колегії:
проф. д-р Г. Васюкович, проф. д-р С. Галамай, проф. д-р В. Косик,
інж. В. Олесюків, ред. Л. Полтава, проф. В. Романенчук,
д-р В. Стебельський, проф. П. Цимбалістий
Літературно-мовний консультант — Святослав Караванський

Редакція і Адміністрація

260, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 607 6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1988 РІК

К р а ї н а	Річна передплата	Піврічна передплата	Чвертьрічна передплата	Окреме число
Австралія	55 дол.	30 дол.	17 дол.	5 дол.
Австрія	700 шл.	400 шл.	250 шл.	65 шл.
Аргентина (амер. дол.)	40 дол.	20 дол.	10 дол.	4 дол.
Бельгія	2000 б.фр.	1100 б.фр.	600 б.фр.	200 б.фр.
В. Британія	25 ф.	13 ф.	7 ф.	2,50 ф.
Канада	55 дол.	30 дол.	17 дол.	5 дол.
США	50 дол.	27 дол.	15 дол.	5 дол.
Німеччина	110 м.м.	60 м.м.	35 м.м.	12 м.м.
Франція	250 фр.	130 фр.	70 фр.	25 фр.
Швеція	250 кор.	130 кор.	70 кор.	25 кор.

В усіх інших країнах — рівнозначність американських доларів.

Передплату просимо вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам
вигідніше — на адресу нашого Заступника у Вашій країні, яку
знайдете на сторінці 3-ій обкладинки.

Чеки виставляти на: Ukrainian Publishers Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

Printed in Great Britain by Ukrainian Publishers Ltd., 260 Liverpool Rd., London, N1 1LF

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГУСЛІСТЬО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 10 (487)

ЖОВТЕНЬ, 1988

Річник XLI

Зміст X-ої книжки

В Тисячоліття Хрещення України

— ПРОПОВІДЬ ПАПИ ІВАНА ПАВЛА II ПІД ЧАС БОЖЕСТВЕННОЇ ЛІТУРГІЇ В БАЗИЛИЦІ СВ. ПЕТРА	1155
— АНГЕЛ ГОСПОДНЯ З ПАПОЮ	1160
— СЛОВО СВЯТИШОГО ОЦЯ ПІД ЧАС ЮВІЛЕЙНОГО КОНЦЕРТУ	1162
— ГОМІЦІЯ КАРДИНАЛА УГО ПОЛЕТТИ	1163
— ЗВЕРНЕННЯ БЛАЖЕННІШОГО ДО ДУХОВЕНСТВА В УКРАЇНІ	1167
— ПРОПОВІДЬ БЛАЖЕННІШОГО МИРОСЛАВА-ІВАНА ВИГОЛОШЕНА В МЮНХЕНІ 24-ГО ЛІПНЯ, 1988 Р.	1171
— ТЕЛЕФОНОГРАМА З УКРАЇНИ	1176

о. д-р І. Ортинський. ТАСМНИЦЯ УКРАЇНИ (Продовження. 3)	1177
---	------

Поеті

Ірина Стасів-Калинець. До вікопам'ятних джерел (Закінчення). Предтеча — 1191.	
На стрілецьких могилках — 1191. Київська Софія — 1192. Юр — 1194.	
Мелетій Смотрицький — 1194. Успенська церква — 1198.	
Леонід Полтава. Райдуга (Закінчення. 3)	1200
Мотря Формиш. РУСЬ УКРАЇНА ВІЧНА БУДЕ...	1203
Ірослав Лесня. Слово мовлю	1205

Ірина Стасів-Калинець. ВІПЛУЖЕНІСТЬ	1208
Валентин Стецько. ГНАТ ХОТКЕВИЧ — КОМПОЗИТОР	1213

Питання національного визволення

Роман Рагзинський. УКРАЇНСЬКИЙ ПСАЛОМ 1988 РОКУ	1217
Святослав Караванський. ЩО ВІДКРИВ ПРОЦЕС І. ДЕМ'ЯНЮКА?	1228
— ПРО ПОЛІТИЧНІ ТРЮКИ МОСКВИ	1228

З дому неволі

— Вячеслав Чорновіл про національні питання — 1230. Вячеслав Чорновіл в обороні історичної правди про бандеринців — 1232. Розгук ставоси в Києві — 1235. Розгін демонстрації у Львові — 1237. Телеграма М.С. Горбачову — 1239. Святування Тисячоліття в Голшаймі. Зарванці — 1240. Акт вандалізму в Грушеві — 1241. Зустріч українських правозахисників з журналістами у Львові — 1241. Звільнено І. Сокульського — 1242. Міжнародна зустріч у Львові — 1243. Терор проти українських правозахисників — 1243. Ландшафтова голодомна на оборону політичного — 1244. Справа арешту Олесь Шевченка — 1244. Степан Салепка. Клюб друзів укр. мови ім. Василя Стуса — 1247.	
--	--

Спогади

Богдан Чучко. КОЛИ ПЕРЕМОЖЕШ — ТИ ЦАР. А КОЛИ ПОТЕРПИШ ПОРАЗКУ — ТИ БАНДИТ (Закінчення. 7)	1249
--	------

Огляди, рецензії

— Голодовий геноцид України на світовому форумі	1255
Олесь Беркут. До невичерпних джерел	1258
А. Бедрич. Воїни полк. Є. Конавальця на Далекому Сході	1260
— Появилася нова праця про репресії 1930-их рр. в Україні	1264
Володимир Жила. Найбільш українське місто в Галичині	1265
Роман С. Гоміт. Книга про 1000-ліття українського християнства	1269

Бібліографія одержаних видань	1273
Помертві на пресфроні «Визвольного Шляху»	1278

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА», ЛОНДОН

*Новозбудована стилева церква-пам'ятник свв. Володимира й Ольги
у Волвергемтоні, Англія, посвячена Владикою Михайлом Гринчишиним
31-го липня 1988 року в присутності біля 3000 українців*

В Тисячоліття Хрещення України

**ПРОПОВІДЬ ПАПИ ІВАНА ПАВЛА II
ПІД ЧАС БОЖЕСТВЕННОЇ ЛІТУРГІЇ
В БАЗИЛИЦІ СВ. ПЕТРА**

Неділя, 10-го липня, 1988

Слава Тобі, Тройце!

Тисяча років тому, на берегах Дніпра, в Києві в Русі, здійснились слова, якими Ісус звернувся до апостолів при кінці своєї спасенної місії на землі: «Ідіть, отже, навчіть усі народи, хрестячи їх в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа» (Мт. 28, 19).

Слава Тобі — Отче — Сину — Святий Душе!

Слава Тобі, Пресвята Тройце — єдиний Боже!

Боже всемогутній, Вседержителю всесвіту й Господи історії всіх народів, слава, честь і подяка Тобі за ласку святого хрещення, уділеного предкам народу, який сьогодні святкує велике тисячоріччя.

Слава Тобі і подяка за князів: Володимира — володаря тієї землі, за його бабуню Ольгу та за всіх тих, які пішли їхніми слідами у вірі і в новому життю в Христі розп'ятому й воскреслому задля відкуплення гріхів світу.

2. Так відновились, певним чином, чуда Йордану, дня, в якому прийняв Хрещення Твій Син єдинородний. Тоді згідно із словами візантійської Літургії: «Йордан повернувся назад, побачивши вогонь Божества, що тілесно сховався і входив у Нього. Йордан повернувся назад, побачивши, що невидимий став видимим, Творця воплощеного, Владику у вигляді слуги. Йордан повернувся назад і гори здригнулися, Бога в тілі побачивши; і хмари голос видали, дивуючись тим, що приходить, світлом від світла, Богом істинним від Бога істинного» (*Йорданське водосвяття*).

Також ріки Дніпра й пагорби Русі здригнулися з радости, коли звершилась велика подія відродження народу до нового життя хресної благодаті. Відлунням цієї радости були урочисті святкування російської православної Церкви, що відбулись у Москві минулого червня. На них я послав делегацію з Кардиналом Державним Секретарем, та з Кардиналом Президентом Секретаріату для Єдності Християн, щоб виявити тій Церкві-сестрі вислови співучасті, як моєї, так і всієї Католицької Церкви.

Сьогодні ж Українська Католицька Спільнота, разом з Церквою святих апостолів Петра і Павла, підносить до Господа гимн слави і подяки за історичну подію, від якої почалось благовістування народів східної частини європейського континенту і навіть поза Уралом. Це вона зробила у 950-ту річницю цієї події, коли Папа Пій XII в цій самій базиліці очолив урочисте евхаристійне богослуження у візантійсько-слов'янському обряді, в якій взяв участь широкий ряд католиків вашого народу (AAS 31, 1939, 258с). Це сталося і сьогодні через це чудове представництво духовенства і вірних, які співають мовою, яка їм дорога, славу Богові за все, що звершилося 1000 років тому на берегах Дніпра.

Мило мені висловити спільну радість словами, що їх, згідно з давньою літургією, читали єпископи і священники під час урочистого водосвяття: «Тройце понадістотна, просвіти також і нас, негідних слуг твоїх, щоб ми могли прославляти незмірні діла Твоїй Силу. Нині бо настав для нас святковий час і хор святих збирається з нами й ангели з людьми спільно святкують. Нині хмари з небес росять дощ правди для людства. Нині людські гріхи Йорданськими водами обмиваються. Нині рай людям відкривається і сонце правди сяє нам. Великий Ти, Господи, і дивні діла Твої і няке слово недостатнє, щоб прославляти чудеса Твої» (*Велике водосвяття*).

3. Сьогодні Церква святих апостолів Петра і Павла, разом з українською спільнотою дякує Богові за те, що вчинив за *посередництвом свого слуги святого Володимира*, великого київського князя, який, знайшовши дорогоцінну перлину, як євангельський купець зробив її своєю, вчиняючи учасником також і свій народ. Тому-то справедливо славний київський митрополит Іларіон ось як висловився про нього: «Славить похвальним голосом Римська земля — Петра і Павла, через них бо повірила в Ісуса Сина Божого; Азія, Ефез і Патм — Йоана Богослова; Індія — Тому; Єгипет — Марка; всі землі, міста та люди почитають і славлять своїх учителів, які навчили їх правдивої віри. Похвалім і ми, по нашій силі, нашого учителя і наставника, великого князя Володимира, внука старого Ігоря, сина славного Святослава» (*Слово про закон і благодать*, 38, 5-12).

4. Дорогі браття і сестри! Вітаємо вас, що сьогодні разом з Єпископом Риму зібрались навколо святої спадщини апостолів Петра і Павла!

Вітаю вас у Господі! Прийміть поцілунок миру!

Ласка цього святого дня 1000-річчя нехай буде вашою частиною і стане для кожного з вас джерелом оновленої радості. Цього вам бажає Наступник Петра на спогад події, яка залишила незгладимий знак на вашій історії.

Яке ж то недосяжне таїнство звершилося тоді в душі ваших

предків і в усій їхній людській природі. Ось бо через Хрещення вони занурилися у Христову смерть, були поховані разом з Ним, як нащадки гріхи Адама, щоб *мати часть у Його воскресінні*, щоб, як усиновлені Божі діти, прийняти від воскреслого Христа нову спадщину: спадщину Життя в Бозі.

І ось це саме Боже таїнство, через святу Тайну Хрещення, *відновляється з покоління в покоління аж до наших днів*.

Слава Тобі, Пресвята Тройце!

Слава Тобі, Свята Церкво, що є для нас дверми нового життя в Христі!

5. В щасливій події 1000-річчя духовні сини і дочки святого Володимира покликані відновити в собі ласку святої Тайни, з якою почалась їхня релігійна й національна самобутність. З Хрещення, насправді, народжується «нова людина», яка має в ласці Духа джерело «нового життя» і в заповіді любові — «нову заповідь», з якої виникає єдина родина Божих дітей, покликаних до «нової надії» блаженної вічності.

Ось у чому незмірні цінності Хрещення: воно є основою нового буття християнина й підтримкою його історії, чи то як особи, чи як члена народу.

З Хрещення Руси взяв початок отой повільний і багатогранний процес культурного і громадського дозрівання, що так глибоко закарбував формування українського, білоруського та російського народів. Сини цих народів, з радістю згадуючи своє виникнення, не можуть не прийняти підбадьорюючого послання, яке до них приходить з тієї історичної події.

6. Особливо ви, сини українського народу, як могли б забути, що спадщина ваших предків *вам спільна* з православними братами вашого народу? Як могли б занедбати, крім того, історичні зв'язки, що пов'язують ваш народ з народами білоруським і російським?

Хрещення зробило вас, як також і їх, *членами тієї самої Церкви*. Коли 1000 років тому ваші предки прийняли Хрещення, поділ між Церквами ще не настав. Святий Володимир наказав хрестити свій народ у благословенний час, в якому Христова Церква простигалась неподілена зі Сходу на Захід. Він узяв з Візантії літургічні обряди й священодіяства, але, водночас, розуміючи своє власне становище та власне завдання, до кінця був постійним у єдності Католицької Церкви, старанно підтримуючи дружні стосунки з Апостольською Столицею. Після нього чимало князів продовжували з відповідною пошаною приймати посланців Римських Архієреїв.

Бажання повної церковної єдності, під дією Святого Духа Утішителя, не припинилось у наступних сторіччях. Як не пригадати,

зокрема, відомого київського митрополита Ісидора, що брав участь у флорентійському Вселенському соборі, підписуючи декрет Унії? Зі свого боку Римська Церква наділила його великими почесностями, протягом життя надаючи йому найвищі гідності й приймаючи після смерті його тілні останки у цій ватиканській базиліці.

7. Кінець XVI сторіччя був для Церкви в Україні нелегким періодом. Повсюди зростало, широко поділене в різних церковних кругах, глибоке бажання віднови.

В цій ситуації багато єпископів і частина народу бачили у повному наставленні повної єдності з Римською Церквою практичну можливість бажаної віднови. Всім відомо, крім того, як ті, що підписали Унію в Бересті, ніколи не мали відчуття вчинити цим актом розрив із своїм минулим. Навпаки: єдність з Римом представляла в їхніх очах відновлення церковного стану давньої Київської Церкви — перед злощасним відчуженням між Церквами Сходу і Заходу.

Їхня церковна ситуація, як знаємо, не була зрозуміла всім народом і навіть заплутана у своєму основному значенні, але чи не є актом справедливості — особливо стосовно тих, які внаслідок такого кроку зазнали гіркоти незрозуміння й заплатили власним життям — чи не є актом справедливості признати наявність тієї туги за єдністю Церкви, що її сьогодні, після багатьох сторіч, помічаємо в нас дедалі живіше і настійливіше в контексті більш поглибленого розуміння Церкви у відмінних історичних обставинах?

Очевидно, коли папа Климент VIII обійняв представників Київської Церкви, які прибули до Риму, щоб підписати договір єдності, була велика надія, що той жест любови схвалить важливу подію в історії відновлення повної церковної єдності.

Те, що вони сплели тими обіймами, зрушує сьогодні також і нас, щоб обмінятися тим самим жестом братерства й миру.

8. Святий Дух, що з такою силою промовляв під час II Ватиканського Собору й далі дає чути свій голос через знаки часів, спонукує всіх нас з новим піднесенням пройти шляхами єкуменічного діалогу, і веде палко бажати, щоб наблизився день поцілунку миру між Католицькою і Православною Церквами.

Апостольський Престіл, зі свого боку, завжди живо відчував обов'язок підтримувати віруючих українців католиків у їхньому праві остатись в католицькій єдності й зберігати вірність власному обрядові й власним традиціям. Тому були створені Митрополії, Єпархії, Екзархати з власною церковною Ієрархією для вірних українців, що живуть у діаспорі.

9. Дорогі брати в Єпископаті! Найдорожчі браття й сестри в

Христі Господі! Тут, біля гробу святого апостола Петра, поблизу якого спочивають тлінні останки святого священомученика Йосафата, так дорогого вам, разом подякуймо Пресвятій Трійці за неоціненний дар Хрещення й за численні духовні плоди співучасті в Божих таїнствах, у спільності тієї ж віри та у вузлах тієї ж любови.

Святкування Тисячоріччя повинно оживити в усіх християн зобов'язання до єкуменізму й спонукати Католицьку і Православну Церкви знову відкрити в Україні давні історичні зв'язки та з відновленням піднесенням трудитися у справі єдності. Молимося спільно, щоб незабаром між католиками й православними змогла відновитись повна єдність, в якій, протягом сторіч, жили їхні предки. І одночасно молимося, щоб Ваша Церква, також і в цьому сторіччі випробувана великими недолями, змогла бути пошанована в своїх особливих ризах.

Відновляю тут побажання, вже висловлене в Посланні *«Великий Дар Хрещення»*, щоб майбутнє побачило «подоланими непорозуміння й взаємні недовір'я, і визнане право кожної людини на самотність і власне визнання віри. Приналежність до Католицької Церкви ніким не повинна вважатися як несумісна з добром власної земної батьківщини та зі спадщиною святого Володимира. Нехай же безліч ваших вірних зможуть втішатись справжньою свободою совісті та пошаною релігійних прав у прилюдному богочитанні, згідно з різноманітними традиціями, у власному обряді та з власними Пастирями» (ч. 7), щоб таким чином, для загальної радості відкрилась нова ера братньої єкуменічної співпраці.

10. Дорогі браття і сестри, сьогодні Католицька Церква з особливою любов'ю дивиться на вас, українці католики, що живете в діаспорі чи на батьківщині. Дивиться на вас і з вами співає «Тебе Бога хвалим», дякуючи за дар віри й витривалости у ній протягом довгих сторіч.

Її радість, одначе, позначена смутком, бачачи, що стільки ваших братів і сестер не мають релігійної свободи, не зважаючи на те, що це право було багато разів підтверджене в конституціях держав та в урочистих міжнародних документах.

Найдорожчі, Католицька Церква і Наступник святого Петра, близькі вам, що більше, вони солідарні з вами і за вас моляться. Зі широго серця обіймаю вас, як ваш брат і перший Папа слов'янського роду в історії Церкви.

Разом з вами вирушаю в духовну прощу на Київську гірку, де над широким Дніпром стоїть пам'ятник святому Володимирові. Припадаю навколішки перед іконою Богородиці Оранти в соборі Святої Софії в Києві та віддаю їй всю долю Української Като-

лицької Спільноти. О Мати Божа, покрій нас своїм святим покровом та захисти від усякого лиха.

Святі апостоли Петре й Павле, святі князі Володимире і Ольго, святі отці Антоніє і Теодосіє Печерські, святі Борисе і Глібе і святий Йосафате, мученику, завжди вставляйтесь за нас, ваших вірних дітей. Ісусе Христе, змилосердися над нами, помилуй і спаси, бо ти благий і чоловіколюбець.

Пресвята Тройце, оживляюча й освячуюча, Отче, Сину і Святий Душе, Тобі слава й честь на віки віків. Амінь.

* * *

Дорогі Владики, Отці Духовні, і всі Ви,
брати і Сестри в Христі!

Тут при гробі святого апостола Петра, поруч якого спочивають тлінні останки святого Йосафата, що Вам такий дорогий, всі спільно дякуємо Тройці Пресвятій за великий дар Хрещення і за всі плоди участі в божественних таїнствах в єдності тієї ж самої віри та в зв'язку тієї ж самої любови.

З цілого серця обнімаю всіх Вас, а разом з Вами увесь український Народ та обнімаю Вас усіх поцілунком мира як Ваш брат і перший Папа слов'янського походження в історії Церкви. Разом з Вами духом удаюся на Київську гірку, де над широким Дніпром стоїть постать св. Володимира. Навколошки припадаю перед Іконою Богородиці Орнати в соборі Святої Софії в Києві й віддаю Їй усю долю української католицької Спільноти. О, Мати Божа, покрій нас усіх твоїм святим покровом і захорони від усякого зла.

А Христос, істинний Бог наш, за молитвами Пречистої своєї Матері, святих апостолів Петра й Павла, святих князів Володимира і Ольги, святих отців Антонія і Теодозія Печерських, святих мучеників-страстотерпців Бориса і Гліба і святого священомученика Йосафата помилус і спасе нас як добрий і чоловіколюбець. Амінь.

АНГЕЛ ГОСПОДНІЙ З ПАПОЮ

*«Радуйся, непорушна вежо Церкви, радуйся,
бо в тобі запевнення нашої перемоги»*

(Акафіст, Ікос 12)

Цим проханням Акафісту звертаємось сьогодні до Марії, Матері Церкви, дякуючи за великий дар Хрещення Київської Руси, що відбулось 1000 років тому. Ці слова, що з однаковою радістю пов-

торкують сини й доньки св. Володимира, католики й православні, бо Марія є спільною Матір'ю, яка вказує для всіх шлях до повної єдності.

Славозвісний гімн (Акафіст) протягом сторіч стоячи співається повсюдно на Сході. Його співали вже тоді, коли Церква була ще неподілена й прославляла Господа та Його Матір у спільній єдності однієї віри. Нехай у другому тисячоріччі всі сини й дочки святого Володимира разом співають цей гімн, знову зібрані у повній єдності. Нехай до неї приведе Марія — непорушна вежа Церкви.

2. У день урочистого «Тебе Бога хвалим» Української Католицької спільноти, знову подаюся у духовну подорож до святого міста Києва та на ті землі, де покров Богородиці ніколи не перервалася. Разом із стількома вірними припадаю перед іконою Матері Божої Оранти, що має назву «Непорушної стіни» і, певний Її заступництва, звертаюся до Бога словами словами псалмопівця:

*«О Боже сил, повернись бо!
Споглянь із неба й подивися;
навідайся до лози цієї,
до пагінця, що твоя правиця посадила,
до паростки, що укріпив еси для себе»*
(Пс. 80, 15-16).

Нехай це все, що «Твоя правиця посадила» тисяча років тому, зростає і розвивається в новому тисячоріччі у повній свободі для всіх, щоб визнавати власну віру у відновленні повної єдності Церкви.

Звертаю мої найсердечніші привіти до вас, українські прочани, які прибули до Риму із Сполучених Штатів Америки, з Канади, з Аргентини, Бразилії, Австралії та різних країн Європи на святкування цієї важливої історичної події.

З особливим привітом звертаюся до наших Братів і Сестер в Україні. Папа — слов'янин, ваш Брат, пригортає вас до свого серця і благословляє. Знаю, що ви злучені в молитві і перебуваєте в духовній єдності з Наступником Петра.

Радіймо сьогодні всі, бо у вірі, зразком і вчителькою якої — Пречиста Діва Марія, є запорака нашої перемоги: «Це є перемога, яка перемогла світ: віра наша» (1 Йо. 5, 4).

Вітаю усіх, римлян і прочан, у цю велику неділю, коли відсвяткували тут у Римі, також і ми, святе Тисячоріччя Руси.

Слава Ісусу Христу!

СЛОВО СВАТІШОГО ОТЦЯ ПІД ЧАС ЮВІЛЕЙНОГО КОНЦЕРТУ

Найдорожчі брати і сестри!

Багаторазово під час моїх апостольських подорожей я мав нагоду зустрічатись з діаспорою Українських Католиків та вашою культурою в різних її виявах.

Сьогодні ж навпаки, це ви представляєте мені, тут у Римі, святу важливу складову частину вашої культури, щоб урочисто відсвяткувати Тисячоріччя Хрещення Київської Руси, ілюструючи плоди, здобуті проповіданням Святого Євангелія між вашим народом.

Звертаючи до вас мій сердечний привіт, бажаю висловити всю мою радість та моє признання за те, що ви сьогодні потрапили здійснити тільки самими силами українців, які живуть в діаспорі. Я мав змогу захоплюватись, разом із співробітниками Римської Курії та гістьми, мистецтвом вашої мови, вашого співу, вашої музики, і це було дійсною духовною насолодою.

«Дивіться на скелю, з якої ви витесані» (Іс. 51, 1), — говорив своєму народові пророк Ісая. Ось: сьогоднішній вечір, сповнений епізодами, що викликають у пам'яті народну набожність, весь є заклик «поглянути на скелю, з якої ви витесані». Тією скелею є Христос, і Його Євангелія, прийняття якого в усій вашій культурі дозволило на такий розквіт краси.

Християнізація вчинила можливим в Київській Русі, ще одинорідній, створення власної культури на народньому і релігійному тлі. Мова святих Кирила і Методія стала мовою письменників і науки, Святих Писань, понад усе Євангелії та Псалтиря, стали зразками мистецтва слова. Навіть народня культура, що зросла на ґрунті поганства, з бігом часу пройшла процесом освячення, виявляючи себе в особливих творах релігійної поезії й прози.

Культура українського народу зросла на спадщині Хрещення Святого Володимира, і тому вона вкорінена в ґрунті християнської Європи.

Знаменне значення щодо наслідків в духовному й національному житті мала Берестейська Унія 1596 року. Церква, після відновлення об'єднання з Римом, розгорнула широку культурну діяльність. Неопінімі заслуги мають у цій сфері Отці Василіяни, монастирі, які стали центрами науки і культури. Також духовенство, чи то католицьке чи православне, відзначилось визначною присутністю в усіх ділянках культури.

Дорогі Брати і Сестри Українці!

Ще раз і ще раз повторюю вам слова пророка: «Гляньте на скелю, з якої ви витесані, на виритий колодязь, з якого ви постали» (Іс. 51, 1).

Ми спом'янули нині цю «скелю» української культури, «з якої ви витесані» і за яку ви такі горді. Вона є мірилом вашої історії, як також вашої Церкви, що «як гармонійний хор, підтриманий голосами незліченного багатолюддя, згідно з безліччю модуляцій, барв і сполук, возноситься на Божу хвалу» (Апостоли Слов'ян).

Дякую всім, що влаштували це торжество, артистам і співакам — людям мистецтва і культури — та запевнюю мої молитви за всіх творців слова, музики, і пісні, як також за увесь культурний світ великого українського народу на Батьківщині і в діаспорі, і від серця, разом з Владиками вашої Церкви, тут присутніми, і з Кардиналом Мирославом Іваном Любачівським, уділяю Апостольське Благословення.

ГОМІЛІЯ КАРДИНАЛА УГО ПОЛЕТТИ

Виголошена на площі св. Петра під час Молебня до св. Володимира на честь мучеників української церкви, у присутності владик, священників, монахів і вірних українців — 9-го липня, 1988 р.

Українська Католицька Церква, яка паломничає на поселеннях, єднається духово з братами, які живуть у терпінню в батьківщині, сповняє торжественний і публічний акт богочитання Отцеві Милосердя, який завжди милує своїх дітей, які страждають.

Акт почитання, яким вона бажає віддатися під опіку Пречистої Діви Марії, Богородиці Оранти, «Нерушимої Стіни», як це її величають у своєму виді в київському соборі Святої Софії.

Акт почитання, який рівночасно висловлює радість, біль і благання.

Радість наповняє ваші серця, Достойний Верховний Архієпископ Кардинале Мирославе Іване Любачівський і брати Владики Синоду Української Католицької Церкви, священство, монашество і вірні українці, що святкуєте свobodно в Домі Отця всієї Католицької Церкви Папи Івана Павла II, славний спомин Хрещення Руси, яке сплило в Києві тисяча літ тому. Тоді почалася славетна історія віри, поширення католицької релігії, згідно з візантійською традицією і за вживанням слов'янської мови, в східних областях за Дніпром і аж поза Урал.

Ця історія віри перетворюється сьогодні на надію, після століть болю і понижування, бо скеля Петра, яка знаходиться у Римі, дає нової сили вашим молитвам і сподіванням до повної свободи і ви-

знання права на існування Української Католицької Церкви також і в батьківщині, де вона ще є понижувана.

Радість, яка хвилює ваше серце цього вечора, коли поминаєте незліченних ваших мучеників, не віддаляється від великого болю мільйонів братів, які живуть ще окружені вінцем мучеництва, що прикрашує вашу Святу Церкву, як католицьку так і православну.

Радість і біль перетворюється у благання до Всемогучого Бога, щоб прискіпив годину свободи у вірі, віднайдення народу, чуда, щоб Українська Церква, на шляху єкуменізму, могла стати благословенним перснем примирення між Сходом і Заходом.

Виглядало б це на нездійсниму майбутність, та «ніщо не неможливим перед Богом», як звіщав архангел Гавриїл під час Благовіщення Марії.

Ми, члени Римської Католицької Церкви, в Римі, в Італії, на Заході, усильно переживаємо вашу радість, ваш біль, вашу надію в цій годині спільної молитви, яку завершити словом потіхи і благословенням Святіший Отець Іван Павло II.

Згадаймо хоч коротко хвилини слави, боротьби, мучеництва, воскресення, а відтак знову понижування благословенного тисячоліття Хрещення Київської Руси.

1. Тисяча літ тому, в році 988, під час панування Великого Князя Володимира, в Києві відбулася велика подія, хрещення його жителів у ріці Дніпро. З приводу цієї історичної річниці, за словами Святішого Отця Івана Павла II у його посланню «Великий Дар Хрещення»: «Церква Святих Апостолів Петра і Павла, і вся Католицька Церква співають Пресвятій Тройці пісню вдячності й слави за такий неоціненний дар».

Хрещення, тоді прийняте, дало початок благовістуванню серед народів Східньої Європи і навіть поза Уралом. З цієї події бере початок не тільки християнська, але також і культурна самобутність народів східньої частини європейського континенту і, послідовно, їхня історія. З Володимировим Хрещенням Київська Держава і її нарід стали приєднаними в орбіту великої європейської культури і цивілізації.

2. Торжественний акт Хрещення Київської Руси не наступив несподівано, але був завершенням довшого процесу.

Не мали бо успіху старання святої княгині Ольги в напрямі утривалення і поширення християнства в Київській Русі. Але вони створили прихильний ґрунт для спасенної дії київського Князя Володимира, сина Святослава і внука Святої Ольги, якого історики назвали «Великим», Церква «Рівноапостольним», а його сучасники «Ясним Сонцем».

3. Святий Володимир охрестив свій нарід у благословенному Богом часі, коли Церква Христова ширилася від Сходу до Заходу як одна і неподільна. Він взяв від Візантії літургічні обряди і священні церемонії, але рівночасно, свідомий власного положення і свого завдання, лишився стійким аж до кінця у єдності Католицької Церкви, плекаючи з особливою дбайливістю приязні зносини між Апостольським Престолом і його Державою.

Сейчас після Хрещення були основані на Русі школи і ширилася наука, як свідчить Літопис: «Батьком того всього є Володимир, він орав землю і її зрошував, бо він просвітив її християнством, а його син Ярослав її посіяв словами книг». Перекладено з грецького на слов'янську мову, крім Святого Письма, також і літургійні книги, писання Отців і проповідницькі твори.

Архітектурні пам'ятники тодішніх часів, як рівнож і мозаїки та стінописи, по сьогодні свідчать про великий мистецький рівень Київської Держави.

4. Сучасні землі України зазнали великого спустошення татарсько-монгольського наїзду. Та Церква зуміла втриматися і продовжувала скріпляти віру народу аж до Берестейського Синоду 1596, коли вся Київська Митрополія і з нею народи український і білоруський відновили єдність з Апостольським Престолом.

Ця єдність від початку коштувала крові мучеників, однак католицька віра посилювалася у масивний спосіб. Та доля Унії була наскрізь особливою. Ледве українські і білоруські землі опинилися під автократичною царською рукою, католицьку віру нищено силою, і на її місце накинено державне православ'я. Лише поза межами царської імперії католицька Церква продовжувала жити і процвітати аж до останньої страшною світовою війни. Впродовж понад 150 років у цих землях українське життя плило щасливо і мирно.

Коли однак при кінці XIX століття багато українців з причини економічних злиднів переселилося до Сполучених Штатів Північної Америки, святий папа Пій X в 1907 іменував для них єпископа з відповідними повноваженнями. Це саме сталося пізніше в Канаді, а відтак також в інших континентах, так, що сьогодні один мільйон українців в діаспорі мають свого Верховного Архiepіскопа, двох архiepіскопів-митрополитів, 11 владик ординаріїв, двох єпископів-помічників і двох у стані відпочинку.

Живуть коло них у повній згоді і любові також і їхні брати українці православні, що мають свою автокефальну Церкву і своїх єпископів та священників. Також і вони зазнали рани переслідування в їх батьківщині.

6. Святкуючи Тисячоліття Християнства св. Володимира і Хре-

щення Київської Русі, український нарід має справедливе право ісповідувати святу віру вільно і згідно зі своїм сумлінням, як це признає заключний Акт Гельсінських Угод.

Апостольський Престіл зі своєї сторони почувається зобов'язаним підтримувати віруючих українців католиків, що назавжди хочуть лишитися вірними і Римському Вселенському Архиресві, як рівно ж своєму обрядові і традиціям, завжди перебуваючи в єдності з Апостольським Престолом.

7. Святкування Тисячоліття Християнства у Київській Русі наповняє наші серця радістю, бо ми виразно бачимо, що християнство між слов'янськими народами є спадщиною Церкви цього першого Тисячоліття, в якому ще існувала повна єдність.

Це виразно підкреслює Вселенський Архирей Іван Павло II у своєму Посланні «Великий Дар Хрещення» наступними словами: «В цей надзвичайний історичний момент для вашої Церкви, випробуваній протягом останніх десятиріч великими супротивностями, бажаю ще раз підтвердити, що католицький вимір, так як і її особливі властивості, заслуговують на всю пошану. Цього вимагає братня любов, цього вимагає єкуменічне покликання святих Братів Кирила і Методія, які своїм прикладом пригадують на право кожного вірного бути пошанованим за зберігання власної традиції, обряду, тотожності народу, до якого належить».

«Приналежність до Католицької Церкви не повинна вважатись ніким як несумісна з добром власної земної батьківщини та зі спадщиною святого Володимира. Нехай же безліч ваших вірних зможуть втішатися справжньою свободою совісти та пошаною релігійних прав у прилюдному богочитанні, згідно з різноманітними традиціями, у власному обряді та з власними Пастирями.

«Апостольська Столиця відчуває особливу любов до вашої Церкви, бо протягом історії вона дала стільки доказів прив'язаності до Риму, не виключаючи і найвищого свідчення-мучеництва. З цієї причини головні святкування Тисячоріччя вашої Церкви в діаспорі відбудуться в Римі».

8. Ця спадщина існує і остається глибшою і сильнішою від будь-якого поділу. Обі традиції, східня, яка походить з Константинополя, і західня, яка прийшла з Риму, родилися на лоні єдиної Церкви, хоч на тлі різних культур. Їхня спеціальність може лише збагатити і релігійну традицію, як і культуру не лише Східньої Європи, але і всього світу.

Ми, зібрані тут сьогодні, просимо цього у Всемогучого Бога і Отця світла, призиваючи покров Пречистої Диви Марії, за мир у світі і за спасення всіх, щоб духовне насіння святого Володимира і святої Ольги могло продовжуватися і розвиватися як будівля

цивілізації любови і порядку, основаної на законі Божім і скріпленої Божою благодаттю і любов'ю до людини.

Амінь!

*Уго Кардинал Полетті
Генеральний Вікарій Його Святості
Президент Італійської Єпископської Конференції*

ЗВЕРНЕННЯ БЛАЖЕННІШОГО ДО ДУХОВЕНСТВА В УКРАЇНІ

Проповідь виголошена через Радіо Ватикан — 5 липня 1988

Високопреосвященні Владики,
Високопреподобні й Преподобні Отці,
Ченці та Черниці й Вірні
Української Католицької Церкви!

Передусім нехай буде слава й подяка Богові в Пресвятій Тройці, Отцеві Синові й Святому Духові, за те що дозволив нам діждати того великого, неповторного Святкування — Тисячоріччя Хрещення Руси-України. То правда, що не всі можемо його так торжественно відбувати, як ми у вільному світі, а передусім тут у вічному місті Римі, де ми враз із Святішим Отцем Папою Іваном Павлом II приноситимемо Богові Безкровну Жертву, а крім того у молебні Тисячоріччя дякуватимемо Йому за ласку Тисячоріччя нашої Української Католицької Церкви. Але й Ви на рідних землях маєте також за що дякувати Провидінню Божому, бо хоч у неволі, в катакомбах, помімо переслідувань, заборон, помімо терпінь, шикан та інших перешкод поганського світу предобрий Господь вдержав Вас у правдивій вірі та в нашій Українській Католицькій Церкві. Й ви хоч і не торжественно, як ми, то все таки приватно і в укритті можете Йому дякувати за дар віри, терпіння й витривання у вірності Йому. До терпінь Христос вже на самому початку нас приготував, словами: «У світі страждатимете. Та бадьортеся! Я бо подолав світ!» (Йо 16, 33). Спаситель допускає, щоб ми терпіли, бо при допоміж терпінь ми маємо спастися, бо при їхній допоміж ми уподібнюємось до нашого Спасителя, який своїми стражданнями й хресною смертю відкупив нас. Тому й цього співтерпіння він вимагає від нас словами: «Вашим стражданням Ви спасете душі ваші» (Лк. 21, 19). І так терпіти нам усім треба аж до кінця нашого життя, бо того вимагає Христос Господь словами: «Вас ненавидітимуть усі за мое ім'я, але хто витримує до кінця, той спасеться» (Мт. 10, 22; 24, 13).

Не думайте, однак, Дорогі, що Ви своїми власними силами устоялись у вірності Богові, що то Ваша особиста заслуга, що Ви ще вірите. Це може так виходить із листа одного з Ваших владик, який уважає, що між Вами є деякі гідніші й більш відповідні бути в проводі Церкви, від того проводу, що зараз є! Згадайте слова св. Апостола Павла, який ясно навчає нас, чия це заслуга, словами: «Благодаттю Божою я є те, що є, а благодать Його в мені не була марна, бо ж я працював більше за всіх... та не я, але благодать Божя, що зо мною.» (1 Кор. 15, 10).

Будучи свідомі того, що Вас спомагає ласка Божя, Ви з Апостолом Павлом милуватись будете, «у погорді, недостатках і переслідуваннях та скорботах Христа ради, бо коли я немічний, тоді я сильний» (2 Кор. 12, 10). Радійте, отже, Дорогі Брати, з того, що хоч у проводі нашої Церкви є, на Вашу гадку, немічні люди, все таки за благословенням і піддержкою ласки Божої, Ви серед переслідувань перетривали довгі 42 роки у катакомбній Церкві. Не тільки тепер, але й у часах апостола Павла були серед християн немічні люди, як про те говорить: «Погляньте, брати, на звання ваше: не багато мудрих тілом, не багато сильних, не багато благородних: але Бог вибрав немудре світу, щоб засоромити мудрих, і безсильне світу Бог вибрав, щоб засоромити сильних, — і незначне світу та погорджене Бог вибрав... щоб жадне тіло не величалось перед Богом. Тож через Нього ви у Христі Ісусі, який став нам мудрістю від Бога і оправданням, і освяченням, і відкупленням, щоб було, як написано: «Хто хвалиться, нехай у Господі хвалиться» (1 Кор. 1, 26-31). Виходить із тих слів, що Господь Бог доцільно вибирає до проводу немічних людей, щоб ніхто не міг сказати, що це його заслуга, коли Церква Христова помимо переслідувань і перешкод не зникає, але противно — живе, розвивається й поширюється, але це єдино Його ласка, як на те натякає св. апостол Павло: «Що таке Аполлос? Що Павло? — Слуги, через яких ви увірували, і то як кому дав Господь. Я посадив, Аполлос поливав, Бог же зростив, так, що ні той, хто садив є чимось, ні той, хто поливав, а Бог, який зрощує» (1 Кор. 3, 5-8). Вона то, Божа ласка Вас цілий час піддержувала, давала силу перетривати всі ті переслідування, кріпила в вірності Богові, так що кожний, ба й цілий світ мусьть признати, що ваша стійкість у вірі, це справжнє Боже чудо. Навіть ті, що Вас гонили й далі переслідують, пізнають, що проти Божої сили вони немічні й нічого вдіяти не можуть. Та Ви не одинокі, що серед переслідувань за віру 42 роки живете в катакомбах. Були вже перед Вами — перші християни, які не лише 42 роки, але 300 важких літ переслідувань і страждань перейшли задля Христа й віри в Нього. Вони, за Божою поміччю, без оружжя й військової сили, подолали могутню римську імперію з її величезною армією, адміністра-

цією, багатствами, єдине за ласкою Божого слова. Своїми стражданнями й мученичною смертю перемогли могутнього ворога Христа й Його Церкви. Хоч за той довгий час погани замучили около 13,000.000 християн, все таки не могли устоятися перед їхньою вірою; бо як пише церковний письменник Тертуліян: «Кров мучеників стала насінням нових християн». Пам'ятайте, що Ви не самі, бо за Вас і за Вашу перемогу молитесь Святіший Отець Папа Іван Павло II, а з ним і ціла Церква Католицька. Всі вони випрошують для Вас конечних ласк Божих, щоб Ви устоялись у тому нерівному бою.

Ласка Божа, Дорогі, це могутня зброя, як виходить зі слів Христа. Коли св. Апостол звернувся до Нього, щоб сатана, який переслідував його, відступив від нього, Ісус у відповідь сказав йому: «Досить тобі моєї благодати, бо сила моя виявляється в безсиллі» (2 Кор. 12, 9). Тому він постановляє хвалитися не своїми осягами, але радше своїми немочами: «Отож я радше буду радо хвалитися своїми немочами, щоб у мені перебувала сила Христова» (2 Кор. 12, 9с). Ласці, тій безмежній силі Божій, ніхто опертися не може, як це вже сказав св. Архистратиг Михаїл: «Хто як Бог?». А й Святе Письмо додає: «Бог наш на небі й на землі усе, що захотів, Він створив» (Пс. 115, 3). Ісус Христос також підтверджує цю правду словами: «У людей це неможливо, але не в Бога, у Бога бо все можливо» (Мк. 10, 27; Лк. 18, 27).

Щоб могли успішно перетривати ті невідрадні часи, нам усім треба держатися разом і не ділитись, бо як Христос каже: «Кожне царство, розділене в собі, запустіє, і кожне місто чи дім, розділені в собі самому, не встояться» (Мт. 12, 25). Найкращий лік на всяку незгоду й розбрат подає нам Спаситель наш Ісус Христос словами: «Нову заповідь даю вам, щоб ви любили один одного! Як я полюбив вас, так любіть й ви один одного! З того пізнають усі, що ви мої учні, коли любов взаємну будете мати» (Йо. 13, 34). Не судіть і не критикуйте один одного, бо всяка критика ближнього Господеві не мила, за словами Святого Письма: «Ти хто такий, що судиш чужого слугу? Своєму Господеві стоїть він або падає; а стоятиме, бо Господь має силу втримати його» (Рм. 14, 4). Коли Вам щось у дії Вашого ближнього не подобається, тоді найкраще молитесь до Господа, щоб він його напутив на добру дорогу й така молитва буде Богові мила і Він її вислухає, а й вам самим також буде хосенна й Господь винагородить Вас за Ваше добре діло, виконане в наміренні Вашого ближнього. Тож молитесь за себе й за других, передусім про ласку видержання у добрі; молитесь із вірою й надією на Господа, а Він, як обіцяв, вислухає Вас: «І все, чого проситимете в молитві з вірою, одержите» (Мт. 21, 22). Молитись нам треба за всіх без винятку: «Передусім, отже благаю, щоб відбувались прохання, молитви благання, подяки за всіх лю-

дей... Це добре й приємне в очах нашого Спаси Божого, який хоче, щоб усі люди спаслися і прийшли до розуміння правди» (Тим. 2, 1. 3).

Дорогі Брати в служінні: «Між собою будьте одної думки, про високе не мудруйте, радше до покірного схиляйтеся; не будьте зарозумілі на себе» (Рм. 12, 16). Не майте за велике довіря до своїх власних сил, але у всьому полягайте на Господи й на його ласку. Будьте покірні, бо цього вимагає від нас Господь. Тож навіть коли Ви все зробили як найкраще, що Вам приказав Господь, кажіть: «Ми слуги непотрібні, виконали все, що повинні були зробити» (Лк. 17, 10). Ісус Христос подає себе самого за приклад покори, і цього вимагає від кожного з нас, кажучи: «Хто з вас хоче стати великим, хай буде вам слугою, і хто з-між вас хоче бути першим, хай буде рабом усіх» (Мк. 10, 43; Мт. 20, 27). Обмивши ноги апостолам перед Тайною Вечерею, сказав до них: «Чи ви знаєте, що я зробив вам? . . . Тож коли вмив ноги вам я — Господь і Учитель, то й ви повинні обмивати ноги один одному. Приклад дав я вам, щоб і ви так робили, як оце я вам учинив» (Йо. 13, 12-15). А далі запрошує всіх, щоб учились від нього тої важної, а так дуже важкої до виконання чесноти: «Візьміть ярмо моє на себе й навчіться від мене, бо я лагідний і сумирний серцем, тож знайдете полегшу душам вашим» (Мт. 11, 29). Покора запевнить Вам особлившу ласку Божу: «Бог бо гордим противиться, смиренним же дає благодать. Коріться, отже, Богові. Наблизіться до Бога і Він наблизиться до вас» (Як. 4, 6с). Смиріться, отже, під могутньо Божою рукою, — кличе до нас Апостол Петро, «щоб Він підняв вас угору своєчасно. Усяку журбу вашу покладіть на Нього, бо Він підкується про вас» (1 Пт. 5, 6с).

Коли ж часом у наслідок за великої Вашої покори чи немочі вірите, що Ви не спроможні вчинити те, чого вимагає від Вас Господь, Він потішає, додаючи нам відваги словами: «Не ви мене вибрали, а я вибрав вас, і призначив, щоб ви йшли й плід принесли, та щоб плід ваш тривав, а й щоб усе, про що б ви тільки просили в Отця в ім'я моє, дав вам» (Йо. 15, 16). Коли ж покличуть Вас перед суддів, не журіться тим, що будете відповідати, бо в тому маємо запевнення самого Христа Господа: «Коли видадуть вас не журіться, як або що вам говорити — дано буде вам в той час, що маєте говорити, не ви бо будете говорити, а Дух Отця вашого у вас говоритиме» (Мт. 10, 19с).

Однак, щоб не уставати в добрі, треба завжди просити про ласку Божу: «Чувайте й моліться», напминає нас Спаситель, «щоб не ввійшли у спокусу, бо дух бадьорий, але тіло немічне» (Мт. 26, 41). Ніхто, ніколи не є забезпечений від спокус, бо: «Противник ваш, диявол, ходить навколо вас, як лев ревучий, шукаючи кого б пожерти. Противтесь йому, сильні вірою, відаючи, що таких са-

мих страждань зазнають і брати скрізь по світі. А Бог усякої благодаті, що вас покликав до вічної слави у Христі, Він сам, коли постраждаєте трохи, вас удосконалисть, утвердить, зміцнить, утривалить» (1 Пт 5, 8сс). Ви, як заявляє верховний Апостол, покликані Богом до вічної слави в Христі, покликані бути учителями й провідниками його Божого люду, тож будьте для нього світлом, що просвічує дорогу до вічного спасіння, як Він цього вимагає: «Ви світло світу. . . Так нехай світить перед людьми Ваше світло, щоб вони, бачивши ваші добрі вчинки, прославляли вашого Отця, що на небі» (Мт 5, 16).

Дорогі Брати в служінні, не дайте звести себе підшептам ворогів Бога й Церкви Христової. Вони — це якраз ті льви рикаючі, які стараються звести вас з дороги правди, щоб опісля при вашій помочі зводити інших членів повіреного Вам стада. Противтесь їм, знаючи, що по Вашому боці правда, бо Ви слуги Христові й Він послав вас «пасти стадо», за яке в майбутньому ви будете мусіти відповісти. Тож бороніть його усіма силами від вовків у овечій кожі, вповаючи на всемогутню поміч Божу, щоб, зробивши все, що у Ваших силах для спасіння стада, на страшному суді ви почули від Христа Господа оці ласкаві слова: «Гаразд, слуго добрий і вірний. У малому ти був вірний, над великим тебе поставлю. Увійди в радість твого пана» (Мт 25, 21). Амінь.

ПРОПОВІДЬ БЛАЖЕННІШОГО МИРОСЛАВА-ІВАНА, ВИГОЛОШЕНА В МЮНХЕНІ 24 ЛИПНЯ, 1988 Р.

Ваша Еміненціє,
Високопреосвященні і Преосвященні Владики,
Всесвітліші і Високопреподобні Отці,
Преподобні Сестри,
Дорогі в Христі Браття і Сестри!

Відсвяткувавши торжественно і спільно зі Святішим Отцем Папою Іваном-Павлом II Тисячоріччя Хрещення Руси-України в Римі, ділимося цією радістю зі всіма нашими братами і сестрами на поселеннях у тісній злуці з Церквою Матір'ю в Україні, де вірні нашої Церкви ще не можуть вільно ісповідувати Христа саме на тих землях, де тисяча літ тому сплила благодать Святого Хрещення.

Робимо це сьогодні у славному місті Мюнхені, столиці Баварії, в Західній Німеччині, яке плекало стільки зв'язків з Українською Церквою і Народом. Служимо цю Божественну Літургію разом з

Архиепископом Мюнхену і Фрайзінгу, Кардиналом Фрідріхом Веттером і з Президентом Німецької Єпископської Конференції, Владикою Карлом Легманном, в особі якого ми щиро вітаємо весь німецький єпископат. В їх особах висловлюємо пошану і вдячність усім братам в єпископаті і священстві та німецьким католикам, які впродовж століть аж по сьогоднішній день виявляють стільки чуйности і християнської солідарности у відношенні до нашої Церкви і Народу.

Всі ми радіємо сьогодні з нагоди святкування Тисячоріччя Хрещення Руси-України, коли ми з грішних дітей праотця нашого Адама, стали синами Бога і його Ласки, бо Хрещенням нашим у водах Дніпра відзначаємо наше відродження в Христі та початок тривалих зв'язків у злуці з християнською Європою. Разом з Папою Іваном Павлом II і зі всією Вселенською Церквою ми бажаємо пом'янути цей час, коли «з Йорданських берегів, після майже десятиох сторіч, діло спасіння силою Святого Духа досягло земель зрошених водами ріки Дніпра, де Господь вибрав Своїх слуг Ольгу і Володимира, щоб дарувати їхньому народові благодать святого Хрещення. Відтоді, через сторіччя Церкви, що зродились з Хрещення, яке відбулось у Києві, співають пісню вдячности на честь Пресвятої Тройці. З такою ж вдячністю дякують сьогодні за цей дар Народ і Українська Католицька Церква, що зросли з тисячорічної спадщини святого Володимира» (*Magnam Baptismi Donum*, п. 1).

І коли сьогодні ми глядімо на пройдену нашу історію, з вдячністю згадуємо, що ми зберегли єдність зі всією Вселенською Церквою і свідчили вірно спадщині Володимира, зберігаючи рівночасно католицьку віру і свій питомий східний характер.

Київська Церква св. Володимира бо була «православною у вірі і католицькою в любові», як поучає Іван Павло II, тобто злучена зі Вселенською Церквою, завжди зберігаючи всі права й питоменності східньої помісної Церкви, у повній єдності з вселенською Церквою.

Бо коли Володимир хрестив свою державу, не було ще поділу між Візантією і Римом, який стався щойно в 1054 році, і Христова Церква в тому часі ширилася від сходу до заходу як одна і неподільна. Володимир узяв від Візантії літургичний обряд і священні церемонії, але рівночасно, свідомий власного положення і свого завдання, лишився стійким аж до кінця в єдності католицької Церкви, плекаючи з особливою дбайливістю приязні зносини між Апостольським Престолом і своєю державою.

Цю прикмету унаслідили нащадки Володимира і поновляли цю єдність на вселенському соборі в Ліоні (1245), у Костанці (1417), а вже в особливий спосіб вславився на Флорентійському соборі в 1439 році Київський митрополит і кардинал Ісидор.

Важливість хрещення України була велика ще й тим, що християнством ми злились із християнською західньо-європейською культурою, а за поміччю слов'янських апостолів Кирила й Методія, ми додали до нашого християнства скарби нашої передхристиянської культури, глибоку духовість, а головню сильну віру в Бога Творця, любов до Його Єдинородного Сина та Його Богоматері, Пречистої Діви Марії. Скріплені християнською вірою, ми відкидали всяку злобу і лицемірство, ворожнечу до наших сусідів. Ми не посягали по чуже, а радше розбудовували своє християнство своїми власними силами, будували повсюди церкви — місця почитання Триєдиного Бога, якими вкрилася наша рідна земля. Враз із церквами ширилися школи, ми віддавалися мистецтву, особливо християнській іконописі, і від нас ширилися ікони Спасителя, Богоматері і святих.

На наших землях ширилася церковна література, письменство, наука, законодавство, опіка над убогими й терплячими, і тим ми вже від самого початку сталися близькими західній християнській Європі. З її володарями лучила нас не тільки взаємна приязнь, але й подружні зв'язки наших володарів і їхніх синів та дочок.

Сучасні землі України зазнали великі спустошення татарсько-монгольського наїзду. Та Церква Київської Руси, сучасної України, зуміла втриматися серед народу і продовжувала скріпляти віру аж до Берестейського Синоду 1596 року, коли вся Київська митрополія, і з нею народи український і білоруський відновили єдність з Римським Апостольським Престолом.

Отці Берестейської Унії розуміли цей акт як поворот до християнства св. Володимира, як тугу за цією єдністю, яка існувала тому тисяча років назад. Папа Іван Павло II виразно заявляє, що «Берестейська Унія, в намірі тих, які за неї зобов'язались серед усякого роду непорозумінь і суперечностей — даючи нераз і свідчення крові, як у випадку святого Йосафата, про глибоке і незмінне переконання, яке їх оживляло — не була спрямована проти нікого. Вона була спрямована до збудування Церкви, яка б як на Сході так і на Заході раділа тією повною і наявною єдністю, яка має своє коріння в єдиній Вірі та в єдиному Хрещенні» (*Magnum Baptismi Donum*, п. 4).

Ця єдність коштувала крові мучеників, однак католицька віра ширилася по всіх землях України. Доля Унії не була легкою, ледве опинялися українські й білоруські землі під автократичною царською рукою, як католицьку віру нищено силою, а на її місце накидувано державне православ'я.

Та саме в часах найважчих переслідувань ця Церква злилася з долею народу. І свого народу вона не покинула ніколи. Коли при кінці минулого сторіччя українські поселенці опинилися в різних

краях Західньої Європи, Америки, Канади, Бразилії, Аргентини, а в новіших часах і в далекій Австралії, українська Церква йшла за своїм народом і стала для своїх вірних неначе другою батьківщиною, скріпляючи своїх синів і дочок словами Христовими: «Не бійся мале стадо, бо вашому Отцеві вподобалось вам дати царство» (Лк. 12, 32).

Та найбільшого свідчення своїй вірі і єдності показала Українська Католицька Церква в останніх чотирьох десятиліттях, коли поставлено її поза законом і заборонено. Сповнилися слова Христові: «Немов на розбійника вийшли ви з мечами та дрючками, щоб мене схопити! Щодня сидів я, навчаючи у храмі, і ви мене не взяли. Та все це сталося, щоб збулися Писання пророків» (Мт. 26, 55-56).

Терпіння нашої Церкви й Народу предсказав мій великий попередник, Слуга Божий митрополит Андрей Шептицький, а незабутній Блаженніший Йосиф Кардинал Сліпий 18 років носив на своїх руках кайдани Христа ради.

Та сьогодні, після 40 літ найважчих гонінь і переслідувань, ми разом з Тертуліяном повторяємо його слова: «Кров мучеників — це насіння майбутніх християн». Наша Церква сьогодні на рідних землях позбавлена основних людських прав на існування і вільне віроісповідання, mimo того, що ці священні права гарантовані міжнародними угодами і законами.

Однак, не зважаючи на переслідування і гоніння, вона не лише живе, але росте і процвітає.

Не можу я на цьому місці поминути наших братів і сестер Української Автокефальної Православної Церкви, які так само в 1930-их роках, а відтак після Другої світової війни, зазнали так само важких репресій і переслідувань.

Згадуємо в особливий спосіб усі євангельські громади і спільноти України, і в особливий спосіб вітаємо синів і дочок білоруського народу — цієї Церкви, вірної Дочки древнього Києва, що впродовж сторіч аж по сьогоднішній день виявляють свою вірність спадщині 1000-річного Хрещення.

Усі ми — сини і дочки св. Володимира — бажаємо жити в любові і згоді з усіма сусідніми народами в дусі християнської любови і примирення, щоб тим внести свій вклад у здійснення візії однієї християнської Європи від Атлантики по Урал.

У цій нашій величній хвилині ми злучені особливішим способом з нашими братами й сестрами там, на Батьківщині, в чашому престольному місті Львові й Києві — в Україні — де тисяча років тому зійшла на нас благодать хрещення. Ми щасливі, що можемо святкувати так торжественно цей наш ювілей. Ця радість, однак, захмарена тим, що наші брати й сестри ще не можуть свобідно

ісповідувати своєї віри в Бога і вітати на рідних землях наслідника Петра, який завжди утверджував нас у вірі (Лк. 22, 32).

З цими думками ми звертаємося з проханням до наших братів — німецьких католиків і християн, та всіх людей доброї волі вільного західного світу, в цей час ювілею, коли різні знаки надій надходять з тих сторін, де сплила вода Хрещення на наших предків тисяча літ тому. Продовжуйте виявляти супроти нас тепер і в майбутньому справжні докази християнської солідарності в молитві, слові й ділі, щоб дочекалася наша Церква дня волі й свободи у своїй батьківщині. Тим ми сповнимо слова Папи Івана Павла II, який нас поучає: «Нехай же майбутнє — бажаємо цього з цілого серця — дасть радість бачити подоланими непорозуміння та взаємні недовір'я, і визнане право кожної людини на власну самобутність та власне визнання віри. Приналежність до Католицької Церкви не повинна вважатись ніким як несумісна з добром власної земної батьківщини та зі спадщиною святого Володимира. Нехай же безліч ваших вірних зможуть втішатись справжньою свободою совісті та пошаною релігійних прав у прилюдному богочитанні, згідно з різноманітними традиціями, у власному обряді та з власними Пастирями» (*Magnum Baptismi Donum*, п. 7).

В цю торжественну хвилину ми врочисто відновляємо наші обіти хрещення, нашу вірність Христові, і даємо живий вислів нашої найтіснішої єдності з усіма християнами України, особливо з тими, які терплять за віру. Наша потіха — це материнська присутність Марії, Пресвятої Богородиці, яка з Нерушимої Стіни Києва стає нам запорукою і надією на майбутнє, що прийде час волі для віруючих.

Еміненціє, Ексцеленції, Достойні Гості!

Ще раз бажаю висловити щире подяку Його Еміненції кардиналові Фрідріхові Веттерові і Президентові Німецької Єпископської Конференції Владисі Карлові Легманнові за ласкаве запрошення відслужити враз із моїми співбратами в єпископаті Божественну Літургію в Лібфрауен Кірхе з нагоди 1000-річного ювілею хрещення Руси-України.

Щиро дякую і представникам баварського Уряду, що звеличили своєю присутністю це наше торжество. Вітаю сердечно архієпископів Анатолія і Володимира та о. Протопресвітера Палладія Дубицького, в особах яких лучимося спільно з Українською Автокефальною Православною Церквою.

В особливий спосіб вітаю присутніх моїх вірних на чолі з Апостольським екзархом Платоном Корниляком, і хотів би заохотити їх бути вірними словам Христовим: «Будьте моїми свідками» (Ді. 1, 8) поза Україною, у всіх країнах нашого поселення. Зберігаймо

цю спадщину св. Володимира, дорожім нашою вірою, плекаймо єдність і зберігаймо свій обряд, традицію й мову.

Висловлюємо нашу щирю вдячність німецькому католицькому єпископатові, баварському й німецькому Урядові за гостинність, які вони виявили супроти українського народу на своїй землі. Завдяки цьому ми в Мюнхені вже понад чверть сторіччя маємо свого Апостольського Екзарха, існує тут Український Вільний Університет та цілий ряд наукових і суспільних установ.

Нам відомо, з якою увагою християни слідять за подіями на наших рідних землях і в Східній Європі. Як під час проповіді мав я змогу вам сказати, ми просимо вас виявити супроти нас вислови справжньої християнської солідарности, щоб українська Церква і нарід, і всі інші народи світу могли вільно ісповідувати Бога у вірі своїх батьків, щоб тим здійснити візію нашого папи Івана Павла II однієї християнської Європи від Атлантики аж по Урал.

Дякую Вам усім!

ТЕЛЕФОНОГРАМА З УКРАЇНИ

Усіх учасників ювілейних святкувань, в першу чергу Його Святість Івана Павла II, Папу Римського, Блаженнішого Верховного Архієпископа Мирослава Івана Любачівського, усіх українських католицьких єпископів, священників, монахів та монахинь і вірних, а також усіх братів і сестер по вірі, духу і крові в діаспорі суущих з нагоди славного Ювілею Тисячоліття Хрещення Руси-України вітають усі українські єпископи, священники, монахині і вірні, і Комітет Захисту Української Католицької Церкви в Україні та молитовно бажають рясних Божих Ласк, міцної віри, непохитної надії, безмежної любови, взаємного єднання, успіхів у житті і наполегливої церковно-суспільної праці та закликають до спільної, щирої молитви, щоб у Львові, Києві й Римі заграв усім новий воскресний дзвін.

Львів, 2 липня, 1988.

о. д-р І. ОРТИНСЬКИЙ

ТАЄМНИЦЯ УКРАЇНИ

Хрещення, Хрест, Харизма України 988-1988

(Продовження, 3)

По смерті князя Із'яслава Візантія позискує знову перевагу в Києві. Митрополитами є знову греки Іван II та Іван III. Митрополит Никифор перериває цілковито відносини з Римом. Цього візантійського спрямування додержуються теж і два наступні митрополити, що теж були греками. Проте така неприродня для України настанова кінчається в 1145 році різкою протидією на ті грецькі впливи. Єпископи, без згоди візантійського патріярха й покликуючись на вибір на митрополита українця Іларіона в 1051 році, за Ярослава, ставлять на київський митрополічий престіл ченця Климентія Смолятича (1145-1155), українця.

Клим Смолятич відзначався, як Іларіон, великою освітою, даром проповідування та ясними патріотичними поглядами.

Зібрані на соборі єпископи поблагословили його мощами папи св. Климентія. Постанова Київського собору (1147) навіть принципово вирішила, що владики України мають право автономно ставити собі єпископа. В той час, київський князь Із'яслав II став безумовним покровителем незалежності української Церкви, її українськості та її зближення до Риму, тому князі з північних країн, а особливо єпископ з Новгороду, виявились противниками цього стремління. Що проти українського митрополита виступають речники північних країв великої української імперії, то це було знаком, що різноетнічні частини великої української імперії починали ворухитися, а рівночасно і симптомом послаблення, а тим-то й симптомом послаблення великої української імперії.

Після смерті Із'яслава в 1154 році Клим Смолятич мусить покидати Київ, а на Київській митрополічій катедрі засідають греки.

Поминувши настанову митрополитів греків, відносини з Римом надалі полишаються приязними. В 1207 році папа Іннокентій пише листа до українських єпископів та до українського народу. Папа вважає, що Україна не так відколена від католицької Церкви, як радше відчужена або віддалена. Дальше він каже, що належить до його обов'язку привести всіх членів Христової Церкви до її голови через напівнення та поучення.

Дещо інакше звучать листи папів Гонорія III та Григорія IX,

написані 20 літ пізніше. Для папи Іннокентія вистачає юрисдикційний послух Апостольському Престолові, щоби привернути східних християн до єдності Церкви. Два пізніші папи думають, що східні християни є наповнені блудами й тому їх треба переступувати.

В дійсності, так зле не було. Мабуть папи не були добре поінформовані про направлення української Церкви або їх підхід до вселенськості Христової Церкви не був достатньо осмислений. З якого джерела могли папи черпати повідомлення про Церкву в Україні, навітлює нам лист з половини XII століття краківського єпископа Мацея Холеви. Для нього Русь це немов окремий світ для себе. Вона бо не хоче достосуватись ні до латинської, ані до грецької Церкви. Тут віддзеркалюється змішування обряду з християнською наукою, яке походить із незнання, з упередження та, мабуть, з ворожості.

Зовнішнім відбитком близькості українських християн до католицького Заходу є хоч би численні шлюби, які надалі пов'язують княжі родини з католицькими королівськими дворами. Таких шлюбів було понад 60. В Україні шанується католицьких західних святих, яких не визнавала Візантійська Церква. Фахівці церковного права знаходять впливи католицької Церкви навіть у праві. Отак в «Заповіті св. Отців» відбився Мерзебурський пенітенціярій. Те саме можемо сказати про «десятину», яку віднаходимо в Німеччині. Також, наприклад, таку дражливу подію, як зруйнування Царгороду, в Україні вважається тільки за наслідок непослуху хрестоносців наказам цісаря та папи, а не за причину ненависті до Заходу. Цісаря Фридриха Барбаросу та німецьких хрестоносців вважається як героїв, що проливають свою кров за Христа.

Коли в 1119-1125 роках приходять до Києва ченці-католики з Регенсбургу просити допомоги, їх приймається щедро. Назагал можна сказати за Грушевським, що в Україні «суспільність заховала погляди ширші, свободніші, толерантніші християнські й самодомисленні, проти яких даремно боролася офіційна ієрархія (осуджуючи такі міркування, що, мовляв, «і ту й сю віру Бог дав»)».

Тому погляди, якими наслідники папи Іннокентія дивились на Україну, не були сприятливими, аби ще більш пригорнути українців до пристані христової єдності. До неправильних шляхів треба теж зачислити місійну діяльність Домініканців та Францісканців. Вони змагались перетягнути місцеве населення на латинський обряд. Такі зусилля були не тільки безнадійними, але вони довели до протилежного наслідку, викликаючи упередження та спротив супроти західних християн. Таким чином приязне відношення до за-хіднього християнства починає псуватися. Поняття «грецька,

руська, українська віра» набирає вже іншого забарвлення, переіначуючись та стаючи згодом джерелом непорозумінь, які по сьогодні не зумілось подолати.

Поруч митрополитів греків, до викопування гробів між «латинською та руською вірою» спричинюється немало ще один вагомий чинник. Ним є пропаганда та тиск польського латинського католицизму. Східня церковна культура українських християн була вже так неодмінно складовою частиною київсько-української духовости, що атентат на східній обряд уважався атентатом на національну культуру. Тому не диво, що домініканці та францісканці мусіли покинути Україну. Не було там ніколи місця для носіїв польського католицизму.

Проте, наперекір пов'язаності з візантійським обрядом, а таким чином і з церковним Сходом, український народ, силою любови до своєї рідної Церкви та своєї батьківщини, остаточно в глибині своєї справжньої духовости тяготить до Риму. Своїми стремліннями йому він належить. Там він віднаходить своє здійснення. Це — історія, яка часто стоїть на перешкоді до цієї мети. Доказом того є те, що Україна користується кожною нагодою, щоб зміцнити свою злуку з Римом. Чи не був це 1214 рік, в якому побачується перше зусилля тіснішого поєднання з Римом. Властивою нагодою була велика гроза, яка зависла над українською землею. Татари, які в 1236 році зайняли північні землі недавньої української імперії, в 1237 році зайняли Москву та залили Суздальсько-Владимирську землю, приготувлялись до наїзду та здобуття України. «Тоді настав переполох по цілій землі та всі не знали, куди хто має втікати», — пише «Лаврентіївський літопис». В 1240 році зайняли вкінці Татари й Київ, руйнуючи його безпощадно та цілковито. «Того року взяли Татари Київ і св. Софію розграбили, і всі монастирі, і ікони, і хрести й всі прикраси церковні забрали. І людей всіх, від малого до великого, всіх повбивали мечем. Ця злоба сталася перед Різдом Христовим на Николин День (6-го грудня, 1240)», — даліше записує той же літопис.

Повінь татарська рушила на захід. Здобували всі городи, а коли не могли зайняти, то оминали. Хоча Україна дуже хоробро боронилась, то все ж таки залишилась з неї тільки одна велика руїна. По цій страшний трагедії ми бачимо на I Вселенському Соборі в Ліоні в 1245 році українського архієпископа Петра Акеровича. Та він говорить про небезпеку, яка загрожує Заходові, та просить допомоги для України. У наслідок того папський легат Пляно де Карпіні веде переговори з князем Данилом з Галичини та князем Васильком з Волині щодо ситуації. Данило зобов'язується поєднати з Римом українську Церкву, якщо папа зможе навести західньо-європейські народи до походу проти татар. Папський легат

погоджується, і вкортці через легата Опіцію коронує Данила в 1253 році в Дорогичині королем України (Rex Rusciae). На жаль, папа не зміг послати помічі, і Данило, розчарований та прибитий судобою, мусить іти на уступки татарам.

Данило здає собі добре справу, як жакливою була ця татарська навала і дальші наслідки. Вона була не тільки руйнуванням та вбиванням, а теж і політичною, культурною, етнічною та релігійною небезпеками. Тому там, де вдерлась татарська орда і її спадкоємці, можна було тільки стати татарськими людьми, пити кумис, платити данину, зазнавати етнічного змішання, знижуючись до позему азійської стихії. Це зробили північні землі, якими почала володіти Москва. Таким чином Москва могла врятуватися, пережити та ще й зрости в силу. Але чи це була правильна розв'язка, не можемо сказати. Знаємо, що Данило віднайшов іншу поставу. Україна, прийнята християнським світлом та одухотворена лицарською настановою, рішає протиставитись, впасти на полю бою або бути удушеною в застінках татарських наметів, як князь Михайло Чернігівський. Дарма, що вона ослаблюється та обезкровлюється, що хоча з того користають її урятовані північні та західні сусіди на її некористь, то все ж таким чином християнська Європа візантійської і латинської формули не була знищена. Такою поставою до татар Данило надав напрямну цілий історії України в національній ділянці і на церковному полі на цілі століття. Данило потверджує в найбільш страхітливій годині української історії, що місце України, його батьківщини, є по стороні Заходу.

Київська Митрополія

Зруйнування Києва суздальцями в 1169 році і дальші нищення Києва спричинилися до послаблення Київського князівства та його політичного значення. Осередок Української держави переноситься на Захід, до Галича й Волині. Звідти продовжуються традиції українського Києва, а зокрема його добрі відносини з Заходом.

Зате татарська навала та цілковите вирубання Києва та його населення в 1240 році й дальше поневолення привело до ще глибшої й ґрунтовної зміни. Мова тут про розгублення. Бо воно захопило церковний осередок, від якого головнo залежала уся духовна настанова народу, а з тим і політичні напрямки. Основою цієї церковности був Київ, матір українських городів. З нього випромінювала християнська віра на всі простори, які мали до діла з українською державою. На Київ дивилися як на дороговказ. Ключевою позицією цього киево-українського християнського на-

правлення була безперервна низка історичних постатей, церковних мужів. Це єпископи, а зокрема митрополити київські та галицькі. Це постаті історичних розмірів, які залишились не-зрушними з українським народом, незалежно від його долі.

Український історик Анастасій Великий так пише про них: «Серед політичної нерозберихи золотою ниткою тягнеться неперервно українська християнська церковна думка, розмотуючи в тисячолітньому процесі цей клубок ідей та завдань, що їх вложила княжа Україна в цю дійсність, якій імення: Київська Митрополія». Сьогодні можна без вагань сказати, що єдиним об'єднуючим центром української землі була насамперед Церква та її видиме втілення у Київській Митрополії. В тяжких часах розбиття, поразки та крамоли виринає виразно понад усі протиріччя авторитет київських митрополитів.

Панування Києва й над іншими країнами самозрозуміло дало Київській Церкві нагоду, щоб свою діяльність розгорнути на всі колонії України. Ця Церква діє далі після упадку Київсько-української держави через авторитет своєї релігійної власті теж на тих землях, незалежно від політичних кордонів поодиноких князівств і держав. Для Церкви не були важливими державні кордони, але єдність Церкви та її єпископства. Вона виявляє теж і бажання поширити православну віру поза межі колишньої Київської імперії.

Перед татарською навалою єпархій було в Київській Митрополії 16. Людність їх належала до українців в першу чергу. Адже було 10 українських єпархій та ще напівукраїнська Смоленська єпархія, 4 єпархії з московським та неслов'янським населенням та 2 — з білоруським, а почасти з українським. На цій обширній території влада митрополита була в дійсності нічим не обмежена.

Безперечно, від'ємною сторінкою було те, що в перших двох століттях чимало митрополитів приходило з Греції. Проте коли ставали митрополитами українці, вирівнювали шкоди, звертаючи дію Церкви на добро української справи.

Поважним зворотом в існуванні Київської Митрополії була та обставина, що по татарській руїні Київ вже не надавався для осідку митрополита. Це потягло за собою нещасливі далекосяжні наслідки. Відділення від української держави, підлеглої їй Суздальсько-володимирської області та Новгородської республіки ставало вже очевидно невідворотною дійсністю. Бо там з давніх колоніальних племен формувалися нові два народи — московський та білоруський.

Митрополит Кирило III, поставлений королем Данилом в 1248 році, перебуває спочатку в Галичі, але згодом переноситься до Володимира над Клязмою, задержуючи при тому титул Київського

Митрополита. Проте перенесення митрополичого осідку на північ аж ніяк не було пов'язане з існуванням якогось великого князівства, бо там його не було. Кирило тримає постійно зв'язок з Києвом і бажає бути похованим у Києві. Натомість наслідник Кирила, Максим, переносить на стало осідок митрополита до Володимира над Клязмою. Таким чином здійснилася мрія-стремління князя Андрія Боголюбського, який звертається вже в 1164 році до візантійського патріярха, щоб створити незабаром суздальсько-володимирську митрополію. Тим часом новостворене Московське князівство починає міцнити і в 1325 році осідок митрополита переноситься до Москви. Формально потверджено це царгородським патріярхом в 1354 році.

Переносяться на північ, митрополит затримує титул «Київський митрополит». Згодом приходить титул «Митрополит Київський та всієї Руси». В 1461 році з'являється вже просто «Московський митрополит та всієї Руси».

Перенесення митрополичого центру на північ мало величезний вплив на розвиток Московського великого князівства. Митрополичий престіл у Москві дозволяє московським можновладцям пред'являти право стати сторожами православ'я на слов'янському Сході і таким чином поширювати і зміцнювати свою владу над ним. Крім того, багатства, які належали Церкві, допомогли скріпленню московського державного господарства. Колись суто українська Київська митрополія скерувала тепер історію європейського Сходу в напрямі, що став катастрофальним для дальшої долі України, а теж для єдності Вселенської Христової Церкви.

Самозрозуміло, що з таким нещасливим поворотом церковного становища ніяк не могла погодитись Україна. Галицькі князі, як законні спадкоємці Київсько-української держави і володарі українського народу, осягнули створення окремої української митрополії з осідком в Галичі. Постає вона в 1301 році. До неї входило 6 єпархій: Галицька, Володимирська, Перемиська, Луцька, Турівська та Холмська. Триває вона до 1347 року, коли царгородський патріярх, за нахабною вимогою Москви, скасував її. Це, однак, могло статись не тільки тому, що Москва підкупила Візантію, а, мабуть, ще більш тому, що саме в тому часі вимирає династія Романовичів (1340), і упадає самостійність української Галицько-Волинської держави. Права української Церкви не було кому обстоювати.

Хоч недовга історія цієї Галицької Митрополії, але вона дуже важлива тому, що свідчить про те, як зростало почуття незалежності Української Церкви та свідомості українського народу. Україна та Українська Церква відділюються свідомо від московської півночі, намагаючись підкреслити свою самобутність та свій власний шлях.

Київське Християнство

На перехресті різних рухів і течій, які йшли зі Сходу на Захід (номади та найздижки), через тиск із Заходу на Схід (Drang nach Osten), з півночі на південь (варяги, вікінги), з півдня на північ (Візантія) та зокрема постійні здари між західною та східною цивілізаціями — постає Українська держава та Українська Церква. В цій ситуації Україна зуміла віднайти рівновагу. Проте вона мусіла перебувати в постійній напрузі, аби не зісковзнути та щоб могли відповісти на вивов, який її закликав до поважної відповідальности. Передумовою сповнення завдання, яке силою становища України падало на її плече, була необхідність залишитись вільним й незалежним. В дійсності доки Україна є сильною державою, вона залишає свої карби на обставинах та на ході подій.

Приймаючи християнство в східньому вигляді, Україна ніяк не відвертається від Заходу. Вона бере від Сходу та від Заходу те, що відповідає її вимогам і творить на українському ґрунті свою власну синтезу. Вся її історія стане безперервним намаганням, аби здійснити цю розв'язку як найкраще та як найсучасніше. Таким чином, Україна підготовляє умови, щоб християнський зміст не був пов'язаний тільки з однією формулою та одним видом. Водночас вона дає найвідповідніший зразок на майбутнє.

Тут лежить вагомий аспект післанництва України й на дальші часи. Не диво, отже, що саме з українського народу вийде Шептицький, що стане підвалиною в побудові екуменізму та дороговказом для багатостороннього християнства.

Дбайливе дослідження християнства древньої України відкриває нам властивості, яких ми не зустрічаємо ані в тодішній візантійській Церкві, ані на Заході. Це християнство не має теж продовження серед народів, яких Київ навернув на християнську віру, а зокрема не має ніякого відлуння у Москві.

Якщо навіть Україна перебирає зі Сходу обрядові й культові форми, то дух України є далекий від Візантії. Він відкидає цілковито візантійську теократію, яка вбачає в цісаря вирішальний чинник у справах християнської правовірности. Українська Церква не дає жодної ваги деяким видам візантійської побожності. Натомість християнство в Україні опирається на праджерело християнства, на Євангелії, вважаючи універсальний характер християнської віри за шлях до спасіння усіх людей. Воно дивиться на західних християн не інакше, як на східних, не зважаючи на посилену протиримську пропаганду з боку Візантії.

За весь час свого самостійницького державного життя, аж до

половини XIV століття, Україна вважає себе невід'ємною складовою частиною європейської християнської спільноти.

Усі теоретичні й практичні основи християнського життя щодо відношення людини до Бога й до ближнього від початків хрещення України в 988 році, аж до занепаду незалежності України в 1349 році, носять назву Київського Християнства. Найкращий час тієї доби — це XI століття. Коли в 1103 році приходить до Києва митрополит-грек Никифор, а на київському троні засідає князь Володимир Мономах (1113), починається наступ на засади київського християнства зі сторони Візантії. Проте незадовго (в 1147 році) українська Церква протиставиться такому відхиленню відомим Київським Синодом в 1147 році, коли українські єпископи ставлять Клима Смолятича на митрополита Києва.

В тому самому часі з'являються на півночі Української імперії ознаки, що звіщають сепаратистські нуртування, з яких вирине інший вигляд східно-слов'янського християнства, цілком протилежний київському. Те північне християнство витвориться через дію візантійського патріарха, точніше, митрополита Теогноста, який в далекій Москві організує на свій лад московську Церкву, стелячи шлях для народження московського християнства та готуючи митрополичий престіл для москвича Алексія та дальших його наслідників.

Послаблення київського християнства через наїзди північних князів і цілковите знищення Києва татарами, далі — перенесення митрополичого осідку на північ, а зокрема падіння української державності та скасування Галицької Митрополії є остаточним кінцем цього славетного періоду київського християнства.

Обставини, в яких київське християнство дозріває, саме тому важливі, бо то був час, коли між Римом та Візантією виникають безнастанні суперечки, що остаточно закінчуються зірванням Сходу з Апостольською Столицею. Для України ця суперечка не існує. Саме в тому часі князь Ярослав Мудрий ставить разом із українськими єпископами українця Іларіона на київського митрополита проти волі візантійського патріарха. Українська Церква має свої власні переконання про вселенськість Христової Церкви. Тому візантійська пропаганда не має місця в Україні. Шкода тільки, що тодішні папи, як, наприклад, Григорій VII, були зайняті своїми внутрішніми проблемами і не мали часу думати про слов'янський Схід, де існували великі можливості для Вселенської Церкви. Що українці не були задоволені з єпископів-греків, які безнастанно намагались викликати протиримські настрої, доводить нам постійне стремління визволитися від них, щоб таким чином установити свою власну ієрархію, що відповідала б поглядам

українців та сприяла б добру України. Не зважаючи, однак, на митрополитів та єпископів, що походили з Візантії, Українська Церква на ділі була незалежною.

Історик О. Лотоцький приходить до такого висновку: «Положення української Церкви в перший час її існування можна означити, як положення фактичної автокефальності. Українська Церква мала свою ієрархію — з походження і тубільну, і грецьку, і болгарську, і та ієрархія не визнавала над собою сторонньої ієрархічної влади. Те, що Українська Церква з 1037 до 1051 року і після 1054 до 1147 та з 1154 року й далі визнавала зверхність царгородського патріярха, то стосунки між ними мали своєрідний характер. З усіх ознак підлеглості фактично була в практиці лише одна: поставлення патріярхом митрополита, якого, всупереч канонам, обирали грецькі єпископи. Інші сторони (суд патріярха, участь митрополитів на Соборах грецьких) майже не існували. Не втручалися патріярхи й у внутрішні справи Української Церкви».

Можна сказати, що від самого початку постанови Української Церкви взаємовідносини між нею й візантійською патріярхією були невизначні. Жодним канонічним актом не було зафіксовано підлеглості Київської Церкви Царгородові. Ця підлеглість «держалась лише на взаємному довір'ю силою звичаю, традицій чи обставин». Це означає, що зверхність Візантійської Церкви над Церквою Українською походила з неоправданих загарбницьких тенденцій і уявляла з себе безсумнівний факт узурпації. Формального потвердження канонічного Status Quo Української Церкви в дійсності не було. Незалежність і окремішність Української Церкви виявлялись і в тому, що вона, поруч з авторитетом Царгородського патріярха, визнавала авторитет інших патріярхів — Олександрівського, Антіохського та Єрусалимського. Особливо дружні стосунки з Римом є ще виразнішим доказом незалежності Української Церкви.

Ті відносини тривали далі після поділу Церков. Вони то посилювались, то слабшали, але ніколи не переривались. Історики стверджують, що аж до половини XV століття Київ жодним актом не заявив роз'єднання з Римом. Але водночас не маємо доказів на ієрархічну залежність від Риму. Найкращими були ті взаємовідносини за часів Володимира Великого, Ярослава Мудрого та Ізяслава.

Загалом можемо бачити, що український народ, як перед розколом Церкви, так і після нього, боровся за свою автономію. До нього спрямовували його як особливості української духовості, так і міркування політичного характеру. Розлога українська імперія не мала ніякого наміру стати васалем візантійського імпера-

тора. Завжди, коли на київському троні сидів могутній князь, Візантія відступала. Натомість коли в Києві було слабе правління, тоді візантійський патріарх старався посилити свій вплив на Українську Церкву.

Знаменним являється ствердження, що вогнищем християнської ідеології в Києві не був собор св. Софії, осідок митрополита, але Печерський Манастир. Це означає, що справжній дух українського християнства виходив з глибин християнської української душі, будучи наслідком ґрунтовних і щирих міркувань, які збагнули, що є справжнім добром та істинним шляхом українського народу.

Дух київського християнства поширюється на всі околиці української держави, а головню на Західню Україну, зокрема коли вона стає осередком української державности.

Зрештою, погляди Київського Християнства є вповні згармонізовані з тими, що проймають Західню Україну, де солідарність з християнським Заходом була самозрозумілою. М. Грушевський так характеризує те християнство: «В культурнім житті Галичини — характеристичне сполучення українських культурних елементів із західними. Ми можемо слідити його в одинокій літературній місцевій пам'яті — 'Галицькій літописі' й в іншій культурній матеріалі, яким розпоряджуємо».

В цих писаннях відчувається близькість із Заходом. Немає жодної ознаки відділення між православним та латинським світами. Всі західні святі є для автора правдивими святими. Римський Престіл є Апостольською Столицею св. Петра. Папу зве літописець «отцем», дарма, що відразу заявляє свою вірність «вірі грецькій».

В Україні слово «християнин» вживалося для спільного означення східних та західних християн у повній свідомості прив'язання рідного вислову власної християнської віри.

Зі сторінок «Галицько-Волинського літопису» відкривається перед нами з виразністю поняття про дійсне православ'я, яким є східня форма одного, неподільного християнства під апостольським проводом папи. Автор літопису зауважує, що папа Іннокентій виклинав тих, хто хулив віру православну. Властиве поєднання з західньою Церквою бачить літописець не в усуненні розколу, про який в Україні в передтатарській добі не було й мови, а тільки у відновленні правої віри. Київське Християнство України та Західня Церква — це тільки два світи одної Вселенської Христової Церкви.

В тім київське християнство над Дніпром позначалось щирим

та погідним українським патріотизмом у співзвуччі з такою ж самою настановою українсько-слов'янського християнства в Західній Україні.

Мова тут насамперед про гідність та права української людини і водночас підкреслення рівності всіх народів.

Душею цього патріотизму завжди є матір українських городів — Київ, до якого лине кожне українське серце, навіть коли політичний осередок переходить на Захід, до Галича. Це навітлює нам «Ніконів Літопис» у розмові, яку веде Рюрик з Чернігівським князем Ярославом Всеволодовичем в 1196 році. Рюрик каже: «Київ є завжди головою і престолом і славою всієї Української Землі». Ярослав йому відповідає: «Не відлучуся я від великого стола, і голови і слави всієї України, Києва».

Наскільки дорогим був Київ, в тому переконує нас неменше лист Симона, монаха Печерської Лаври, якого післано як єпископа до Суздаля Володимирського. Там, на півночі української імперії, де живуть різні племена, що говорять іншими мовами та плачуть Україні трибут, його завданням було навертати на віру нового Єрусалиму — Києва, населення з його поганськими звичаями. Він побудував вже багато Божих храмів, але туга за Батьківщиною, за Україною, за Києвом не покидає його ніколи.

«Кажу тобі, — пише він до свого приятеля в 1225 році, — що всю славу, яку я тут маю, порівнюю з болотом. Я кажу тобі, я волів би скоріше валятися як сміття та порох по Печерській Лаврі й бути топтаним людьми. Я волію жебрати перед воротами Лаври, простягаючи руку до проходящих. Краще було б мені один день перебувати в домі Матері Божої, аніж тисяча років, цілу вічність, жити в цих селах».

Не диво, що Київ міг тоді мати таку силу притягання. Київ був уже понадтисячолітнім містом, початки якого сягали в доісторичні часи. Його культура не постала в IX столітті після Христа.

Титмар у 1018 році застає Київ велетенським городом із вісьмома торговицями, із 400 церквами й населенням «без числа». За дуже правдоподібними підрахунками, кількість мешканців його доходила до 100 тисяч: таким чином він був, мабуть, найбільшим містом тодішньої Європи. Під час свого розквіту Київ був світовим ринком і тримав у своїх руках усю торгівлю Сходу Європи. Літопис записує, що під час пожежі Києва в 1124 році згоріло 600 церков. Адам Бременський, що перебував якийсь час у Києві, зве його «суперником константинопольського престолу». На площах його стоять мідяні статуї, височаться палати. . .

Коли в Польщі та Угорщині пробиваються перші промені за-

хідної цивілізації, українська київська культура рясніє в X столітті понад культури всіх сусідніх народів. «Київська культура, цивілізація святкувала великі тріумфи, розтікаючись по великих просторах Східної Європи, а потім і прилеглим азійським територіям розносили її київські руки. . .» (М. Грушевський).

Проте, з точки зору християнського погляду виявляється дуже вагомим насамперед духове та релігійне світосприймання древніх українців, а зокрема полян з їхнім городом Києвом, до їхньої християнізації.

Анти-поляни-українці вже з давніх-давен жили переконанням, що між людьми та потойбічним Богом існують добрі, дружні відносини. Шедевр української літератури кінця 1187 року, «Слово о Полку Ігоря», називає українців «Даждь-боговими внуками». Таким чином не буде труднощів визнати Бога як Отця Небесного. Поняття любови й милосердя вищих сил небесних до людини сприяє посередньо до поширення почитання Матері Божої. Для українських християн стає вона не тільки матір'ю свого сина-Бога, але теж і матір'ю усього людського роду. Якщо Пречиста Діва Марія у інших народів виступає як Цариця, Пані, то для українців вона перш за все є Матір'ю: «Пречистая Діво, Мати Українського Краю» — так починає традиційний релігійно-національний гімн.

Різні істини Вселенської Церкви, які тільки по багатьох століттях зусиль та застанов визнано догматичним потвердженням, належали вже давно — від початку — до віри українського народу. Отак, наприклад, Успення Пресвятої Богородиці чи Непорочне Зачаття були завжди загально визнаними, а їх почитання й свято були загально відомими, про що говорять нам незлічені ікони, відпущи, храми та свята.

Понад усе належить підкреслити, що Українська Церква багато в чому погоджувалась з Римом, що натомість, Візантія різко заперечувала.

Ларіон, перший митрополит-українець і визначний український богослов, найкраще з'ясував основи віри українського народу та Української Церкви, будши найбільш достовірним речником Київського християнства.

Згідно з настановою цього богослов'я, не тільки поодинокі людина є відповідальна перед Богом, але теж і весь народ зі своїми представниками. Висновком такого погляду стає обов'язок кожного індивіда дбати про всебічне добро свого народу. Саме таким шляхом стане Київське християнство патріотичним. Дальшим кроком на цій дорозі була вимога власної незалежності в управі

своєї Церкви, аби могли якнайвідповідніше провадити свій народ до спасіння, до щастя.

Друга засада полягала у вірі, що перед обличчям Бога всі народи є рівні, однакові. Тому немає шовінізму серед українців. Таке вчення віддаляється від візантійського пред'явлення мати першенство в новому християнському світі, тобто в другому Римі, яким мав би бути Константинополь. Воно відділюється теж цілковито від пізнішого московського домагання, яким Москва вважає бути наслідницею Візантії, стаючи третім Римом, після якого не буде вже іншого.

Третьою засадою Київського християнства була обов'язкова норма, що закликала будувати все християнське життя на євангельських істинах. Четверта засада зобов'язувала всіх християн до соціальної справедливості та до милосердної доброчливості.

Назагал провідною думкою цього християнства був заклик покладатися у всіх знегодах долі на милосердя Боже та на Його Допомогу.

Особливе значення треба надати відносинам між державою та Церквою. Світська державна влада повинна дбати про світські справи, а церковні власті про добро душ. Однак, духовні настоятелі мають нагадувати і про світську владу, якщо цього треба. Бо духовна влада відповідає за моральність вірних свого народу.

Так, настанова Церкви супроти світської власті була типово українською і не могла походити від Візантії, де панував «цезаропапізм». Цей візантійський засіб перебирає згодом Москва, доповнюючи його та удосконалюючи. Церква піде цілком на послуги держави.

Російський історіософ Федотов вважає Київське християнство одним з найкращих способів здійснення Христової науки в цілому християнському світі. Воно не знайшло ніякого продовження, додає Федотов, у московському християнстві, яке було зовсім іншим, часто протилежним до Київського християнства. Якщо Київське християнство наполягає на ідеї незалежності Української Церкви, то воно це робить не для того, щоб проти виразної волі Христа розбити єдність одної правдивої Церкви, а тільки тому, щоб українському народові дати можливість якнайкраще впорядкувати його життя відповідно до його давніх традицій, згідно зі своїми національними вимогами та на основі євангельських засад.

Саме таке християнство могло зродити поняття справжньої честі, геройської слави та християнської лицарськості, якими будуть прикрашені сторінки історії українського народу.

Джерелом, фундаментом та суттю Київського християнства було українське чернецтво. Без нього немислений прекрасний розквіт київсько-українського християнства та глибока християнська духовість, якою позначатиметься український народ впродовж віків. Як у всій історії Христової Церкви, так і в Україні християнство стоїть на висоті свого Божественного післанництва, стаючи світилом світу та авангардом людського духа, доки існуватимуть ті, хто вірністю своєї посвяти стають живими свідками Христової правди. Хоча монастирі в Україні існували ще до хрещення України, то їх властиве поширення приходить завдяки Володимира Великого, а зокрема Ярослава Мудрого. Відома насамперед роля Печерського монастиря у Києві. Він стає твердинею оборони самоврядности Української Церкви, захищаючи її від візантинізації митрополитів-греків, чиїм осередком був Собор св. Софії. Один із визначних ченців того монастиря, св. Теодосій, у своєму заповіті так звертається до князя Святослава: «... І це поручаю твоєму благочестю святий цей Печерський монастир, дім Пресвятої Богородиці, що його вона сама дозволила збудувати, і нехай ним не володіє ані архієпископ, ані ніхто з клириків Софійських, тільки нехай ним опікується його держава і по тобі діти твої і до останніх твого роду».

Конкретно до зудару між практикою візантійського християнства та християнським життям в Україні дійшло через впровадження візантійського церковного ритуалізму. Його примітивні приписи не відповідали українському погідному та розсудливому сприйманню дійсности.

Натомість візантійський ритуалізм прищеплюється й глибоко вкорінюється в життя московської релігійности. Як пише Федотов, там церковна візантійська ритуалістика не тільки приймалась, але в потатарській добі ще й розвинулась до великих розмірів, набагато перевищуючи Візантію. Виявилась вона насамперед в підрадянному становищі, в упередженні до чужинців та у ворожості до інакодумців.

(Продовження буде)

Поезії*Ірина СТАСІВ-КАЛИНЕЦЬ*

ДО ВІКОПАМ'ЯТНИХ ДЖЕРЕЛ

(Закінчення, 2)

ПРЕДТЕЧА

Він спить — Предтеча. Очманів від зла.
і кров змінилася на воду у Предтечі
і дрібно руки тріпотять старечі
і сонного Предтечу внесено у зал,
у білий зал на службу препаратів:
ось пук волосся, ось рука права,
ось до руки обшарпаний рукав —
звичайне все. . . і в стогону овацій
у колби вкладено все те, що звалось тілом.
А тіло в колбах спало і синіло,
і снилось тілові, що по землі обпечений
іде і з болю зойкає Предтеча.

НА СТІЛЕЦЬКИХ МОГИЛАХ

Тремкої свічки хоруговка,
ногою збита, полягла долів.
Блакитний вогник заскмілів,
черкнув каміння згаслим зойком.
Ще схлип барвінку, ще сльоза
ясної квітки зорить в око.
Та розверзається глибоко
ця невідстояна земля —
пляцдарм останній, де тулились
в молитві наші скорбні душі,
де у мовчанні непорушнім
нас берегли святі могили. . .
Жінок сполохана юрма. . .
Дерева в поспіху осіннім
жбурляють долі сизі тіні.

І плач, де голосу нема.
Встаю на стомлені коліна,
волаю в небо: Ти еси?
Свій хрест з Голгофи вознеси
на цьому місці, де провинна —
лише заснути вічним сном,
лише цвісти багряним маком,
лише із свіччиних долонь
приймати пам'ять і подяку. . .
Йдуть каравани чорних хмар.
Барвінок в'яне на узбіччі.
І плаче вічна чайка в вічність,
що вже давно гнізда нема.
Свічник загас. Лише сльоза воскова.
Тоненький дим розлукою запах.
В вікно листок ударив, наче птах:
— Чи ти в дорогу дальню вже готова?
Востанне озирнись: твій дім. . . твій сад. . .
і цей свічник ще заясніє знову,
коли покличе полум'ям, як словом,
в цю землю повернутися назад,
щоб освятити з рідного порогу
твій шлях до неї і на суд до Бога. . .

КИЇВСЬКА СОФІЯ

В заморожений ранок-світанок
із хрусткою тривогою слів
повертаюсь обличчям до рани —
кров'ю фресок спливаючих стін.

Нагота у гучному беззвуччі,
бородатий сповзається смерк.
Цупко щокає молот каблучний
По камінному відблиску сфер.

Руді нутрощі в смертному струпі —
блеклі очі повзуть доокіл.
В синім жасі підійняті руки
в найсвятішій з зоряних Дів.

Свята, велична, всемогутня,
коли й Тебе пійняв цей жах,
то як нам бути, як нам бути
на цих наблиснених ножах
стрімкого часу? Відчай темний
озвався болем в спазмі днів. . .
і враз втиснулось сьогодення
на хвилю у величний спів,
де натовп — тихий і святковий,
і дзвономір, і дзвонослав,
і сонця ризи пурпурові
на благословлячих вустах. . .

Молюсь Тобі, Стражданна Діво,
візьми мене із суєти
в свою відвертість онімилу,
дай тілу силу піднести
долоні в жесті «не приємлю
ваш день, ваш вік, ваш жовчий смрад,
і цю покриту кров'ю землю,
і забур'янений ваш сад. . .»

Стіна сягнула непорушна —
і завершився мій прихід,
і синім снемом оглушена
росту й малію коло стіп
Святої мудрості. . . Учора
пливе крізь мене, як вода,
і спрагле слово згустком чорним
з грудей виносить: нам біда,
бо ми лишились на обміллі,
бо не для нас небесний дзвін.
і не для нас хоругви білі
і храми світлі та нові.
Пророки роду — патріярхи
вносять стіл на «суд іде».
Ми поза віком й поза царством,
що в руслі вічності пливе.
Із завтра душі доокола
крізь мене йдуть і по мені —
не цупко-цокітно, а з болем,
мов по непевній трясині.

І сяють лики велемовно:
благословен наш храм — наш дім.
Ми одягнули тіло голе
в молитву, пісню і поклін.

ЮР

Холодний цокіт. Слід підків.
Обтяте рам'я у двобої.
І Храм розділено на двоє —
на двоебожжя двох світів.

Вповзає сумерк чужеслів
у чужі вогні, в чужому хлібі.
Ліворуч ми. Ми поруч ніби —
за тридев'яттям дум і днів.

Ми там були — минулі ми.
Не озирайтесь — там рана гола.
Ми відвертаєм навіть голос,
що розповзається на дим.

Єдино нам. І тільки нам
століття мук. Століття крові
вповзли в смиренницькім покрові
на завойований пляцдарм.

Облуд поклін — і вчора тлін
і кривословить праворам'я...
Вповзає сумерк, як іржаний
чужих свічок, чужий поклін...

МЕЛЕТІЙ СМОТРИЦЬКИЙ

(за мотивами «Треносу...»)

Єдиний Боже, всеєдиний —
для всього світу Ти столикий.
Одне лице лякає криком,
сміється інше... Перед віком,
що в небуття западе тлінно,
молюсь на образ України.

Гортає вічність сторінки
пожухлих літописів. Марно
її шукаю позахмарно.
У смазі відчаю, як кара,
як скрип замерзлої ріки,
лиш серце істиною вдарить.

Вона одна, лише — вона,
осяйна церква, королева,
в короні тисового древа,
в намітці зелені, у мреві
світанку скресного. . . До дна

Спиваю образ мого ока,
О, розбуди мої вуста —
я лиш чернець, один зі ста,
один із слуг, хто чесно встав
перед лицем Твоїм високим.

Твій ограбовано престол,
змарніло тіло у безшатті,
вода зневаги і прокляття
полоще скрип Твоїх оков.
Біда полів, біда дібров.

І день у болях та у ранах. . .
Мізерно терпиш наготу,
а я ще зрю Тебе не ту,
а я ще зрю Тебе святу,
й здіймаю руки у кайданах. . .

О, як тікаємо всі ми
в віки минулі, в ранок слави.
Ми славним серцем не лукавим —
ми не народжувались з тьми,
з глухого зречення зими. . .

Він тихо голову схилив:
ще малювалось диво див —
краса його ясного храму,
а час замкнувся у литу раму,
і тільки колір говорив,
і наполохано чорнів,
облазив, корчився, зсихався.

І храм на рани розсипався,
на кашель пісні, на лукавство,
мечами й путами дзвенів. . .

Не церква, Мелетію, та ж це. . .
стискає горло пазурами
тривоги, правди і нестями:
над велемовними рядками
таке знайоме нам лице,
що тільки схлипнеш: Батьківщина.
Не оминімо ні рядка,
ні коми й титли — та рука
не затремтіла, не спинилась,
як ми спиняємося нині.

«Тут непроходимі ями копають.
Тут дротяні сіті закидають.
Звідти ядовиті жала випускають,
звідси отрутою навною поливають. . .
Всім одна мати в ненависті,
Чи ж маю боятись?
Чи ж маю лякатись?

Оце стою —
нехай прийде котрий
і загострене залізо
в зомліле моє серце вразить.
Хай підійде —
і зболілу утробу матері своєї
відкриє».

Спішім на тризну — ще живу,
але могильно-замогильну.
Зоставсь із слова тільки звук
і дрібен-маком обезсилів.
І плаче маківка-безплід:
ні дзвону скону, ні зітхання.
Лиш соборується щорання
калини в лузі білий цвіт.
Лише надгобників-калік
з пеньків пускають гостре вістря.
І на покинене обійстя
барвінок небо приволік. . .

А я ще зрю її не ту,
а я ще зрю її святу,
а я ще зрю її в сапфірах
родів преславних, та невірних:

«Слуцькі, Сосновські, Збаразькі, Сангушки,
Пронські, Ружинські, Крошинські, Масальські,
Горські, Луковські, Пузини, Заславські,
і Вишневецькі, і. . .» —

наче мушки
прізвища в'ються, дзихчять ненаситно
меду чужого смакують облизно. . .
Можна продовжити зрадницький список
зацних колін титулованих злиднів.

«Це ви з мене, злочинці,
оздобну шату здерли
і над тілом моім,
з якого ви всі вийшли,
насміхаєтесь. . .»

Затихло слово. Згасло в безгомінь.
І біла церква відпливла поволі.
І сивий присмерк ідолом із стін
замкнув мене в чотирикутті долі.
Ворушать сіно тиші горобці —
старці відвічні підвіконь тюремних.
По розчепіреній руці
залізних ґрат спливає темінь.
Лукавить вічно — душу стереже.
Душа — не тлін. Душа — втече у Лету.
І дзеньк підків впливається ножом
душі у спину: «А не будь Мелетієм».
Судейський ряд облистует сувій.
Сповзають букви ниці, як мокринці:
«Закон гласить, що по статті оцій
судити велено Мелетія Смотрицького»

(За те, що Мелетій Смотрицький
став греко-католицьким священиком,
названо його нині «зрадником народу»).

Ветхе лахміття брехні велемовної.
Притчею стали ми — нині бездомнії.

Взяли сокири у руки не теслі —
зłodії, зрадники, діти безчесні.
Жала зміїні випльовують труту:
все проминути, все прозабути.
Батька соромимось, матір зневажмо.
Стали героями душі продажні.
Тільки ж вертається слово до слова.
Слово безсмертне. Слово у крові.
Піснею схлипне. Тугою встане.
Слово ніколи не буде останнє.

А я ще зрю її не ту.
А я ще зрю її святу,
а я ще зрю її і вірю —
росту пагінням, а корінням —
у рідний храм, єдиний храм —
воздвигнесь нам.

УСПЕНСЬКА ЦЕРКВА

Трьохсвятительська каплиця

Замість криниці — глеки прочан:
Святіться води, земні і вишні.
Святіться кров'ю, бо зело пишне
заклякло в мурах — корості ран.

На скам'янілій лусні коліна:
молимося, Боже, триєдиний.
Весь оцей клаптик — вся Батьківщина,
вся на задвірках, вся у цямринні,

ніби в криниці. Грішному оку,
Боже, негоже світ споглядати.
Так ти далеко, так Ти глибоко,
Боже — трибоже. Мури, як грати.

У павутинні буднів і нуднів.
Ти — трьохсвятитель. Ти — тримогутній.
Ти — тривельможний. . . Боже, як трудно
в лусці камінній Тебе осягнути.

В своїй знесиленій молитві,
промандрувати день і час,
втискаюсь поглядом у звичне
мовчання мурів. Трієкнязь
на грудях цвіт прив'ялий гріє.
Чия зрозпачена рука
цю вістку доброї надії
йому прип'яла? По зірках
ворожить зело Великодне,
з князівських бань звергає гнів. . .
Трибожні кнуви — ми голодні
на велич пісні й правду слів
ми кам'янієм на портали,
на вежі, фрази, підворотні.
Ми вчора вічність починали,
щоб скам'яніла болем вічність.
Ми ж бо степами зоремечно
вітали Спаса на землі.
На переможеній ріллі
як символ волі — біла гречка.
Од Бога хліб наш — жито-збіжжя.
Од Бога край наш — Дуб і Бук.
І меч у нас із Божих рук —
святого храму знак горішній.
О, міцно царство береже
Петро — камінній велет. Ниці
ми похиляємо обличчя
до вікопам'ятних джерел.
І просим камінь: озовися.
І просим камінь: розверзись. . .
В глухій, закованій криниці —
лиш очі, зведені увись. . .

Леонід ПОЛТАВА

РАЙДУГА

*Поема в Тисячоліття Хрещення України-Руси
(Закінчення, 3)*

III Патріярх Йосиф I

Тихий морок палати.
Поминально десь дзвони гудуть.
Римське сонце — розтоплена ртуть.

Що це? — клітка? золочені ґрати? —
Поминально десь дзвони гудуть. . .

О, душі ланцюгом не скувати!
Ковалі ланцюгів — пропадуть!

Ти підвівся, мов легінь крилатий,
В Україну торуєш Ти путь,
Де й під стріхами гасне вже річ,
Де вже й день обертається в ніч. . .

Навали громів, злив і бур
Вже витримав Твій сивий Юр!
І скільки вже впродовж віків
Прибив указів і замків
На Вічній Брамі супостат!
І чи ж не йде на брата брат, —
Чи ж не кляне сестра сестру,
І чи по Тибрі і Дніпру
Не кураї та ворожнечі? . .

— Не ждять! Я смертю не помру!
Я йду дорогою Христа:
Без ваших згод — на ветхі плечі
Беру народнього хреста!
Беру в мої старечі руки
Мільйони тих, що відійшли,
Беру усі хрести, всі муки,
Щоб відродилися орли,

Щоб там, де висне чад-розбрат,
Підвівсь як твердь —
Патріярхат!

Задріботів секретар-каламар:
— Немає Курії згоди. . . —
Кинуло душу в жар:
Хто тебе нищить, мій народе?! . .
Тридцять третій минув — і кінці у воду? . .
Ми вже вирости! Знов і знов:
Хто оплатить упівську кров?
Греки, рими чи інші крими
І їже з ними, і їже з ними? . .
Досить чужих постанов! —

Секретар-каламар задочком відходить. . .
Котяться, котяться Тибру води,
Перегукуються заводи.
За палатою — вічний Рим,
Але серце летить у незриме:
— Не побачиш мене старим,
Вічний Риме! —

Знов, крилатий, пливеш,
Наче лебідь, на рідні води.
Вічний Київ — серце Твого народу, —
У старому полоні. . .
І шукають стривожено броду
Заливахи і Горської спутані коні,
І Кобзар підійма п'ястука до небес,
Мов ньюйоркська Свобода — на версти і милі:
— Дух народу в Тобі воскрес!
Не втопити нікому дніпрової хвилі!

— Не потрібні мені ні багатства, ні слава:
Патріярхат — це Держава,
І на гробі безмозглих комун —
Прапор ОУН!

А все інше? — нащо ж мені, брате?
Пригадай же, як після Кия
Шанував мій народ і Петра, і Андрія,
А вони ж, любий брате, нічого не мали,

Тільки сандали
Та в серці — Віру. —

Так, у теплій римській палаті —
Війнуло Сибіром.
Сипле снігом, мов з рукава,
Світова морозівка — Москва,
Проникає в далекі парафії,
Роздає поцілунки мафії
Міжнародня приبلуда Москва,
Всеімперська зануда — Москва.

Задріботів секретар-каламар:
— Немає Курії згоди. . . —
Кинуло душу в жар:
— Ми незнищимі, о мій народе!
Всі покоління встають у імлі,
Мертві, живі й нерожденні ще — з нами!
Ось ми пливем журавлями-ключами,
Щастя шукаєм на рідній землі. . .
Ставлю ж гніздо над колисками хат —

Український Патріярхат! —
Християнський Патріярхат!

Рівно лягли рядки на папері.
Секретар-каламар розстав у імлі.
Зачинилися ковані двері —
Відчинилось майбутнє моєї землі:
Княжого Кия Землі.

1983-84, Монреаль, Квебек.

Мотря ФАРИНИЧ

РУСЬ-УКРАЇНА ВІЧНА БУДЕ!!!
(В рік великого ювілею 1988 р.)

Радуйся, серце! Серце вкраїнське,
Хвали Ісуса, Божого Сина,
Тисячу років Його ім'я вже
В нашім народі у славі є!
Слави Ісуса! Божого Сина,
Що Україна сина зродила,
Нашого князя Володимира,
Князя святого! Великого князя!

Нашому князю Володимиру —
Світло Господне путь осіяло,
Ласка Господня на нього зійшла,
Віра Христова в нім засіяла.
До Дніпра-ріки повів народ князь
І подав заклик, заклик усім,
У Христа вірі всі охристімся!
Світлом Його просвітімсь!

Русь-Україна квітла красою,
Князя рукою в силу вдягалась,
Бог в ній вітав, світ її знав,
Славою Русь увінчалась.
Слава князеві! Русь-України,
Що до Христа їй стежку вказав,
Тисячу років вона з Христом,
Віри ніхто в ній не зломав!

Єднаймося, браття! В ім'я Христа всі —
Хай у світ лине Слава про Русь!
Хай Ювілей наш душі стрясає!
Хай ворог знає, хай пам'ятає,
Що Русь-Україна, Русь, наша мати —
З Христом Ісусом завжди іде!
Що Русь-Україна, Русь — наша мати
З Христом Ісусом незломна є!

Це наша мати наша Україна, не уб'єш правди.
Чуєш, Росіє! Це наша мати Русь-Україна,
Світ нехай знає, вона не Росія!

Князь Володимир свою Русь любив,
В вірі Христовій люд свій охрестив,
Це наша Мати! Наша Україна!!
Правда свята це — вона не Росія. . .

Ми її діти, по всьому світі
Правду про Матір будем боронити!
Христос із нами, ми йому вірні,
Він наша сила! Правди не вб'єш!!
Світ нехай знає, вона живе!
Вона з Христом до перемоги дійде!!!

Радуйся, серце! Серце українське,
Хай у світ лине слава про Русь,

Хай Ювілей наш душі стрясє!
Хай ворог знає, хай пам'ятає,
Русь-Україна, вірна Христові,
Її не зломить ніхто! Ніде!!
Ніхто, ніколи її не зломить,
Русь-Україна вічна БУДЕ!!!

З журналу «Патріархат»

Ярослав ЛЕСІВ

СЛОВО МОВЛЮ

Від Редакції

Ярослав Васильович Лесів народився 3-го січня 1945 року в селі Лутки Долинського району Івано-Франківської області в бідній, але національно свідомій сім'ї. По закінченні Педагогічного технікуму фізичної культури працював на Кіровоградщині. В 1981 році був заарештований органами КГБ, а за активність серед політв'язнів мордовських концтаборів був переведений на три роки в Мордовську централю.

Повернувшись з ув'язнення, він вступив до Української Гельсінської Групи, за що й був поновно арештований. Це повторилося у 1981 році за вияв симпатій до польської «Солідарності». Під час цих повторних ув'язнень він провів 192 дні на голодівці. Домів повернув в 1986 році.

Ярослав Лесів розпочав писати вірші ще змалку, але в офіційній пресі друкуватись не бажав. Невеличка збірка його віршів під наголовком «Мить» появилася в Канаді, а низка інших в «Українському Віснику». Збірка, що продісталася самвидавцем до нашої Редакції, наголовка не має. Наданий нами її наголовок узятий з першого рядка його вірша в тій збірці, яку розпочинаємо друкувати.

* * *

Слово мовлю не для того,
Аби утвердити свій біль.
Бо свого немає і чужого
Є горе, що спілкує цілє.
У запрязі змучену душу
Не запродам і не дам на розтлін.
Зі спліну я викресать мушу
Не слово утіхи, а — гімн.

* * *

Відосеніло, від'ясніло
У вирії осінні дні.
Лелек покинутих на мурах

Фігури змучені сумні
В очікуванні скам'яніли
Зимі кладу вогонь до ніг
І жду: на душу оголілу,
Червоно-чорно-зимний сніг.

* * *

Так ще не пах ніколи
Такий весняний сніг,
Так ще ніколи слово
Не ятрилося в мені,
Так ще ніколи близько
Не слухав я пульс землі
Далекої України —
Фенікса у вогні.

* * *

Сонце тонке, як лист
Сумно падає за овид.
День — батого посвист
Ніч чарівницю родить,
Тіло у сні, душа
З ока сплива сльозою,
Тікає у світ, як лоша
До неба, до водопою.

* * *

Камінь, що в мене кидають,
В чорнозем душі ловлю.
Зійдуть ломикаменем квіти:
— Люблю вас люблю, люблю.
Не сплю, не жду
Ніде нікого.
Пустий екран вікна —
Німий радар дороги.
Ніч. Зима.

З ВІДЧАЮ

Мамо, душа моя — Спасителя
розіп'ятого рана.
Мамо, любові Вашої зеніт
В промінні Ваших рук
Із попелу повстане —
І буде порятовано сей світ.

* * *

Я чекаю листів,
Як чекають біди.
Я далекий від слів,
Утомився від них,
Хочу бути як колись,
Як до слова було
Без проклять і молінь
Пра-правічним зерном
У сповитку віків
Проростати добром,
Бути суттю без слів. . .
. . . Як до Слова було.

(Продовження буде)

Ірина СТАСІВ-КАЛИНЕЦЬ

ВІДЧУЖЕНІСТЬ

Ірина Стасів-Калинець народилася 6-го грудня 1940 року у Львові. В 1964 році закінчила слов'янський відділ філологічного факультету Львівського університету.

Одразу по закінченню університету потрапила в пильне око КГБ як українська патріотка, подруга Михайла та Богдана Горинів, Мирослави Зваричевської та інших репресованих 1965 року.

Це і наклало відбиток на можливість трудовлаштування, створило ненормальні умови для наукових і творчих занять. Як зазначило видавництво «Молодь» — їй відмовляли в друкові з огляду на «громадянські позиції».

1972 року, під час другої хвилі ширших брежнєвських репресій в Україні, Ірина Стасів-Калинець була заарештована одною з перших у Львові. Про характер і напрям слідства в її справі читач знайде в статті «Українського Вісника» ч. 8 «Кровожерне літературознавство»^{*}.

Вирок — шість років ув'язнення і три роки заслання.

Окремі твори авторки (вірші, казки) друкувалися на Заході. Детальнішої бібліографії І. Стасів-Калинець немає.

Творчий доробок авторки — 6 поетичних збірок, три книги для дітей (казки), низки наукових праць про «Слово о полку Ігореві», публіцистика, а також і повісті, оповідання.

Ірина Стасів-Калинець — головний редактор неформального машинописного альманаху «Свшан-Зілля», науково-історичного профілю.

В цьому номері «Кафедри» знайомимо читачів з найновішим оповіданням авторки, а в дальших випусках плануємо публікацію інших жанрів, у яких працює І. Стасів-Калинець.

* * *

Він уже чекав мене у кав'ярні, впливав блідим обличчям з півтемряви, бурмотів звично, продовжував давно розпочату розмо у.

^{*} Гляди у «Визвольний Шлях» ч. 9, 1988.

— Безлика марудність поспіху, життя, як лист на коліні, слова перестрибують, справи перестрибують. Зерно на камінь. Полова засіву. Вималюй мить — отверзеться вічність, а мить — розпанахана, розгублена. Мить — повія, що вже перестригнула в інші обійми іншого виміру, вона вже завтра, вона вже ніхто і ніщо.

І за кучим сніданком — похапцем. «Не хлібом єдиним». . . Чад журналістики. Чад закулісних інтриг. Українська поезика торкається «вічних тем», Фльоренція, ілюзії, сучасність. Лоскотно. . . Душу муляє невидимий мозоль. . . У мене мозоль на пальці, клятий, вдень ані озоветься, а лише ніч — свердлом вбуравлюється. Хочеш, зміну черевика? . . . Я п'яний? Який, до лиха, п'яний. . . Дві кварта пива і оце коняк з кавою. Кава витверезує. . . Я розумний. Я всіма розумами розумний, алкоголь стимулює розум, щоб далеко кучому до зайця. . . Скажи, що таке мова? Мо-ва. . . мо-ви-ти. . . По російськи «язык». . . Я тобі — ти мені без мови, поглядом. Зрозуміло. . . І языка не треба. . . Ні, ти подумай, скільки їх, мовотворців, і всі нині мо-ва, мо-ов-ва! . . . А мови нема. Жодної! Ні в кого. Вона була, як Бог у людину душу вдихнув. . . А душа вже видихнулась — отак, раз і видихнулась. А була. Корись була. . . Ти читав «Книги Пророків»? Не читав. Отож, журналіст. . . А я читав. Душа була і мова була. А тепер нема ні душі, ні мови. Є просто слова. Знаки. Як знаки правил дорожнього руху. Можна дотримуватись. Можна не дотримуватись. Заборонено для гужого транспорту. Гужового нема. А знак є. Складеш із знаків «Пісню Ісаї»? Не складеш. . . Що, дивляться на мене? Нехай дивляться — їм не втямки. . .

Ми виходимо на вулицю з задимленої кав'ярні, помаранчеве захмарене сіяння полудня, полуднева оспалість. Я даю час, вислухуючи це несусвітнє марудство, ці проблиски захмленої мудрости, що перескакують з мозоля душі на мозоль пальця. Він знімає черевики і йде босоніж по хляпотливо сонній вулиці, бурмотить під ніс, врешті зупиняється, озирається на мене:

— А, мабуть, вони є, — каже в задумі, майже тверезо втупившись у мене.

— Хто є?

— Або я знаю. . . Вищий світ. Інший. Суперцивілізація. . . Послухай, адже, якщо суперцивілізація, то вже як боги. Інакше не були б супер. Не дотягнули б. . . Ми не дотягнемо. . . Ми — без душі. . . Інакше — раз, і нема. Або, раз-два-три — і нема. . . Річок вже нема. Чистої води нема. Намуд. Болото. П'ємо чорт-зна що. Я воду не п'ю. А що їмо? Хемія. Все — хемія. І ми самі — хемія. Наші кістяки по смерті за кілька літ спорохнявають на попіл — їх роз'їсть хемія. Пам'ятники собі ставлять, бронзові погруддя. А

тлін, — ніщо. Заригає глас Божий в день останнього суду: де люди, що я їх створив? Восстаньте! . . . А нема. . .

Міражі босої голови: для якого суду? Нам суду не треба, ми самі себе щоденно судимо — одесною порожньо, всі навпростець, генеральна лінія — до чорта в зуби, в саме пекло животіння. . .

Заходимо в напівпорожній трамвай, що глухо здригається черевом, як червоний удав, і повзе далі у пошуку нової жертви. Чоловічок з сльозотливими очима посувається на край передньої лавки:

— Сідай, друг. . .

— Вовк таїжний тобі друг, — мимрить мій приятель, але сідає поруч. Чоловічок понюплено зиркає на нього і, не витримавши, озивається:

— Зразу і «вовк». А я ж до тебе по-чоловічеськи. . .

— І я до тебе. . . Ти от скажи, у тебе язик чи мова?

— По рускі язик, по-нашому — мова.

— А душа?

— Душа, коли коляда. Як заколядуємо на Різдво, аж серце розривається з радости.

— Діти є?

— Є. Великі вже, — очі в чоловіка оживають. — Наймолодший в армії служить, скоро в отпуск приїде. А старший — інженер на Уралі.

— Одружений?

— Женився. Там, на Уралі. . .

— Отже, язик. . . — мимрить мій приятель.

— Що кажеш? — наполошено перепитує незнайомиць.

— Язик, кажу. Невістка ж по-твому не розуміє?

— Та чого, каже, що розуміє, слова ж однакові. . .

— Ага, однакові. . . Слова.

Він взуває черевики, обмацавши спершу мозоль на пальці. З трамваєм виходимо втрійку. В наріжному магазині сухе вино, невелика черга. Купуємо по пляшці на брата. Пити будемо на кладовищі — ще день, ще брама відкрита, можна посидіти біля чиеїсь могили «за упокой». . .

— Вино. . . Винен. . . Звинувачення. Я колись вірші писав, а потім — лишив. Мови нема. А що слова. Їх всі розуміють. . . розуміють. . . німають, німі. . .

— У нас поет на заводі виступав, — промовляє, востузаючись коло пляшок трамвайний. . . — Петро мене звати, — озивається, мов вгадав мою думку. — Поет виступав. Про перестройку читав.

Як там про хабарі і начальників, то наш директор аж зблід. Здорово читав. А директор не хльопав.

— Хлопе, не хльопай вухами, — в тон озивається мій приятель. По корі перестарілого клена спускається білочка, підбігає до нас, стає на задні лапки, витягує прохально передні. Вилуццю з кишені горішок — звірятко їсть як людина, обома лапками. . .

— Гомо сапієнс. . . Вся природа востократ розумніша від цього гомо, — задумливо мовить мій приятель. — Чим ми, люди, різнилося від звірят?

— Не розумом міряється, — втручається Петро. — Бог — творець, і людина — творець. . .

Ого, Петро філософ, але Петро є пияк. Отже, кожен пияк — філософ. Цей силогізм мене веселить — не далекий час, і я вирікатиму щонаймудріші істини.

— Творець. . . творити. . . тварина. . . — мій приятель знову жонглює словами й округлі обручі його фантазії блимають з неймовірною швидкістю. — Товариш, і товариш. . . Оцінені як товар товариші. . . Рівнозначність кореня або містика мови, якщо вона має владу над нами. . .

— Жонглювання словами, — це я вже вголос.

— Жонглер на арені для глухонімих, — натреновано-спортивно підхоплює він, — для глухонімих, що заплющують очі, аби не бачити, навіть не бачити. Не прозріти. . .

— А мої не хочуть. . . — Петро повертає у свій світ. — Ми там, кажуть, жити будемо. Там квартира, діти до школи підуть. . . То вже ти, батьку, понімай нас. Жінка плакала-плакала, а тепер вже зникла. Внучка прийде, до неї «бабуня», «бабуня», а вона сміється. . . Не прийдуть, кажуть, а я хату збудував, велику, муровану. . . А для кого, скажіть? Бо й молодший вже жениться, хоче при війську лишатись. Нема дітей, щось забирає їх, хіба лиха сила. . .

— Хату збудував! . . . Що їм твоя хата? Глухі стіни. Вони тіло не втримають. Тіло домовина втримає. Отам воно лежить у своїм останнім достатку, — мій приятель постукує пляшкою об надгробок, — перемелене червою. Порох. Безголосся. Чорний екран віка над вічністю. Безглузде черево, що розпадається першим, черево для черви, аби не було пуповини — зв'язку з життям. Пуповина тримає, але й перша, в мить народження йде у клоаку черні на поживу і тим зазначає, що перший день життя — то й перший день смерти. . .

— А щось мусить жити. Душа живе, — це вже Петро, — чоловіка без душі нема. . .

— Є, є. Душа душить тіло — і лише тіло викидає душу. Я не хочу без душі, я не хочу тіла — воно мені мозоль нагуляло на пальці. А душа мозок нагуляє. Теж болить. . .

— І мене мозок болить, — Петро вже допив свою пляшку. — Скільки я працював, щоби дітям. . . Ви не думайте, я не пив, я ото з вами, бо важко мені нині. Вчора молодший писав — залишається в армії, каже. І жениться. А в нашім селі за дівку десять тисяч дають. А він там жениться — і ні копійки. . . Думав, буду онуками тішитися, а вони — по світах. Ви мудрі, ви оба мудрі, вчені, такими мудрими словами балакаєте, от скажіть — що маю робити? Та ж чоловік не для себе жиє. На старість хоче коло дітей, коло онуків. . . Жінка каже — продамо все і поїдемо до старшого на старість. А старість вже на порозі, чоловік оглянутись не встиг, а вже старий. А навіть такого надгробка не буде, бо хто поставить. . . Прийдуть, поховать — і пойдуть. А ти — гний. . .

— Все марнота — марнот, — кажу і прямую за обома до виходу з цвинтаря, зауваживши, що сказана фраза вельми скидається на перецвіле від давности філософування. Та дарма сподівають на доповнюючу силу вина — на думку спливають пусті банальності, вовтузяться рудавими блазнями і терпнуть у німоті. Петро дбайливо тисне нам руки і перепрошує за мізерність своїх скарг. Виходить за чорну браму, в ореол червоного сонця, що схиляється до заходу, і ковтає гамір міста. Я чекаю приятеля, що пішов випити надлишок випитого вина.

— І як воно інтелігенція колись ходила в народ? — питаю. — І щось вчила, і щось радила. . .

— Рада душа до раю, — він широко посміхається мені. — Тут на розі така винарня! . . . Ходім!

Львів, березень 1988

ЖЕРТВУЙТЕ ЩЕДРО НА —

ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ,

ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД ОУН

І ФОНД АБН!

Валентин СТЕЦЮК

ГНАТ ХОТКЕВИЧ — КОМПОЗИТОР

(Зі сторінок «Кафедри» ч.3)

25-го лютого 1988 року у Харкові відбувся вечір Гната Хоткевича — композитора. На ньому побував спецкор «Кафедри» В. Стецюк. Публікуємо його враження.

Давно мріяв ближче познайомитися з Харковом і його мешканцями, з їхньою культурною орієнтацією, настроями, уподобаннями. Буваючи тут проїздом, я менше звертав увагу на загальний вигляд міста, його розташування, забудову та архітектуру, а більше вслухався в мову людей, оглядав театральні афіші, читав оголошення і місцеву пресу. Україна це ще, чи вже Росія? Складалося враження, що ні те, ні се. Але ж — колишня столиця! Тут в «Березолі» ставив свої неперевершені вистави незабутній Курбас, тут Хвильовий проголошував свої знамениті зухвалі гасла, тут палали пристрасті безкомпромісової боротьби різних течій і угруповань новонародженої української культури. . . Одначе тут же починалася і її «прополка», коли ще молоді пагони бур'яну і паростки культурного збіжжя були так схожі одне на одного. Невже нічого не лишилося?! Десь у глибині душі я не вірив у це, але свідомість вимагала фактів.

І ось я знову в Харкові, і на цей раз маю ширші можливості. Мене запрошено на вечір, присвячений пам'яті Гната Хоткевича, який підготувала Харківська організація СПУ, обласне відділення Українського фонду культури та обласна організація Товариства любителів книги. В малому залі центрального лекторію зібралося більше трьохсот зацікавлених людей. Ще кілька десятків не пропустив вхідний контроль через брак вільних місць. І це при майже зовсім відсутній рекламі (єдина об'ява про вечір була знята напередодні)!

З цікавістю оглядаю публіку. Загальний настрій — стримане очікування чогось незвичайного. Однак стандартна атрибутика інтер'єру не сприяє особливому піднесенню. При вході ще загальна мова спілкування російська, але далі, біля книжкового базару вже подекуди чується і українська. З гучномовців щось несамовито реве, слів не чути, але мелодія, здається, знайома, і, нарешті, розібрав: «Прийшов до нього хан турецький, ой що робиш, Байдо,

козак молодецький». Не міг стримати посмішки. А зала між тим уже повна. На сцені, чи радше на подіумі, кілька стільців, журнальний столик, на ньому живі квіти, якісь книжки. Трохи позаду, прямо на завісі, портрет Хоткевича, новенький, наче зроблений наспіх. Музика стихла, і на сцені з'явилась президія. Вечір відкриває мистецтвознавець Бойко: «Шановне товариство! Ми зібралися тут, щоб відзначити 110-річчя з дня народження видатного українського композитора, музиканта, письменника, науковця, громадського діяча... Перед нами — дві дати — 1878-1988. Риска між ними наповнена цінним і багатим змістом, бо відповідає рокам цілеспрямованої подвижницької роботи видатної людини і має бути тим променем, що будить у нас велику любов до власного народу, його мови, його культури, зокрема музичної».

Слово надається к.ф.н. доценту Харківського педагогічного інституту ім. Сковороди К. К. Балабусі. Він говорить довго, занадто довго. Але як йому зупинитися, і як його зупинити! Він мабуть вперше розповідає про Хоткевича перед такою аудиторією, а люди вперше про це чують, і все таке цікаве, документальне. Ось в залу пішов саморобний альбом з унікальними фотографіями, на яких можна побачити Коцюбинського, Олену Пчілку, Лесю Українку, Стефаніка, Самійленка, тут же вирізки з газет, якісь давні програмки, а між ними — рукописні нотатки, серед яких і слова Лесі: «Ся річ буде існувати доти, доки існуватимуть революції» (про «Лихоліття» Хоткевича). Глядачі можуть додати і власні записи. А на сцені? — інші документи.

Ось фото першого українського льотчика Мацієвича, який загинув 1910 року, а ось — офіцер, єдиний з усієї команди, який приєднався до повстання на панцернику «Потьомкін». Все це — друзі Хоткевича, бо він не тільки культурно-освітній, але й активний суспільний діяч, весь час у вирі громадського життя, весь в народі і для народу. В сфері його зацікавлень — ціла китиця наукового і мистецького галуззя: історія, література, музика, мова, етнографія... Його спадщина — величезна, багато чого ще зовсім не друкувалось, невідомим для ширшого кола залишається його велике дослідження про українських бандуристів, підручник гри на бандурі, розвідка про мову сліпих кобзарів, побудовану, за його висновками, на латинській основі, роман «Берестечко», повість «Авілон» та багато іншого.

Але найяскравіше проявив себе Хоткевич як бандурист. Про нього говорили: «Так може грати тільки Хоткевич або чорт». Сам Лисенко надзвичайно високо цінував його непересічний талант композитора (70 п'єс для бандури і сотні інших творів). Як гуманіст, Хоткевич випередив свій час. Він тоді вже зрозумів, що, пі-

ключись про тварин, ми не можемо забувати про людину, бо інколи навіть цілі народи потребують не меншого захисту, ніж рідкісні тварини. Вихованець Слобожанщини, він був рідним і в Галичині, сам любив її і вважав другим крилом своєї музи. На жаль, його «Камінна душа» — надзвичайно поетичний твір на карпатські теми досі належно не оцінений. І взагалі постать Г. Хоткевича не тільки для всієї України, а навіть і для Харкова залишається досі в фактичній безвісті. І вина в цьому лежить в першу чергу на його земляках-слобожанях.

Далі виступив представник старої харківської інтелігенції Р. О. Черкаш. У мертвій тиші заля слухала його тремтячий голос: «Гнат Хоткевич — це один з тих наших національних діячів, які виходили з самих низів нашого суспільства і підносилися до самих вершин української і світової культури, і не тільки підносилися, але і самі ці вершини піднімали». Громом аплодисментів заля зустріла пропозицію старого артиста навічно вшанувати пам'ять Хоткевича високим званням почесного громадянина міста Харкова.

Розчулений підтримкою, він згадав і про невдалу боротьбу за встановлення в Харкові пам'ятника Григорію Квітці-Основ'яненкові і вже із зовсім великим боєм говорив про те, що в Харкові найбільш формально, найбільш казенно було відмічено ювілей Леся Курбаса, а що пам'ятну дошку його стидаються повісити на фасаді театру і плянують повісити десь на задвірках, то вже зовсім сором було слухати.

Черкашина на сцені змінив його учень, який з великою силою прочитав демонічний уривок з повісті Хоткевича «Камінна душа». Після нього харківський композитор говорив про музичний талант Хоткевича, порівнював його феномен з «феноменом Шуберта», про якого казав колись його вчитель Сальєрі. На думку Польського, постать Хоткевича чимось нагадує постать Чюрльоніса, але ж які різні долі! І від нас залежатиме, чи стане Хоткевич гордістю України, як став Чюрльоніс гордістю Литви.

А потім на сцену вийшли симпатичні дівчата, ансамбль «Джерело». Всі вони студентки консерваторії, а у вільний час збирають і записують українські народні пісні Харківщини. На цьому вечорі вони виконали дві щедрівки і дві «весняні пісні». Співали без супроводу, дійсно по-народньому, з характерним східняцьким «надривом», але напрочуд гармонійно, і що головне — щиро, весело, з ентузіазмом. Видно було, що займаються своєю справою по велінню серця, а не з формального обов'язку. Слухачі сприймали їх дуже тепло.

Після кількох віршів, прочитаних поетом Анатолієм Перервою,

на сцені новий ансамбль «Слобожани». Як і попередній — в буденних різноманітних сучасних строях, але такі самі завзяті, серед них навіть молода сім'я з малою дитиною! Керівниця виступає по-російському. Не треба, каже, шукати скарби десь на стороні, вони у нас під ногами. Свята Правда! І ці — ентузіясти народніх пісень, що їх теж збирають на Слобожанщині, співають просто чудово. Далі слово надається Олександрі Ковальовій, яка прочитала один вірш, а потім запропонувала прослухати вірші Степана Сапеляка, який був присутній у залі. Ведучий вечора зверхньо дав згоду. Степан прочитав свій вірш, присвячений Гнатові Хоткевичові, і заля вибухнула аплодисментами. Після нього кілька дум виконав харківський бандурист Литвиненко, якому публіка влаштувала буквально овацію. І далі вже до кінця вечора в залі відчувалося якесь надзвичайне піднесення, і до самого кінця пакувала бандура — дуєтом, квартетом, сольно. Майстерно виконала варіації на теми клясичних композиторів Лариса Перченко. Моцарт звучав на бандурі природньо і вишукано, наче твір був спеціально написаний для бандури. Запам'ятались і учениці Лариси — чотири дівчинки років 12-13 у святковій шкільній формі. Співали натхненно, з душею. В очах така пристрасть, що не було ніякого сумніву, що й на харківській землі справжнє народне мистецтво живе і є зрозумілим не тільки старому поколінню, а й нашим дітям — нашій надії.

На закінчення концерту глядачі і самі стали учасниками літературно-музичної композиції на теми Тараса Шевченка, коли всі разом заспівали «Реве та стогне Дніпр широкий». Президія встала, а заля, на жаль, — ні.

Але, як би воно там не було, це був чисто національний вечір, перший за стільки років у Харкові. Наступного дня я залишив Харків, і коли за вікном вагону промайнули останні околиці міста, я збагнув, що нарешті зрозумів цю свого часу «пролетарську» столицю України, її простих, скромних і талановитих людей.

1 березня 1988 р.,
Москва

Питання національного визволення

Роман РАХМАННИЙ

УКРАЇНСЬКИЙ ПСАЛОМ 1988 РОКУ

Боже, нашими ушима
Чули Твою славу,
І діди нам розказують. . .

Т. Шевченко, Псалом 43

Боже, ми ще в дитинстві чували і, потім, у книжках читали, як уже на світанні історії Твого вибраного народу Ти відкрився йому в своїй премудрості, дав йому заповіді праведного життя і допоміг перемогти всіх ворогів на шляху до обіцяної йому землі.

І діди наші нам оповідали про великі чини, що їх протягом півтори тисячі років Ти довершив на українських землях. Через Твоїх апостолів — св. Андрія, св. Павла, св. Климентія, св. Кирила і Методія та їхніх учнів — просвітилися душі наших предків. З того часу правдива віра в Триєдиного Бога вкорінилася глибоко в свідомості кожного покоління українців. Вони ніколи не прагнули загарбати чужі землі, але завжди обороняли від наїзників свою предківську країну. Храми з Твоїм святим іменем густо вкривали всю Україну — між Озівським морем на сході і річкою Попрадом на заході. І це з нашої землі слово Христового Євангелія проникло до сусідніх поганських народів.

Ми знаємо також, як Твоею сильною рукою зміцнені полки наших князів і королів своєчасно вкоротили загарбні руки захланним сусідам, які, прикрившись Твоїм іменем, віроломно напали на нашу землю. Після цих перемог наших володарів ще голосніше лунало Твоє ім'я на всіх просторах давньоукраїнської держави — від Холму по Дон, від Прип'яті по Дунай.

І коли по віках слави й добробуту (мабуть, за якісь гріхи наших предків) Ти віддав наш народ у неволю цим сусідам, то в свій час Ти, все таки, подарував нам визволителя — великого Богдана. І знову Твої люди власними словами в рідних церквах славили Твоє ім'я, зміцнювалися вірою в справедливість боротьби за втримання своєї держави. Ти, Господи, був у ній володарем, а Мати Христова — її покровителькою, королевою. Може, саме тому віль-

на Україна збереглася понад 120 років, хоч і як звідусіль шарпали її та вогнем і мечем обкромовали її територію люті наїзники — фальшиві християни й поганці невірні.

Але незабаром Ти знову соромом покрив своїх людей і (як каже пророк) «без плати і без ціни» віддав їх на поталу проклятим ворогам. А вони пустошили оселі України, її християнський люд зводили до рівня тяглової худоби — «на нашої не своїй землі».

Правда, Ти, Господи, не зовсім забув нас, але, подібно як Твоєму вибраному народові в часах пригноблення й руїни, Ти також українцям посилав рідних пророків. Великий Тарас і його далекозорі послідовники — Іван і Леся — надхненним словом просвітили розум багатьом нашим предкам: вони вказали їм шлях до визволення через пустелю духовно-політичної неволі. Та й воївників дав Ти нам численних, які не шкодували ні майна, ні сили, ні свого життя, коли треба було обороняти рідну країну і все Твоє насліддя в ній. І знову наші люди ожили в надії, що вже наблизилось Твоє володіння на нашої землі, де ми врешті стали вільними господарями під власним законом.

А сьогодні Ти знову оточив нас щільним колом давніх і нових ворогів, дозволив цим слугам диявола безкарно чинити своєвілля на всіх наших землях, де вони «розкрадають, як овець, нас і жеруть! . . ».

Чому ж, о Господи, допустив Ти масове знищення Твоїх вірних українських синів і дочок: заголоджуваних на смерть у рідних хатах і вигублюваних Твоїми ворогами по тюрмах, концтаборах і на засланнях разом з усіма душпастирями, єпископами й митрополитами?

Невже келих страждань українського народу ще й досі не заповнився муками українців по самі вінця, коли Ти — замислами й руками ворогів — напустив на українську землю ще й примарний вогонь атомної енергії? . . . Таж Україна ніколи не була гріховною Содомою й Гоморрою; сини й дочки України ніколи не порушили Твоїх заповідей так тяжко, щоб їх — Твоїх найвірніших визнавців — треба було аж вогненним мечем проганяти з їхнього рідного краю-раю! . .

О, Боже наших предків, «не молимося чужим богам, а Тебе благаємо»:

Поможи нам розпізнати стежки Твого провидіння! Поможи зрозуміти загадку, що фальшиві християни й безбожники зруйнували наші церкви і, захопивши з пожарів наші чудотворні ікони Богородиці, прикривають свої злочини супроти нас Твоїм іменем та її чудами!

Пошли нам духовних провідників-пророків, які пояснили б нам Твою волю в час, коли наші й Твої вороги тріумфують уюди, а зате український народ зазнає найбільших невдач і втрат!

Поможи всім українцям — на рідних землях і в розсіянні по всьому світу — чим швидше усвідомити шляхи до визволення з неволі, гіршої за неволю єгипетських фараонів! . .

Своєю сильною рукою Ти, Господи, допоміг «вибраному народові» після двох тисячоліть розсіяння відвоювати свою обіцяну землю і присмирити своїх ворогів. Чому ж тільки наш український народ мав би бути позбавлений Твоїєї допомоги в своїй справедливій визвольній боротьбі?

Ми не поклоняємось чужим богам та й не шукаємо фальшивих пророків, але віримо лише в Твою силу і справедливість Твого живого слова. Тож нікого іншого словами, а Тебе благаєм словами любогого Тобі псалмодівця Давида і нашого пророка Тараса:

Поборов Ти першу силу,
Побори і другу,
Ще лютішу! . .

Згідно з Твою волею, ми покладаємось на власні сили і не шкодуємо мільйонових жертв на оборону своїх людських і національних прав у власній самостійній державі під Твоїм святим іменем. Терпеливості, в надії на Божу поміч, український народ проявив без міри; але й українському терпінню є десь межа. Без перемоги правди над кривдою — без визволення українського та інших уярмлених народів — віра в справедливість Триєдиного Бога може занепасти навіть на нашій українській землі, незаконно опанованій Твоїми й нашими ворогами: безбожниками і фальшивими християнами. Тому сьогодні наш народ — мільйонами насильно придушених молитовних уст і словами свого пророка Тараса — кличе до Тебе:

Смирилася душа наша,
Жить тяжко в оковах!
Встань же, Боже, допоможи нам
Встать на ката знову!

* * *

ЯКЩО ЗАБУДУ Я ТЕБЕ, СВЯТА...

Понад 42 роки вільна українська громадськість виправдано звинувачує Москву в злочині ліквідування Української Католицької Церкви та насильному включенні її вірних у структуру Російської Православної Церкви. Цього злочину доконала світська безбожна влада Росії в тісній співпраці з Московською патріархією і при мовчазній згоді російського народу.

Але навіть ці «адові ворота» не могли знищити того українського віровизнання, яке силою історичних умов стало виразно національним, а тому й ненависним для всіх окупантів України: росіян, поляків, румунів і мадярів. УКЦерква збереглася не тільки в душах західноукраїнських віруючих мас, але й також у своєрідній катакомбній структурі: зі своїми душпастирями, єпископами та архиєпископом, що визнає своїм зверхником Верховного архиєпископа (на ділі: патріярха) Мирослава-Івана в Римі.

Не спромігнися завершити своє нищівне діло, Кремль — разом із московською патріархією — силкується розколоти цю галузь християнської України. Тепер ведуться спроби «уявити» частину її структури і, за згодою большевицької влади, «залегалізувати» її в системі советської великодержави. Цей аспект життя й боротьби катакомбної УКЦеркви нам усім треба уважно обслідувати, обмірковувати й зважити на терезах становища всього українського народу.

Водночас, напередодні тисячоріччя офіційного введення християнства в давньоукраїнській державі, ми не сміємо забути ані злегковажити ще один основний аспект становища християнської України. А саме: переважна більшість віруючих українців зараховує себе до православного віровизнання, яке оформилося у виразну українську церковну структуру вже за митрополита Іларіона і вел. князя Ярослава Мудрого. Це віровизнання протягом віків зберегло і свою живучість, і свій національний характер.

Поміж двома силами

Опинившись між молотом агресивного римсько-католицького Заходу і відбійним ковадлом візантійсько-московського цезаропалізму, Православна Українська Церква впала жертвою агресії Москви. Але рештки структури тієї Церкви найдовше ставили опір московській централізації та наприкінці 18-го сторіччя становили одну з останніх ознак самотності українського народу. Щойно після того, як українські народні маси опинилися в духов-

ному полоні Московської патріархії з її цареслав'ям, російська адміністрація могла успішніше проводити політику російщення України й перетворювати її в «південні губернії Росії».

Відновилася Православна Українська Церква в роки національно-визвольної війни та протягом першого десятиріччя советоросійської окупації України. У звужених формах вона перетривала до 1936 року, незважаючи на те, що мільйони її українських вірних Кремль заголодив двома своїми геноцидними акціями: 1921-22 і 1932-33 років. Щойно поголовне винищення більшовиками українських священиків, єпископів і митрополитів усунуло організовану Православну Українську Церкву цілковито з поверхні суспільного життя України. Її стероризовані й недобиті вірні офіційно потонули в безликій масі мовчазних «росіян» — вірних Російської Православної Церкви, залегалізованої в системі більшовицьких законів.

Нескорена Церква

Все це, однак, не означає, що вірні православного українського віровизнання беззастережно зреклися свого Божого й людського права на власний шлях до Бога — на власні форми церковної структури. Ні! Православні українці навіть за страшних умов державного терору — советоросійського і гітлеронімецького — знали і знають, цінили і цінять своє рідне духовно-церковне минуле. Вони й сьогодні дорожать стійкістю своїх душпастирів, єпископів і митрополитів, які в ім'я Христа сміливо обороняли право свого народу на власну віру та її організаційні форми.

Пам'ять про Українську Автокефальну Православну Церкву, що корінилася зокрема в концепції митрополита Клима Смолятича (1147), живе сьогодні в українському народі не слабше, як у воєнні та післявоєнні роки. Жажливе видовище «возз'єднання» вірних УКЦеркви з російською (насильними заходами Кремля і Московського патріарха 1946 року) тільки додатково оживило спогади про мучеництво Православної Української Церкви. «Ось так насильно москалі возз'єднували вірних нашої рідної Церкви з російською, фізично ліквідуючи наше духовенство та ієрархів», — міркували думливіші люди.

Пам'ять про рідну традиційну структуру своєї Церкви серед православних українців на рідних землях оживає дедалі сильніше тепер, коли вся українська національність на земній кулі готується зустріти тисячоріччя організованої християнської України. Намагання советської влади і Московського патріархату присвої-

ти Росії все давньоукраїнське християнське первородство тільки зміцнює прагнення православних українців виразніше самовизначитися духовно й церковно-організаційно.

«Кожен думай»

Вільна українська громадськість не сміє злегковажити ні цих прагнень, ні самочинних відрухів православних українців до себе-виявлення з-під хвиль великодержавного російського океану. Православні українці в Україні з тугою споглядають у сторону вільних митрополій Української Православної Церкви у державах Заходу і звідсіль чекають допомоги: моральної, організаційної та матеріальної (зокрема духовними книгами українською мовою).

Але це справа не тільки православної частини вільної української громадськості. Це — справа, буквально, кожної людини українського роду в світі, незалежно від своїх релігійних, політичних, ідеологічних, суспільно-економічних чи й культурницьких переконань. Сьогодні, більш як будь-коли досі, ведеться все-світній бій за саму душу українського народу на його історичній території та в країнах примусового й добровільного поселення українців.

В цьому бою є місце для кожного чесного українця і жодне місце там ніяк не повинно залишитися порожнім. Цю вимогу психологічної мобілізації на всеукраїнському християнському фронті можна висловити біблійним приреченням, пристосованим до тяжкої української дійсності:

Якщо забуду я Тебе, свята
страждальна православна Україно,
нехай усохне мій язик
і пропаде моє ім'я,
як дим на вітрі гине.

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

ЩО ВІДКРИВ ПРОЦЕС І. ДЕМ'ЯНЮКА?

Винесення смертного вироку І. Дем'янюкові викликало коментарі світової преси. Навряд чи можна дивуватися з того, що єрусалимська «Джерусалем пост» схвалює вирок. Ця газета близько стоїть до тих кіл, яким потрібен був процес над «воєнним злочинцем» українського роду для певної політичної мети. Ці кола, маючи прямий контакт з американським Бюром спеціальних розслідувань (БСР) та іншими американськими державними чинниками, плянували такий процес багато літ наперед. Можна не сумніватися, що плянуючи пропагандивний процес, ці кола не виключали пом'якшення ізраїльсько-советських відносин у певних пунктах. Участь у цьому процесі Арманда Гаммера, як доставця свідчень, говорить про існування закулісних контактів між Советами й організаторами процесу.

Дуже симптоматичним у цьому пляні є повідомлення, яке з'явилося невдовзі після винесення вироку І. Дем'янюкові, що Східня Німеччина готова виплатити Ізраїлеві компенсацію за голокост у сумі 100.000 дол. Досі Сх. Німеччина не визнавала себе відповідальною за злочини Гітлера. Як знаємо, Сх. Німеччина це сателіт, який усі свої політичні кроки узгоджує з СССР.

Отже, нема нічого дивного, що запланий процес не мав на меті встановити істину, а мусів бути засобом для досягнення інших цілей.

Ще задовго до процесу в Ізраїлі ізраїльський громадянин Я. Сусленський писав:

«Я висловив сумнів (у розмові з ізраїльським урядовцем — С.К.) у тому, що суд в Ізраїлі буде безстороннім через тиск на суддів з боку громадськості, наставленої українофобськи. Якщо Ізраїль вимагає видачі йому Івана Дем'янюка для суду й розплати і при тім не воздає (належне) праведникові митрополиту А. Шептицькому, то на справедливу ухвалу суду сподіватися годі».

Шойно почався процес критику на його адресу висловив колишній заступник прокурора США Джеймс Креймон. Він писав у балтиморській «Сан» (15-го березня 1987 р., стор. 1D-3D):

«Звинувачення на цьому процесі дістало дозвіл вислухати як свідків і допитати про жакливі подробиці людей, чії свідчення не підлягали сумніву. Наприклад, д-рові Ігцаку Араду. . . було дозво-

лено детально відтворити поведінку нацистів у Треблінці. Д-р Арад не мав нагоди бачити 'Івана Лютого', про що він і заявив.

І. Дем'янюк, устами свого оборонця, не заперечував звірств, які мали місце у Треблінці. Свідчення д-ра Арада служили виключно інший, і на жаль підступний меті. Вони мали на меті збудити пристрасті присутніх на процесі, в тому числі й самих суддів. . .

. . . На справедливому процесі такі свідчення було б виключено».

Джеймс Креймон бере під сумнів юридичну вартість свідчень через 45 років і далі зауважує:

«На додаток до специфічних процедурних помилок, які шкодять процесові над Дем'янюком, суд виявив ще один недопустимий аспект. Мета процесу не є лише виявлення винен чи невинен І. Дем'янюк. Мета процесу — як заявив уряд Ізраїлю — . . . виховати молодих громадян Ізраїлю і, десь певно, інших країн, а також поширити інформацію про голокост. . .».

За цим слідує висновок:

«...Безпомилність кримінального правосуддя вимагає, щоб держава за жодних обставин не використовувала такі процеси для утвердження своїх злободенних цілей».

І далі:

«Атмосфера, яка навіть згодом про винність (підсудного), і в якій суддівський форум не робить ніяких спроб спростувати цей здогад, не є справедливою атмосферою для кримінального процесу».

Свою статтю Д. Креймон закінчує так:

«Держава Ізраїль мала у справі І. Дем'янюка нагоду показати світові, що вона шанує засади правосуддя й законності і віддана цим засадам, навіть коли стоїть питання посилав чи ні підсудний на смерть і муки родини її земляків. Як не прикро, Ізраїль цю нагоду знехтував».

Зараз, після винесення вироку, можна переконатися у правоті слів Джеймса Креймона. Його слова спростовують голосливі заяви цілої низки газет («Нью Йорк таймс», «Торонто сан», «Крісчен Сайенс Монітор»), що процес був справедливий. Ось цитата з «Нью Йорк пост»:

«Ані Дем'янюк, ні його захисники по цей бік Атлантики. . . не мають підстав скаржитись на ізраїльське правосуддя.

Права І. Дем'янюка (на захист) було повністю забезпечено колективом оборонців — ізраїльських та американських. Його вину доведено поза всякий сумнів. . .».

Голосливі твердження газет свідчать тільки про їхній тісний зв'язок з колами, які організували цей процес. Замість того, щоб

спростувати, що говорять захисники підсудного, голослівно стверджувало, що суд був справедливий. Як це нагадує стиль совєтської преси! Маючи пресу в руках, большевики змогли переконати свою громадськість у злочинах Бухаріна, Каменєва, Зінов'єва та інших «ворогів народу». Маючи під своїм впливом велику частину преси в Америці, проізраїльські кола переконують громадськість у винності Дем'янюка всупереч фактам!

Організатори процесу і преса, тісно з ними пов'язана, діють єдиним фронтом, захищаючи несправедливий вирок. Це чисто большевицька метода переконувати громадськість у брехні через пресу. Большевицька преса, полемізуючи з інодумцями, ніколи не спростовує аргументів своїх супротивників. Це ж було б дуже важко. Замість того, большевицька преса стверджує голослівні істини, які їй вигідні, не доводячи їх. Те саме робить і преса, вірна організаторам процесу над І. Дем'янюком. Вона не завдає собі труда полемізувати з тими чи тими аргументами оборонців справедливості, а голослівно говорить: «Вирок правильний. Ізраїльський суд один з найсправедливіших у світі». Такі пасажі нагадують своїм стилем поширені колись у СРСР штампи на прославу «наймудрішого з мудрих учителя й друга всіх народів». Преса, віддана організаторам процесу в Ізраїлі, намагається переконати нас у справедливості несправедливості. Але правда, як олія, спливає наверх. Той факт, що суд в Ізраїлі ухилився від норм законності бачать не лише українці чи інші християни, але й самі гебреї.

Ось що пише про процес Дем'янюка Юрій Штейн («Новое русское слово» з 10-го травня 1988 р. стор. 4-5):

«Інформація про цей процес продіставалась на сторінки преси (йдеться не про українську пресу — С.К.) нечасто й малими дозами. Чітку картину процесу уявити собі з окремих уривків важко. Але й з поодиноких повідомлень можна добачати зневагу колегії суддів до елементарних правил судочинства. Деякі деталі процесу — методи допиту й добір свідків звинувачення, взаємини суду й захисту, критерії експертної оцінки документації — не можуть не викликати у спостерігача щонайменше здивування».

Наведу кілька (не всі!) факти, які дивують автора.

Ю. Штейн підкреслює розбіжність у свідченнях свідків, яких виставило звинувачення. Автор не може вийти з дива, чому не брали участь у процесі польські свідки, які були очевидцями смерті «Івана Лютого» 1943 р. Уряд Ярузельського нібито дозволив їм виїхати до Ізраїлю. Виїхало, як повідомляла преса, двох — Євгенія Самюєль і Юзеф Вуек. Про їхню участь у процесі вісток не було.

Адвокат І. Дем'янюка заявив судові, що слідчий залякує І. Дем'янюка, у камері день і ніч світить лампа, камеру не опалюють.

«Це все слідча техніка, якою послуговуються в усьому світі» — відповів суддя Дов Левін.

«В американському суді така 'техніка'» — пише Ю. Штейн — «після оприлюднення привела б до негайного припинення справи й негайного ж звільнення підсудного».

Вирішальним документом на процесі було німецьке посвідчення особи на ім'я Дем'янюка. Доставив цей документ з ССРСР не будь-хто, а Арманд Гаммер, відомий, як заявила оборона, своїми агентурними зв'язками не тільки з КГБ, але ще з ЧК.

Експерт звинувачення, який робив експертизу посвідчення не міг відповісти на запитання оборони про автентичність підписів на документі. Але старший суддя Дов Левін визнав результати експертизи обґрунтованими, і суд прилучив документ до справи як речовий доказ.

Професор лондонського університету Джуліус Грант — всесвітньо відомий експерт-криміналіст (він викрив фальшивість «щоденників Гітлера») — дійшов до висновку, що документ підроблено. Його професійна компетенція поза всякою підозрою. Але суд відкинув свідчення Д. Гранта.

Ю. Штейн висноує:

«Безстороння аналіза судового розгляду 'справи Дем'янюка' показує з усією очевидністю, що вину підсудного не доведено».

До фактів, наведених Ю. Штейном, треба додати ще й незаконну практику Бюро спеціальних розслідувань (БСР) департаменту юстиції США, яке вело слідство Дем'янюкові і яке не прилучило до справи свідчення в'язнів Треблінки, котрі не визнали в ньому «Івана з Треблінки». Лише заходами родини Дем'янюка, і то через вищі юридичні інстанції, вдалося ці свідчення прилучити до справи. Але БСР, видаючи свідчення, не подало імен свідків, а анонімні свідчення в судах не мають ваги. Уся ця акція це кричуще порушення законності. Це зразок наруги над правосуддям, який характеризує увесь процес в Ізраїлі, а також діяльність БСР у США.

Незрозумілим лишилось і питання, де, коли й як посвідчення особи І. Дем'янюка потрапило до рук советського КГБ. Ніхто з советських юристів не розповів історію документа. Якщо його знайдено в німецьких архівах, то важко повірити, щоб документ був одним-єдиним такого роду документом. Мали би бути ще інші подібні посвідчення. Але ні один експерт не посвідчив, що такі документи фігурували в інших справах колаборантів.

Нема пояснення й чому, маючи документ у руках, Совети не включали ім'я Дем'янюка до списків воєнних злочинців до моменту, коли дружина Івана не відвідала родину свою й чоловіка в

Україні. Лише після цього запрацювала диявольська машина КГБ. Чи не дивно?

Авторам передовиць у пресі, відданих організаторам процесу, варто було б спинитися на цих та інших фактах, які викликають здивування, і пояснити їх читачеві. Але замість того, автори обмежились стандартними твердженнями, що вину підсудного доведено без найменшого сумніву. Очевидно, що солідарність українофобів з пресових органів та українофобів-організаторів процесу в Ізраїлі сильніша від юридичної безсторонності й елементарної порядності.

Кажучи про пресу, треба визнати, що певне — дуже мале — число газет, бачивши, що процес в Єрусалимі справив радше негативне враження на світову громадськість, кидають дві-три фрази для заспокоєння свого й читацького сумління. Так, клівлендський «Плейн ділер» неспілкує:

«Він (І. Дем'янюк) може бути хворою людиною, відомою колись під іменем Іван Лютий, в чому судді переконані, але важко позбутися думки, що американський суд або колегія присяглих не погодилася б з аргументами звинувачення».

Тільки органи, вільні від впливу українофобських кіл, висловлюють свій сумнів у справедливості вироку. Ось слова, взяті з передовиці англійської газети «Дейлі Телеграф»:

«Процес Івана Дем'янюка не задовольнив поважне число спостерігачів, а докази, на підставі яких його засуджено, сумнівні... Вирок смерті Дем'янюкові після далеко не бездоганного судового процесу може завдати гебрейській нації такої самої шкоди сьогодні, якої 'Іван Лютий' завдав окремим гебреям, коли він був страховиськом Треблінки сорок з гаком років тому».

«Дейлі Телеграф» це газета, яку годі підозрівати в українофільстві чи антисемітизмі. Це тверезий голос безстороннього й справедливого спостерігача.

Щождо виступів преси, ідеологічно й фінансово пов'язаної з українофобськими колами, то треба віддати їм належне, що вони вміють маніпулювати світовою громадською думкою. Діяльність цих органів преси спрямовано на те, щоб біле змалювати чорним і навпаки.

Чи нема в такій діяльності небезпеки для демократії?

Адже порушення законності — чи це не найбільш відчутне порушення людського права, це дорога до сваволі та переслідування невинних. Першою ознакою сталінської тиранії в СРСР було переслідування невинних. Якщо сьогодні Бюро спеціальних розслідувань в США порушує людські права американців східно-європейського походження, то де гарантія, що завтра не будуть по-

рушені права усіх тих американців, які перебувають в опозиції до БСР або до могутніх володарів преси?

Ми й тепер є свідками несправедливих нападів та очорнювання чесних американців. Чим, як не проявом тоталітаризму, можна назвати цькування генерального прокурора США Едвіна Міса? Якщо ті, що цькують Міса, уболівають за етику й законність, то їм треба звернути свої погляди на БСР та пресові орагни, де і етику, і законність, і «Всесвітню Деклярацію Людських Прав» порушувано на кожному кроці.

Якщо в Америці — в країні найширшої демократії — громадяни не можуть забезпечити собі своїх законних прав, а саме прав на юридичну безсторонність у судах, то світ дійсно стоїть перед загрозою тоталітаризму, який убирає на себе демократичні шати.

Процес над І. Дем'янюком відкрив цю істину з граничною ясністю.

* * *

ПРО ПОЛІТИЧНІ ТРЮКИ МОСКВИ

ПИТАННЯ: Чи справді з усього ССРСР антисемітизм найдужчий на Україні, як це твердить С. Візенталь у своєму «Бюлетені № 25?»

ВІДПОВІДЬ: У згаданому документі С. Візенталь говорить так:

«Антисемітизм на Україні найдужче себе виявляє, ніж деінде в Радянському Союзі. Навіть Українська Академія наук оприлюднила ряд антисемітських книжок».

Відомо, що емоції, а надто негативні, засліплюють людей і вони втрачають здібність реально та логічно думати і розважливо аналізувати факти. В образі Отелло Шекспір зобразив саме такий сорт людей. У таких людей емоції беруть гору над інтелектом, і з цього постають нерозважні, необмірковані вчинки та слова.

Знаючи наявність національних забобонів у середовищі різних національностей, кремлівські стратеги відповідно планують свою психологічну війну. Однією з цілей такої війни є розпалювання національної ворожнечі між народами у світовому масштабі. Наприклад, у деяких гебрейських колах поширено погляд, що українці найбільші антисеміти з усіх народів. Тут комуністична мафія Москви може мати для себе певний поживок. Їхня мета в цьому разі закріпити цей ходячий забоб, розвинути його до рівня національної нетерпимости. Як цього досягти?

Советські закони не дозволяють висловлювати антисемітські погляди та робити антисемітські акції. Але советські лицеміри винайшли ерзац антисемітизму — антисіонізм. Громадянам ССРСР

дозволено таврувати сіонізм, як і всі інші націоналізми та расизми, за винятком хіба одного, поставленого на службу советській державі. Отож у ССРСР публікацію антисіоністської літератури та ведення антисіоністських «наукових» досліджень дозволено (безперечно, під пильним наглядом партії, яка дає вказівки, де, коли, як і що має бути сказано, зроблене чи надруковане). У даному разі для партії важливо, де здійснювати антисіоністські публікації, щоб це дало «користь» для «справи» розпалювання ворожнечі між народами. Отож партія і обрала для антисіоністських публікацій та «досліджень» саме Українську Академію наук.

Кожен, хто жив у ССРСР, як рядовий громадянин, знає, що жодна наукова інституція в ССРСР не виробляє самостійно плянів своєї наукової роботи. Де ви бачили, щоб хтось в ССРСР робив щось самостійно? Усю наукову діяльність у ССРСР пляновано й централізовано, як і всяку іншу діяльність. А головним, усвідомленим центром, який глядить за всякою діяльністю, є Політбюро ЦК КПСС. Цей центр плянує й затверджує усе, що офіційно відбувається будь де у Советському Союзі. Отож ніхто інший, як Політбюро ЦК КПСС у Москві вирішує, що антисіоністські «дослідження» мають вестися ніде інде, як в Українській Академії наук, а антисіоністська література мусить видаватись ніде інде, як у столиці України — Києві.

Коли глядіти на факти з упередженням і не пробувати аналізувати їх, то дуже легко дійти висновків, які саме і потрібні Кремлеві, і на які він навмисне наштовхує гебрейську громадськість і у себе в країні, і закордоном.

Дивно, що такі особи, як С. Візенталь так легко «клюють» на заздалегідь підкинутий Москвою психологічний гачок, дарма, що він розрахований на людей недалекоглядних.

«Український народ!»

ОУН несе справедливий державно-політичний і соціально-економічний порядок, в основі якого лежить добро Української Нації, добро родини, добро одиниці. Це не буде лад капіталізму на руїнах комунізму. Це буде лад народовладдя, демократії української, яка виростає з духовости, нашої рідної правовости, соціальних традицій, суспільного ідеалу Українського Народу. Це буде, як того прагнув Шевченко, лад без холопа і без пана: 'Врага не буде, супостата, а буде син і буде мати, і будуть люди на землі!'

(3 Манифесту VI ВЗ ОУН)

З дому неволіВЯЧЕСЛАВ ЧОРНОВІЛ ПРО НАЦІОНАЛЬНЕ
ПИТАННЯ

Короткі тези Вячеслава Чорновола про важність національного питання в ССРС, що їх передруковуємо, походять із роздааних ним примірників під залею міського клубу у Львові в дні 14-го квітня 1988 року, коли заплановане зібрання для обговорення пропозицій Чорноволом питань не відбулося з уваги на заборону місцевої совєтської влади, не дивлячись на це, що на заповіджене зібрання прийшло близько тисячі львовян.

Редакція

1. Згідність положень 27-го з'їзду КПСС про те, що національне питання в ССРС розв'язане справедливо і остаточно, а практика міжнаціональних відносин і відповідна політика партії потребують тільки незначного вдосконалення. В умовах деякої демократизації нерозв'язані національні проблеми нагадали про себе гостро і голосно: Казакстан, Вірменія, Азербайджан, Прибалтика, останнім часом Грузія, якоюсь мірою Україна, де покищо ставляться не глибокі мовно-культурні вимоги і таке інше.

Необхідно визнати, що національні проблеми сьогодні найважливіші для совєтського суспільства, важливіші навіть за соціально-економічні, бо йдеться про збереження самої цілості держави не примусом, не затиканням ротів, не репресіями, а доброю волею самих суверенних народів*.

2. Коріння проблем, що нагромадилися в національному питанні, не можна зводити до окремих практичних помилок Сталіна чи Брежнєва, вони виходять із самої пануючої в нас ідеології, із *марксизму-ленінізму*. Марксизм, як відомо, вироблене в першій половині 19-го століття вчення, в ряді положень застаріле, було переглянуте вже Леніном. Одна з найслабших ланок марксизму — теорія нації, як породженою капіталізмом колишньої єдності, положення про повне підпорядкування національних інтересів класовим (не загально людським, де національне знаходить своє закономірне місце, а саме класовим, що ототожнюється із інтернаціональними — пролетаріят не має батьківщини), прогнозування

* Наша Редакція не погоджується з деякими висловами та твердженнями Автора тез, але передаємо їх увазі читачів нашого журналу як матеріал для студійної оцінки розвиткових процесів у підсовєтській Україні.

не тільки безкласового, але безнаціонального суспільства за комунізму.

Саме із марксизму виходить остаточно сформульоване Сталіном і схвалене Леніном *визначення нації* як історично сформованої спільноти, що характеризується єдністю території, економічного життя, історичної долі та психічного складу, яке виявляється в культурі. Таке спрощене та хитне визначення не відбиває глибинного в суті явища і дає простір для теоретичного й практичного волюнтаризму. Із нього виходить, що вже не один із народів з СРСР вже є нацією: в одних відібрано територію (як кримські татари), в інших штучно розмито її масовими переселеннями. Через надмірну централізацію, спричинену часто не економічними потребами й інтеграцією, втрачено економічне життя республік. Відчуття єдності історичної долі витравлюється всім державно-пропагандистським апаратом та системою освіти. Національні культури перетворено в нижче вартісні. Саме з марксизму виходить горезвісне *положення про злиття націй*, в якому майбутньому, що в різних варіантах («злиття», «повна єдність», «єдиний радянський народ») пройшло крізь усі програми КПСС і наробило вже дуже багато лиха (не чекаючи «майбутнього», його активно заходилися впроваджувати вже сьогодні).

3. «Повернутися до Леніна» в усіх сферах суспільного життя — актуальне гасло сьогодення. Однак, щодо національних проблем потрібно чітко визначити, до якого Леніна ми збираємося повернутися. Ленінізм, що виник на ґрунті прищеплення марксизму до умов відсталості, не так економічно як політично деспотичної і колоніальної російської імперії, *не виробив єдиної наскрізної теорії нації* й національних відносин. Ленін починав як ортодоксальний марксист із легковаження національного питання як другорядного і підпорядкованого. Жива практика революційної боротьби, поява в Росії національних соціал-демократів і національних ухилів в самій СДРП привели Леніна до створення відомої теорії про визначення права нації на самовизначення аж до відокремлення *теоретично*, але пропаганди *недоцільності* такого самовизначення з точки зору комуністичних інтересів *на практиці* (єдність класових інтересів, переваги великих держав при будівництві соціалізму та інше). Ця теорія є цілком «безневинна» в умовах плуралістичного буржуазного демократичного суспільства (яким Росія ніколи, крім кількох місяців 17-го року, не була), в умовах однопартійної диктатури виявила своє справжнє обличчя, перетворивши «право на самовизначення» в пустопорожню фікцію, в спробу його перетворити законно-конституційним шляхом в «державний злочин» (наприклад «справа» групи Л. Лук'яненка 1961 р.). Перші кроки національних рухів революційної Росії, як і наростання національно-визвольних тенденцій у світі,

змусили Леніна почати перегляд власних централістичних концепцій. У світлі Нової Економічної Політики він почав накреслювати нову національну політику, що відбилося в його останніх працях, найбільше в статті «До питання про національність, або про 'автономізацію'», як альтернатива до наступу великодержавного шовінізму в самій партії і сталінської моделі державницького будівництва («автономізація», реалізована такі Сталіном під маскою союзного федералізму). Ленін допускав навіть розрив єдиної соціалістичної держави і збереження союзу незалежних соціалістичних республік тільки у військовому і дипломатичному відношеннях. Звісно, дехто може розглядати і це як тимчасовий і тактичний крок (Ленін був геніальним тактиком), але давайте виходити з того, що саме останні роботи Леніна це його політичний заповіт партії. На жаль, розгорнути цю нову свою національну політику Ленін не встиг, а названа стаття була прихована від народу до 1956 р. та й потім замовчувалася.

4. *Сталінське вирішення національного питання* фактично не було відступом від марксистсько-ленінської теорії (якщо не враховувати останніх ще не оформлених в теорії думок Леніна), хіба що здійснювалося нелюдськими і деспотичними методами, якими Сталін «стирав національні особливості» і будував безкласове та безнаціональне суспільство. Факти згортання «коренізації» республік (на Україні — «українізації»), введення відвертої русифікації, тотального винищення національної інтелігенції, віпання ярликів «буржуазного націоналізму» при найменшому вияві національної свідомості неросійських народів, вимордування голодом значної частини української нації та інше — загально відоме.

5. *Сталінська національна політика* не припинилася зі смертю диктатора і *продовжується дотепер*. Активним виконавцем її був Хрущов (його заслуги у викритті «культу особи», у деякій демократизації життя в СРСР не відкидаємо), при цьому продовжувалося нищення залишків національної суверенності, русифікації культури й освіти (сумнозвісний «закон про школу» та інше).

Ще активніше сталінська національна політика проводилася за Брежнєва (на Україні заповзятим виконавцем її був і залишається Щербицький). До державних русифікаційних і централізаторських заходів долучилися позасудові і судові репресії за елементарні прояви національної свідомості (правди про ці репресії офіційно досі не сказано, потерпілі досі не реабілітовані і не повернені до активної участі в національному будівництві). За Брежнєва оформилася великодержавна теорія «*єдиного радянського народу*» як національної спільноти, із конституцій республік було вилучено статтю про державні мови республік та інше. Не зважаючи на оголошену новим керівництвом КПРС політику перебування, гласності, демократизації та голосів в республіках на за-

хист національної суверенності (питання мови, культури само-визначення окремих регіонів тощо) ні законодавчих, ні практичних кроків до зміни сталінської національної політики не робиться, навпаки проводяться засади дальшої централізації й денаціоналізації (ліквідації республіканських міністерств, зменшення «націоналів» у органах центральної влади, з 20-ти членів в кандидати в політб'юро тільки троє неросіян). *Перегляд національної політики в СРСР* треба починати з чіткого теоретичного осмислення проблеми, перегляду застарілих ідеологічних догм, реальної оцінки національної політики за всі роки советської влади та сьогодишнього становища, суттєвих змін конституції СРСР та конституцій республік, вироблення конкретних практичних заходів. Саме цим, хочеться думати, і займеться намічений пленум КПСС з національного питання. Першочерговими видаються нам практичні заходи, про які мовиться у зверненні до советського уряду наради правозахисників України, Вірменії, і Грузії в Ерівані 12-15 січня 1988 р., яке додаю.

Місто Львів, 14-го квітня 1988 р.

Вячеслав Чорновіл

* * *

ВЯЧЕСЛАВ ЧОРНОВІЛ В ОБОРОНІ ІСТОРИЧНОЇ ПРАВДИ ПРО БАНДЕРІВЦІВ

*Спростування В. Чорновола до редакції
«Комсомольської правди»*

У зв'язку з масовими мітингами населення у Львові всесоюзна газета «Комсомольская Правда» виступила проти правозахисників, обвинувачуючи, наприклад, Вячеслава Чорновола у тому, що він пов'язаний із закордонним підривним центром ОУН. У статті вимагається засудження українських правозахисників, яких називають «групою годованих із Заходу, раніше засуджених». Цікаве явище: якщо та сама «Комсомольская Правда» розказує про мітинги десть у Куйбишеві чи у Саратові, вона пише, що це демократично, що критикували правильно, коли це торкається України — шовіністичні зуби прямо вилазять.

Як реакцію на цю статтю, Вячеслав Чорновіл написав спростування до редакції «Комсомольської правди», яке пропонуємо нашим читачам.

В числі «Комсомольської правди» за 10-те липня надруковано замітку вашого львівського кореспондента Віталія Панова «Байки батька Макара», в якій у викривленому світлі подано опис мітингу громадськості Львова, що мав місце біля пам'ятника І. Франкові.

Якщо вірити вашому кореспондентові, офіційно затвердженій темі мітингу (збереження історичних пам'яток міста) «група годуваних із Заходу, раніших засуджених, правозахисників», в тому числі «В. Чорновол (саме так правильно пишеться його прізвище), пов'язаних із закордонним підривним центром ОУН» — нібито протиставили тему «Увіковічення пам'яті бандерівців».

Про те, що в дійсності ініціативний комітет мітингу (до якого я не входжу) неоднократно протягом всього мітингу ставив питання зовсім не про бандерівців, а про необхідність створення «Демократичного фронту сприяння перебудові», в кореспонденції Панова не сказано ні слова, хоча навіть відома своєю цілковитою підпорядкованістю обкомові партії місцева преса у звітах про мітинг цю обставину відзначила.

Щождо «бандерівців», то їх на мітингу побіжно згадав один із членів ініціативного комітету при обговоренні пропозиції про пам'ятник жертвам сталінізму в такому контексті, що до тих жертв треба зачислити й учасників масового збройного руху на Західній Україні в 40-50-их роках, тому що це було реакцією на жахіття сталінсько-беріївського терору після розділу Польщі і приєднання Західної України до СРСР, що супроводилося масовими депортаціями населення, нищенням української інтелігенції, тортурами, розстрілами, нищенням енкаведистами без суду і слідства тисяч невинних людей перед відступом в перші дні війни з Німеччиною. До речі, про ці жахливі події, які підірвали в населення Західної України довіра до советської влади і штовхнули його до збройної боротьби, пора вже розповісти і в республіканській, і у всесоюзній пресі.

Ваш кореспондент, почувши на багатолюдному мітингу лише репліку про бандерівців і розгорнувши її на цілу статтю, виявив при цьому і повне невігластво, незнання загальновідомих фактів історії, приписавши саме бандерівцям — і «службу німецькому фашизму», і створення дивізії СС «Галичина» (створили її зовсім не бандерівці), і навіть участь у нищенні львівського та інших гето, таборів советських військовополонених, у «вивозі в неволю парубків і дівчат», і тому подібне. Постійно працюючи на Західній Україні, соромно не знати тих фактів, про які пишуть навіть об'єктивні дослідники в соцкраїнах (напр., у Польщі), які зовсім не симпатизують бандерівцям; про те, що УПА від 1942 до 1944 років вела з фашистами великі бої, зокерма на Волині, у висліді яких навіть визволяла советських військовополонених (напр., табір біля Горохова Волинської обл.), що бандерівці і самі попадали до німецьких концтаборів, що вони не мали жодного відношення до вивозів до Німеччини «сотень тисяч українських хлопців і дівчат», а тим більше до ліквідації гетто. В цьому нацистам допомагали не бандерівці, а поліцаї, ті самі поліцаї, які пото-

му в таборах Мордовії і Пермі ставали «табірними активістами» і донощиками на політв'язнів, вірою і правдою вислугуючись новим «хазяїнам» і отримуючи за це пільги. Чи не дійсно зворушили-ва співпраця?

Штучно прив'язавши нас, активістів Українського національно-демократичного руху, до бандерівців, а останніх брехливо звинувативши в ліквідації гетто, Панов намагається посяяти ворожнечу між нами й євреями, точно так само, як місцева преса витлумачила наші заклики до відновлення української державності як «ворожі до місцевої російської нацменшости».

Мені особисто дуже хотілося б також вияснити, з яким саме «закордонним підривним центром ОУН» я пов'язаний. А може, пан Панов пояснить це на суді, якщо я звернуся туди для захисту перед наклепом.

І вкінці, у справі мого прізвища, правильне написання якого чомусь дуже інтересує Панова. Нехай кореспондент «Комсомольської правди» ще раз звернеться до КГБ, де йому вже розказали про мої зв'язки з «підривним центром», і попросить мій пашпорт, забраний при арешті а січні 1972 року: там він побачить моє правильне прізвище в російському й українському правописі («Чорновил» — по-російському і «Чорновіл» — по-українському), тому що прізвища з однієї мови на іншу не перекладається, бо в такому разі громадянин Панов на Україні перевернувся б на Панина або Паненка. Забравши мій старий пашпорт і свавільно переклавши моє прізвище у вирок при відправленні до концтабору в Росії (цікавий вияв «суверенности» УССР), зі мною вчинили ту саму операцію, що й з тисячами українців на Кубані на початку 30-их років, перетворивши їх на «русских»...

Надіюся, що моє спростування буде надруковано, а питання про відповідність зайнятої посади і духові часу вашого кореспондента на Західній Україні — колектив вирішить сам.

15 липня, 1988

З повагою

Вячеслав Чорновіл
редактор журналу «Український Вісник»,
органу Української Гельсінської Спілки

* * *

РОЗГУЛ СВАВОЛІ В КИЄВІ

До Української Центральної Інформаційної Служби надійшов «Листок Пресслужби Української Гельсінської Спілки», в якому подається інформацію про жорстоку акцію КГБ про-

ти членів Українського Культурологічного Клубу в Києві, що була проведена 24-го липня, 1988 року.

Листок Пресслужби УТС 26 липня 1988

Мітинг на Площі Жовтневої Революції в Києві, намічений УКК (Український Культурологічний Клуб) на 20-ту годину 24-го липня, 1988 року, не був широко реклямований і не претендував на гучний розголос. Ініціатори його хотіли ще раз нагадати про остаточно нерозв'язане питання політв'язнів — справжнє більмо на перебудовному оці, хотіли зібрати якусь кількість підписів під зверненням про негайне звільнення всіх в'янів сумління. Тільки й всього. Голосного звучання черговий засіб київських культурологів набув тільки через реакцію на нього органів безпеки.

За день-два до оголошеного мітингу активістів клубу почали викликатися у КГБ, умовляти і погрожувати, а то й обіцяти, що через два-три тижні і без мітингів усі українські політв'язні будуть на волі. Але такої профілактики кагебістам здалося замало — і вони вдалися до безпрецедентних за останні роки в Україні заходів.

Із четвертої години дня 24-го липня, за єдиною командою в усьому Києві почалося виловлювання членів УКК. Людей ловили біля власних будинків, на вулицях, біля магазинів, записали в машини і розвозили по різних районах київської і чернігівської областей, де подалі від населених пунктів виштовхували із машин і залишали посеред лісу чи поля. Людолови діяли: ніяких санкцій не пред'являли і себе не називали, в розмови не вступали, на протести не реагували, при відмові сісти в машину пускали в хід кулаки (так було з Анатолієм Битченком). Особливу наругу вчинили над Ларисою Лохвицькою, якій по дорозі зробили два уколи сильного психотропного засобу, наслідки яких нагадували в дії сумнозвісного з практики психотюрем галоперидолу. В такому стані Лохвицьку кинули з машини поблизу від київського села Осокорки. Декому, завісши у безлюдне місце, погрожували вбивством (Олесь Шевченко, Анатолій Битченко, неповнолітній Вячеслав Оміцинський, Сергій Набока). Над іншими знущалися: викинувши під київським селом Чабани на польовій дорозі за п'ять кілометрів від автотраси Аркадія Кириєва, у нього відібрали пояс і відрізали всі гудзики на штанах.

Серед захоплених і вивезених з Києва осіб виявилися і такі, що йти на мітинг не збиралися, або опинилися на площі Жовтневої Революції випадково. Жертви налету добивалися до Києва глибокої ночі хто як міг, дехто зміг повернутися тільки наступного дня. Досі невідома доля недавнього політв'язня табору особливого режиму Григорія Приходька, що був схоплений разом з Євгеном

Пронюком на вулиці Баумана і скинутий до поліцейської машини з номером 38 42 КИ. Відомо про схоплення і вивезення в безлюдні місця на відстань до сто і більше кілометрів, крім уже згаданих, таких осіб: Леоніда Мілявського (вивезено в Кагарлуцький район Київської області); Ориси Сокульської, дружини політв'язня Івана Сокульського (завезли в Рокитнянський район і викинули ввечері серед поля); Еміля Толіча, в якого забрали приготовлені для офіційного друку філософські статті; Тетяни Битченко, Павла Скочка, Олександра Карабчієвського, Маріяна Беленкого — всього 16 осіб.

Людолови від КГБ робили наївні спроби представити себе такими собі «неформальними гантерами», що з власної ініціативи розправляються з «дисидентами». Але дійсних ініціаторів і учасників набігу видавав і чітко організований характер акції, і портативні рації, що виглядали з під одягу, і окремі репліки виконавців, підкреслене небажання міліції і КГБ, до яких зверталися родини і знайомі захоплених людей, вживати якихнебудь заходів, хоча їм називали і свідків, і номери деяких машин.

Чи цей розгул сваволі є всього лише «суверенною» ініціативою команди Щербицького-Галушка, що намагаються таким своєрідним способом рятувати захитану перебудовою слонову вежу бюрократії? Чи це нова «післякарабахська» політика самого Михайла Горбачова щодо неросійських республік, яким забагалосся бути рівноправним? Може, відповіддю на це тривожне запитання стане реакція на звернення потерпілих до М. Горбачова та генерального прокурора СССР Сухарева.

*Пресова Служба
Української Гельсінської Спілки*

* * *

РОЗГІН ДЕМОНСТРАЦІЇ У ЛЬВОВІ

Листок Пресслужби УГС № 8, 5.8.1988

«Жорстока Розправа»

Не встигли львов'яни відчути, що таке гласність, правова держава, як продув холодний північний вітер, і місцеві керівники почали гасити політичну активність львов'ян державним кулаком. Не дивлячись на кількаразове повідомлення в пресі про заборону проголошеного Громадським ініціативним комітетом мітингу, 4-го серпня о 19-ій годині біля Львівського державного університету ім. І. Франка зібралося кілька тисяч людей. А цей раз їх не пустили навіть до щільної огорожі, завбачливо збудованої коло па-

м'ятника Франкові. Всю університетську вулицю захопила міліція, а людей відтіснили на тротуар вздовж вулиць 17 Вересня і Міцкевича.

Розправа розпочалася о 19-й годині. Вимуштровані бойовики із шостої роти спеціального призначення кидалися між людей, захоплювали заплановану жертву і волокли до машини. Одну жінку, що відчайдушно опиралася, схопили за голову і товкли об край кузова. Ще одну тягнули до воронка за коси. Іншу штовхнули до машини так, що вона впала, розбивши коліна. Якогось юнака несли за ноги і волосся. Підлітка, що клацнув фотоапаратом, потягнули під ревний плач матері. Нацьковані собаки рвали на спинах сорочки і плаття.

Щільний ряд міліції і військових почав відтісняти львов'ян в напрямку вулиці 17 вересня. Там скупчилося декілька тисяч людей. «Чому не розходитеся? Що вам потрібно?» — владно запитує полковник міліції. «Мітинг! Мітинг! Мітинг! Звільніть Макара!» (Голова ініціативного комітету Іван Макара був затриманий того ж дня о дев'ятій годині ранку). «Не буде мітингу!» — рішуче відчеканив полковник. Хтось крикнув «Волю Україні!», і кількатисячна громада почала скандувати «Волю! Волю! Волю!». Раптом на людей накинута рота спеціального призначення, зустрінуто багатотисячним «Ганьба! Ганьба!».

Відтісняючи людей із тротуару, щільна шеренга міліції збила їх у монолітну колону, і люди, взявшись за руки, вирушили в протилежний бік — до оперного театру та пам'ятника Ленінові, виконуючи козацьку пісню «Ой на горі та й жінці жнуть». Народ сконцентрувався на бульварі напроти оперного театру. Хтось знову заспівав, і всі підхопили. Звучали «Рече та стогне Дніпр широкий», «На високім замку старий дуб стоїть» та інші пісні. Та тільки демонстранти заспівали «Інтернаціонал», на них накинута тренувана штурмовики в сірій уніформі — шоста рота спеціального призначення.

Бойовики вправнено наносили удари в печінки і нирки, били кулаками і ногами. Стрункий чоловік з буйним свим волоссям після декількох ударів знепритомнів, і його тягнули за ноги з обвислою головою. Якусь жінку, що чинила опір, декілька разів ударили головою об лавку. І все це творилося на очах тисяч людей. Безборонний народ у відчаї кричав «фашисти!» і розбігався вусібіч від оскаженілого нападу роти особливого призначення. Гавкіт собак, голосіння дітей, відчайдушні зойки жінок дописали останні штрихи до картин «Демократія і перебудова по-українськи».

Злочинці замітали сліди. Викручуючи руки, тягли до машини дівчину з фотоапаратом. Помітивши юнака, що фотографував побойще, накинута на нього. Безцеремонно захоплювали фотоапарати, висвічували плівки. Серед фотографуючих був член Іні-

цятивного комітету мітингу комуніст Ярослав Путько. Коли він повертався додому, на нього накинулися троє, затагнули в під'їзд, відібрали фотоапарат.

Отже, 4-го серпня 1988 року на Львівський брук упали перші за довгі роки краплі крові, і разом з ними останні ілюзії людей, з якими влада повелася як з ворогами. Все стало на свої місця: народ вимагав своїх законних прав — влада відповіла своїм кривавим четвергом. Розправа над учасниками мітингу, що переріс у демонстрацію, підвела підсумки першого етапу перебудови на Україні. Яким буде другий етап, передбачити неважко.

* * *

ТЕЛЕГРАМА

Москва, Кремль,
Генеральному секретареві
ЦК КПСС М. С. Горбачову

У четвер, 4-го серпня 1988 року, органи міліції, КГБ та шостої роти спеціального призначення жорстоким і цинічним способом розігнали мітинг біля Львівського університету. На людей нацькували собак, їх тягнули до машини за волосся і за ноги, багатьох били, в тому числі жінок і підлітків. Таке придушення волевиявлення громадян, що потягнулися до громадського життя після шестидесятирічного мовчання, нагадує методи розправ над народом найреакційніших режимів. Ми протестуємо проти порушення елементарних прав людини. Вимагаємо притягнення до відповідальности винуватців антидемократичного погрому.

За дорученням Виконавчого Комітету Української
Гельсінської Спілки:

*В. Барладяну, Б. Горинь, М. Горинь,
О. Шевченко, В. Чорновіл.*

Львів-Київ, 6 серпня, 1988 року
Пресова служба УТС

СВЯТКУВАННЯ ТИСЯЧОЛІТТЯ В ГОШЕВІ І ЗАРВАНИЦІ

Коло 5000 людей взяло участь у хресній дорозі, що її zorganizував священник Михайло Гаврилів разом з Комітетом Захисту Української Католицької Церкви в Гошеві, Івано-Франківської області, в суботу 16-го липня, вночі. Не зважаючи на страшний дощ, тисячні маси, що стояли під парасолями, слухали чудовий виступ о. Михайла Гавриліва з приводу 1000-ліття, який цікаво пов'язав проблеми Церкви і проблеми українського народу. Після цього почалася хресна дорога. Організатори придбали фільм хресної дороги, який на кожній станції висвітлювали на велике полотно, що було напняте на штиках. Однак, дощ так сильно лив, що десь коло пів другої години вночі вони перервали хресну дорогу і всі вирушили на гору, де був колись монастир, який перетворено на будинок відпочинку. Народ відкрив церкву старого монастиря і почали правити Богослуження. Один з очевидців сказав, що коли здалека підходив до церкви, то створювалося враження немов би ця церква перетворилася в єдиний хор — «вона гула, вона гуділа, вона була як труба, єдиний інструмент музичний». Це було величне. Здалека світилися свічки й нарід не розходився до п'ятої години ранку.

Наступного дня святкування Тисячоліття продовжувалися в Зарваниці Тернопільської області. Уже вранці там збиралися тисячі людей. Коло 10-ої години під'їхало сільське начальство, — голова сільської ради, голова колгоспу. Якийсь міліціонер сказав розходитися, бо «зібрання незаконні». Люди дискутували з представниками влади, а потім з'явився Степан Хмара і почав їм аргументувати. Вони не хотіли вести дискусії перед великим натовпом людей і тому відступили. Після цього більше ніяких перешкод не було.

На великій поляні єпископ Павло Василик разом з п'ятьма священиками відправляли Богослуження і Молебень. Під лісом п'ять священиків сповідали людей. У цей час на поляні зібралося вже коло 12 тисяч людей. Посередині поляни зі стола зробили престол. Не далеко від того престола закопали хрест, присвячений Тисячоліттю. Вершком відправи була чудова проповідь єпископа Павла Василика. Нарід був схвилюваний. Під час проповіді люди плакали!

Народ прибув на Богослуження з хоругвами, які десятки років

були заховані. Вони почіпили хоругви на деревах, зверху застромили хрести і ці хоругви утворили за священниками довгий ряд.

На відміну до святкування Тисячоліття Хрещення України в селі Грушеві, де місцеві власті намагалися протиставити дві Церкви — російську православну і католицьку, влаштувавши святкування російської православної Церкви, щоб перешкодити католицькому ювілеєві, у Зарваниці не було того конфлікту. Тут безподільно панувала українська підпільна, катокомбна католицька Церква. І в цьому відношенні Зарваниця була торжеством.

* * *

АКТ ВАНДАЛІЗМУ В ГРУШЕВІ

Іван Гель від імени Комітету Захисту УКЦеркви скерував до генсека Горбачова телеграму наступного змісту: «11 липня 1988 року в селі Грушеві Дрогобицького району Львівської області завершено наступний акт насильства і вандалізму проти Української Католицької Церкви. Викопано і знищено хрест, поставлений 10 липня в присутності 5000 левів УКЦ на пошану 1000-ліття Хрещення Руси-України.

* * *

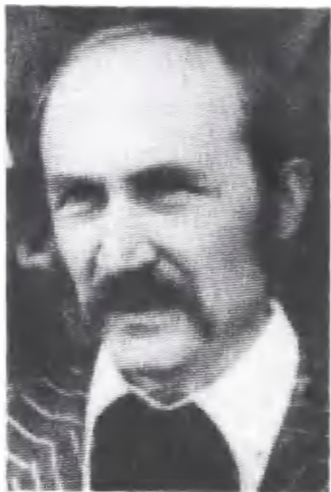
ЗУСТРІЧ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВОЗАХИСНИКІВ З ЖУРНАЛІСТАМИ У ЛЬВОВІ

15-го липня на бажання акредитованих у Львові журналістів совєтської республіканської і всесоюзної преси відбулася зустріч з представниками Української Гельсінської Спілки Вячеславом Чорноволом, Богданом і Михайлом Горинями та Іваном Макаром, який став відомий, як один із організаторів львівських мітингів. Зі сторони офіційної преси прибуло коло 15 чоловік, кореспонденти газети «Комсомольская Правда», «Советська Культура», «Труд», з українських газет — «Культура і життя», журнал «Україна», «Молодь України». Було присутнє також львівське телебачення. Розмова тривала від години 4-ої до години 9-ої. Під час зустрічі Вячеслав Чорновіл зачитав «Деклярацію Принципів» Української Гельсінської Групи, що її кореспонденти уважно вислухали. Михайло Горинь розповів про ганебну роль, яку відіграє преса по відношенню до висвітлення мітингів громадян, «Ук-

раїнського Вісника» і окремих осіб, і доказав це на цілому ряді прикладів. Представники УГС ознайомили журналістів з примірниками «Українського вісника» і дали кожному з них примірник «Деклярації принципів». Чи вони цей матеріал використають проти представників Української Гельсінської Спілки, чи його на решті передумають і в пресі глибше освітлять ті події, що відбуваються, покажеться в найближчий час.

* * *

ЗВІЛЬНЕНО І. СОКУЛЬСЬКОГО

Як повідомляють західні пресагенства, з пермського табору особливого режиму звільнено поета і журналіста з Дніпропетровська Івана Сокульського.

Сокульського вперше заарештували 1969 р. за написання звернення, відомого в самвидаві під назвою «Лист творчої молоді Дніпропетровська», в якому автор наводив приклади дикої русифікації Дніпропетровщини. Вдруге Івана Сокульського кинули за ґрати 1980 р. за звинуваченням в антисовєтській агітації і пропаганді. Йому інкримінували участь у роботі Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод. Дніпропетровський поет і журналіст Іван Сокульський мав вийти на волю щойно 98-го року.

Звільнено також Григорія Приходька.

* * *

Останнім часом отримали дозвіл виїхати на Захід такі колишні політв'язні совєтського Гулагу: до Канади прибули *Стефанія Січко*, а до Вінніпегу *о. Василь Романюк* із сином *Тарасом*; до Нью-Йорку виїхав *Петро Рубан*, куди раніше виїхали його дружина з сином на лікування. З Австралії до Нью-Йорку прибула *Оксана*

Мешко, член-засновник Української Гельсінської Групи; через кілька тижнів вона хоче повернутися до рідного Києва.

* * *

МІЖНАЦІОНАЛЬНА ЗУСТРІЧ У ЛЬВОВІ

(РС) 11-12 червня у Львові відбулася конференція представників Грузії, Естонії, Латвії, Литви та України, на яких вислухано звіти про активні рухи в цих республіках і створено спільний «Координаційний комітет патріотичних рухів ССРСР». Учасники сформулювали кілька важливих спільних документів. Вірменія свого представника не змогла вислати до Львова, але вона також входить до складу Координаційного комітету.

Комітет рішив видавати чверть-річний бюлетень (квартальник), що його має підготувати та національна секція, в країні якої відбуватиметься чергове засідання.

Комітет написав також спільного листа до президента США Р. Регена, в якому члени Комітету звертають увагу на пріоритет національного питання в Советському Союзі.

* * *

ТЕРОР ПРОТИ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВОЗАХИСНИКІВ

(УПС) — Українського католицького активіста Ярослава Лесева з Івано-Франківщини, що їздив під час візиту американського президента Регена до Москви, після повернення додому побито невідомими хуліганями, коли він повертався з роботи. Вже під час його неприсутності вдома, постійно телефонували до його дружини Стефанії Лесів і погрожували їй. Стефанія Лесів зазнала вже такого ж терору у роки, коли Ярослав Лесів був ув'язнений.

У Львові побито члена редколегії «Українського Вісника», відомого мистецтвознавця Богдана Гориня. Сталося це вночі з 9-го на 10-го червня біля 24-ої години, коли Горинь йшов з молодим письменником, що прибув з Києва. Ззаду підійшли до них двоє і вони почули слова по-російському: «Не туди ідете». Коли Горинь обернувся, його звалили на землю фаховим ударом прямо в обличчя. Киянин Анатолій Щербатюк, атакований другим чоловіком, старався оборонитися, його портфель, що він відклав на землю, хтось з напасників забрав, і вони щезли. Що це не були злодії, доводить факт, що їх не цікавили ні годинники, ні гроші.

Також все відбулося мовчазно, крім кинутих на початку двох-трьох слів. Другого ранку був дзвінок до Богдана Гориня, щоб перевірити, чи він не опинився в шпиталі.

Про подібний акт терору, що його застосували проти одесита Василя Барладяну та Михайла Осадчого в Львові восени минулого року, писав «Український Вісник».

Не має спокою від чинників КГБ Павло Скочок, якого то тягають на розмови, то погрожують новим арештом, то обіцяють можливості публіцистичної праці, тільки щоб зрікся «Українського Вісника». Неофіційний журнал набрав на Україні великої популярності і кагебісти всіляко намагаються нейтралізувати його авторів та редакторів.

* * *

ЛАНЦЮГОВА ГОЛОДІВКА НА ОБОРОНУ ПОЛІТВ'ЯЗНІВ

У зв'язку з загрозливим станом здоров'я політв'язнів, що й далі знаходяться у концтаборах, цілий ряд правозахисників, представників народів, що створили комітет, 13-го червня почали ланцюгову голодівку, яку розпочала Оріся Сокульська з Дніпропетровська, дружина відомого українського політв'язня Івана Сокульського. Наступна голодує Ольга Стокотельна з Києва, дружина Миколи Горбала; голодівку продовжують дальші предстаники правозахисників.

На зустріч до Львова, куди прибули такі відомі правозахисники, як грузин Мераб Костава, литовці Івар Жуковскіс та Антанас Терлацкас, мала прибути також католицька активістка з Литви, приятелька українців, Нійола Садунайте, але її хату обступила міліція і не випустила з хати.

* * *

СПРАВА АРЕШТУ ОЛЕСЯ ШЕВЧЕНКА

Під час екологічної демонстрації, присвяченій пам'яті Чорнобильської катастрофи, яка відбулася на Площі Жовтневої Революції 26-го квітня, 1988 року, незаконно арештовано журналіста Олеся Шевченка і засуджено на 15 діб тюрми. Після звільнення, Олесь Шевченко заявою двічі звернувся до Прокурора УССР, з вимогою опротестувати незаконний

арешт. Поміщуємо заяву Олеса Шевченка з 19-го липня, 1988 року:

Прокурору Української ССР від Шевченка Олеса Євгеновича, 1940 року народження, журналіста, відповідаючого секретаря «Українського Біохемічного Журналу» АН УССР, адреса помешкання: Київ 154, вулиця Ентузіастів 25/2, квартира 145.

Заява

16-го травня 1988 року я надіслав прокуророві Ленінського району міста Києва заяву слідуячого змісту:

«26 квітня 1988 року після роботи я вирушив до Площі Жовтневої Революції зі згорнутим гаслом 'АЕС — на референдум', щоб узяти участь в екологічній демонстрації, присвяченій пам'яті Чорнобильської Трагедії.

Підходячи до будинку Укрпрофради, побачив, що учасників демонстрації тягнуть зі скаженою люттю до спеціальних машин натреновані молоді люди в цивільному. У центрі великого гурту, я помітив дружин арештованих — матерів з малими дітьми на руках, вагітних жінок. Я підійшов до них, розкрив брошуру 'Конституція Української ССР' і вголос прочитав статтю 48, в якій говориться, що громадяни Української ССР мають право на свободу слова, зборів, мітингів і демонстрацій. Після цього я сказав: 'Хто не згоден з тим — нехай мене арештує' і став допомагати жінкам з дітьми і вагітним вийти з юрби.

Жоден з працівників міліції чи дружинників до мене не звертався, завважень ніяких не робили — і власне не було за що. Але через хвилину після того, як я зачитав статтю Конституції, двоє незнайомих людей у цивільному схопили мене за руки і повели до спецавтобуса. Одрозу ж я сказав їм: 'Чого ви мене вчепилися. Якщо мене затримано, то ви так і скажіть і тоді я і сам піду'. Мене негайно відпустили зі словами: 'Ну іди сам, но з нами'. У цей час мене побачив мій сусід Сверстюк Євген Олександрович (Плеханова 6, квартира 40) і запитав мене — Олесю, Ви куди йдете. Я відповів йому: 'Та мене затримали невідомі'.

У Ленінському райвідділі міліції мені показали рапорт сержанта міліції Шпака, якого я не знаю і ніколи не бачив. Шпак написав вже свідчення, ніби я чинив опір при затриманні, та не реагував на завваження міліції на площі — і одне, і друге є цілковита вигадка, що підтверджується надісланою вам заявою громадськості з 49 підписами. Рапорт Шпака підтверджено ще трьома лже-

свідками, але їхню писанину мені прочитати не дали, прізвищ їх мені не назвали.

У кімнаті міліції, я написав заяву начальникові відділення капітану Кондратюкові з вимогою притягнути всіх чотирьох лжесвідків до кримінальної відповідальності. Відповіді на заяву я не отримав, а наступного дня 27-го квітня суддя Ружицький С.Ф. одноосібно, знехтувавши моїми показами, відмовивши вислухати свідків з мого боку, у тому ж приміщенні, де фабрикувалися наклепницькі свідчення щодо мене, засудив мене до 15 діб арешту, за стат. 185 Кодексу Української ССР про адміністративні правопорушення.

Таким чином перед вами — ганебний рецидив сумнозвісної юридичної практики тих часів, які назавжди лишаються чорною плямою в історії судочинства.

Закликаю вас громадянине прокурор виявити громадську мужність і фахове сумління опротестувати рішення народного судді Ружицького щодо мене від 27.4.1988» (Кінець заяви прокуророві Ленінського району).

16-го червня 1988 року прокурор Зінкевич М.С. відповів мені, що він не знаходить підстав для опротестування сказаної постанови».

Свідки-очевидці Лариса Лохвицька, Ольга Матусевич, Ольга Стокотельна, Іванна Чернявська надіслали свої заяви-протести проти антиконституційної розправи наді мною до прокуратури міста Києва (я дізнався про це після звільнення з тюремної камери, де мене тримали на карцернім режимі, в цілковитій ізоляції від зовнішнього світу). Усі вони отримали ідентичні відповіді від заступника прокурора міста Києва Морозова Ю.А., в яких громадянин Морозов Ю.А. понаклепницькому стверджує, що я нібито «виявив злісну відповідь працівникам міліції». У зв'язку з цим підстав до опротестування постанови народного судді він не знаходить.

Подібну відповідь отримано також на заяву київської громадськості, яку підписали 49 осіб.

Громадянине Прокурор Української ССР!

Звертаючись до вашої людської совісті і професійної чесності, я стверджую:

1. Єдине, що я вчинив на площі Жовтневої Революції в столиці Української ССР 26-го квітня 1988 року, це те, що я прочитав уголос статтю 48 конституції Української ССР;

2. До затримання у приміщенні відділення міліції Ленінського району ніхто з працівників міліції, дружинників чи осіб у цивіль-

ному, які були на площі, не звертався до мене з завваженнями, попередженнями чи проханнями.

Прошу Вас опротестувати рішення судді Ружицького С.Ф. щодо мене від 27.4.1988.

Київ, 10-го липня 1988

О. Шевченко

* * *

СТЕПАН САПЕЛЯК І КЛЮБ ДРУЗІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІМ. ВАСИЛЯ СТУСА

Харківські районні власті відмовилися від наміру вислати поета Степана Сапеляка на необмежений час на примусові роботи до Чорнобиля. Сапеляк склав заяву перед властями міліції, що оголошену ним голодівку слід уважати «як крайній засіб відчаю з вимогами до властей припинити брудне цькування і незаконне затримання з приводу неформально організованого мітингу, що відбувся 19-го червня ц.р. в Харкові з нагоди 1000-ліття хрещення України-Руси Сапеляк зокрема пише: до мого протесту приєдналися Віталій Калиниченко, Генрік Альтунян, колишні політ'язні, а також Євген Захаров та інші. У приміщенні Ленінського райвідділу міста Харкова мені було заявлено, що претенсії органів влади щодо неформального Клубу друзів української мови ім. Василя Стуса та проведення ним ювілейної маніфестації були безпідставні й треба вважати їх як непорозуміння. На підставі тимчасового врегулювання конфліктної ситуації між мною і владою, я заявляю про припинення голодівки протесту. Вирішується також питання мого працевлаштування органами міліції Ленінського району міста Харкова. Як мені заявлено в ОВІР-і харківської області, питання моєї одномісячної поїздки до Канади буде розглянуто найближчим саом, а мене про це повідомлять».

Крім цієї заяви Степана Сапеляка, нам став відомий своєрідний маніфест Клубу друзів української мови імені Василя Стуса. Ми подаємо повний текст цього маніфесту:

«Виходячи з принципової позиції, що перебудова потребує активної енергії, та ідучи за закликами представників української інтелігенції захищати український народ від різномастих сталінсько-брежнєвських бюрократів-асиміляторів і констатуючи катастрофічний стан української мови і культури як наслідок вікової колоніальної політики та цинічного нехтування культурною спадщиною у новітні часи, що призвело до формування потворно-

го типу українця-малороса з відомим комплексом меншевартости, — група осіб, членів-фундаторів, об'єдналися у неформальний клуб, метою якого є культурологічна діяльність, спрямована на відродження в українській людині національно-духовної ідентичности. Засобами такої діяльності клубу служать: Духовне спілкування з людьми рідною мовою, проведення лекцій, диспутів, екскурсій, влаштування зустрічей з відомими діячами культури з питань рідної історії, літератури, мистецтва, музики, географії, економіки, екологічна пропаганда, організація виставок малярського мистецтва і захист зруйнованих та занедбаних пам'яток національної архітектури і мистецтва, практична участь у їх реставрації і відновленні, організація концертів народної пісні та лірницького і кобзарського мистецтва, заохочування до хорового співу сучасної молоді, публічні правозахисні акції на національно-культурній ниві та пов'язана з ним діяльність. До членів клубу та його роботи може приєднатися будь-яка особа, котра уболіває за долю рідного народу і бажає його духовного оновлення.

Члени-фундатори клубу на своєму першому зборі ухвалили в пам'ять видатного поета Василя Стуса назвати клуб його іменем.

Відповідальні за випуск «Інформаційного бюлетеня» Клубу друзів української мови ім. Василя Стуса

Голова Клубу
Степан Сапеляк

Ведучий Клубу
Віталій Калиниченко

УВАГА!

УВАГА!

ПЕРЕДПЛАТНИКИ І КОЛЬПОРТЕРИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» В АВСТРАЛІЇ

Оцим повідомляємо Шановних Передплатників і Кольпортерів «Визвольного Шляху» в Австралії, що з початком місяця жовтня 1988 р. нашим заступником на Австралію являється Українська Торговельна Кооператива «Поступ», адреса якої така:

“Postup” Ukrainian Cooperative Trading Society,
902 Mount Alexander Road, ESSENDON, Vic. 3040

Адміністрація УВС

Спогади

Богдан ЧУЙКО

КОЛИ ПЕРЕМОЖЕШ — ТИ ЦАР, А КОЛИ ПОТЕРПИШ ПОРАЗКУ — ТИ БАНДИТ

(Закінчення, 7)

Черговий прийняв від мене заяву тільки 6.3.1986 р. На другий день серед глибокої ночі мене із 32 камери перевели у 30 одиночку. З'явився капітан Балашов і спитав: «Чи можна вас тримати у загальній камері?». Я відповів, що йому видніше.

13.3., із пересилки воронком етапували 220 км. знову до пос. Чепець у ІТК-9-11. Начальник спецчастини майор Большаков спитав, чи возили мене за кордони закладу? Я відповів, що не возили. Він помотав головою і був здивований моїм поверненням. Мене тут зараз же поклали у стаціонар, бо вже на своїх ногах рухатись не міг.

16.3.1986 р. капітан Рачинський оформив на мене адміністративний річний арешт з розпорядженням 28.3.1986 р. з'явитися до міліції по місцю судимости в м. Мічуринськ. 20.3. призначили мене на зворотній етап до Солікамску, але тому, що я був не транспортбельний, відмінили і залишили у стаціонарі.

23.3., по довгих розшуках, розпитуваннях і дезінформаційних відповідях дружина із москвичкою, сестрою, добралися до поселення Чепець і мене, тяжко хворого, завезли до м. Мічуринська.

Доходить половина місяця червня, але я покищо не в стані вийти з хати. З мого тіла сиплеться шолуха, як під ножом з риби луска. Щотижня подвійні перевірки на помешканні. Існую і чекаю дальшого утиску — «нової пенсії».

На часті запитання моєї дружини з приводу мого зникнення і відсутності листів від мене, адміністрація Управи Ам-244 у своїх відписах дезінформувала її, повідомляючи, що я відбуваю покарання в ІТК-6, де забезпечений необхідним лікуванням. Справа в тому, що на тій самій території м. Солікамська окремо розташовані у сусідстві два табори: ІТК-6п (пересильна в'язниця), і губитель та розповсюдник сухоти «Лебідь» (польова в'язниця для порушників таборового режиму), де начальником був майор Голо-

ванов, і ІТК-6, де начальником був підполковник Гоголев. Згідно уставу в'язнів в ІТК-6п, в пересилці можуть тримати тільки 10 діб, а в ІТК-6 працюють і відбувають терміни. «Опричники», як Брагінець, пересильних в'язнів силоміць без платні вдень і вночі виганяють на працю у виробничу зону ІТК-6. Спекулюючи сусідством, адміністрація «Усоляга» тримає непокірних, неблагонадійних, тих, які борються із сваволею в ІТК і пишуть скарги під «непроголошеним слідством» роками без будь-яких постанов, і таким чином «перевиховуються в душі радянської законності». На запитання рідних відповідають, що вони відбувають кару в ІТК-6. Такі особи і порядки прокурорському наглядові не підпадають.

У другій половині 1985 р. дружина повідомила мені, що московський адвокат Новінський В.В. за п'ятилітню дорогого коштуючи спробу «захисту» по «пенсійній справі» нарешті спромігся прийняття прокуратурою СРСР наглядної скарги. У зв'язку із цим, коли мене із ІТК 9-11 етапом відправляли на пересилку, декотрі, що знали про це, сподівалися, що хоч і в кінці терміну, але законність переможе і для потреби перегляду справи мене відпроваджують у Тамбов. Я згідно приказки, що «раз на рік і мітла стріляє», хоч і тьм'яно, але вірив у таку версію.

«Прокуратура Союза ССР, м. Москва, Проспект миру ч.5 103793 Москва, Пушкінська 15а, Юридична консультація 07.08.85 — 12/10211-81 адвокату Новінському В.В.»

Ваша скарга стосовно засудженого Чуйка Б.М. на особистому прийомі розглянена. З метою встановлення обставин видання Чуйкові Б.М. трудової книжки і зроблених і ній записів, доручено прокурору Тамбовської області провести додаткову перевірку. Про її наслідки і прийнятому рішенні відповідь Вам буде дана окремо.

Заступник начальника управи по нагляду за судженням кримінальних справ. Державний радник юстиції 3 класи — В. Д. Козловський».

Отже, прокурор Козловський, після відбуття мною п'яти з половиною років ув'язнення, вирішив відновити у праві судовий висновок від 17.7.1980 р., який було опротестовано і анульовано прокурором Тамбовської області, і йому ж доручив додаткову перевірку. Чого? Перевірку законності трудової книжки, фіктивність якої, не дивлячись на голослові твердження, ані на слідство, та суди всіх інстанцій, прокуратура не могли давати.

Тоді виникає питання: на якій підставі я був засуджений і визнаний особливо небезпечним рецидивістом? На нього відповідає зміст згаданого повідомлення.

Доручена перевірка обставин видання мені трудової книжки і

зроблених у ній записів прокурором Томської області — викона-на. Читаймо уважно відповідь про наслідки і прийняте рішення:

«29 квітня 1986 року ч. 12/10211-881. Проведеною у зв'язку із Вашою скаргою у справі Чуйка Б.М. перевіркою знайдено колишнього коменданта 2-ї таборової дільниці Ангарського ІТК — Пономаренка Трохима Зінов'євича, який пояснив, що на зазначеній посаді відбував службу з листопада 1954 р. до липня 1957 року. У той час Чуйко Богдан Михайлович у його підпорядкованні не знаходився, і взагалі такого він не знає, тому ніяких документів йому не видавав. Чому у трудовій книжці Чуйка Б.М. зазначено, що довідка від 26.5.1956 р. про його працю десятником, техніком ВТЕ у п/я 120/4 видана ним, Пономаренком, він не знає.

З огляду на це підстав для внесення протесту на судові рішення немає. В. Д. Козловський».

Єврика! Вихід для відписки на сьомому році після незаконного засудження і відбуття шестилітнього терміну ув'язнення по «пенсійній справі» знайдений. Усяка брехня законна і дійсна до тої пори, поки існує хоч би найдрібніша можливість цю брехню зроби-ти твердженням.

Колишній коменданта 2-ї таборової дільниці Ангарського ІТК Пономаренко Т.З. мене не знає так само, як і я його. Він ніяких мені документів не видавав і не підписував, бо я у його 2-й дільниці Ангарського ІТК не був і під його зверхністю ніколи не працював «десятником, техніком ВТК у п/я 120/4. . .» Пономаренком Т.З. не підписана довідка-виписка з рішення Іркутського облсуду ч. 312/11 від 26.5.56 р. про те, що я в Управі «ВП» п/я 120/1 «Ангарстрою» працював з 26.8.1949 р. до червня 1956 р. десятником, техніком ВТК, старшим техніком ВТК, а тільки (Пономаренко).

Пономаренко Т.З. не міг її підписати з тої причини, що він там ніколи не працював. Цей запис зроблений у моїй трудовій книжці під ч. 1 10 червня 1956 року працівником відділу кадрів п/я 120/1 «Ангарстрою», де я 1949-1956 рр. працював, відбуваючи кару на засланні, а після звільнення продовжував там же працювати, де 10 червня 1956 р. був оформлений вільнонайманим. Отже, перевіркою знайдено у 2-му відділенні Ангарського ІТК, де я не працював, не того Пономаренка.

1980 року, ще до арешту в пояснювальній заяві на ім'я Міністерства Соціального Забезпечення РСФСР від 18 березня, копію якої я надіслав і прокуророві м. Мічуринська Кайда В.І., переконливо просячи допитати з приводу стажу заслання 1949-1956 рр. моїх безпосередніх начальників — «Ангарстрою» полковника Чернобицького, керівника тресту Предько В.І. та ін., тих, що зверталися до суду з проханням мого дотермінового звільнення і

зарахування у трудовий стаж часу на засланні (л.сп.121). Проте, із потреби мене засудити і зробити особливо небезпечним рецидивістом, зазначені особи не були допитувані.

Я тепер існую без пенсії і будь-якого соціального забезпечення. При наявності навіть не повного пенсійного стажу якась інвалідська пенсія мені належить. Навіть на засланні прокурор Калінкін пропонував мені 8 рублів місячної пенсії.

До цього дня трудова книжка мені не повернена. Голод і нужда навіть при моєму стані здоров'я змушує влаштовуватись на будь-яку посильну працю, але при відсутності трудової книжки я позбавлений цієї можливості.

Обвинувачувачі надіялись, що за шість років застінків вони встигнуть сплести мені лапті, а я на зло усім смертям вижив і ще існую. Не виключене й те, що Солікамське обвинувачення і знущання перед закінченням терміну провадились з метою застрашення, щоб я більше не тільки не вимагав, а навіть не думав про інвалідську пенсію.

Зараз начальство по нагляді мене питає, на які кошти я буду існувати? А я кажу їм: «відмініть неправосудний вирок і призначте належну інвалідську пенсію». Відповідають: «Хто його відмініть?». «Тоді я буду існувати Божим Духом і Вашими молитвами». На цьому розмова про пенсію закінчується.

Я старий і не бачу великої різниці в тому, чи помру зараз, а чи на рік пізніше. Я б перестав поважати себе, коли б із страху перед смертю удавав, що згідний із тим, що уважаю тиранією. Народи світу сперечаються і воюють тому, що з погляду тих, хто починає війну, і тих, хто противиться агресії і окупації є речі важніші за мир. Для одних влада і захоплення світу, а для других — незалежність і воля. Незалежність важніша за мир. Немає її — немає і миру. Солідарність «старшого брата» з тими, хто боронить свої права на незалежний і вільний розвиток, захищає своє національне і людське достоїнство під червоним гаслом: «Ми на горі всім буржуям світовий пожар роздуєм» у дії.

Переконають, що «старший брат» тому великодушний, що сильний. Справді ж, він злопам'ятний тому, що слабкий. Кажуть, що він не відчуває ненависти і не знає помсти. В дійсності ж, його зоологічна злість і кровожерливість конкурують тільки з паталогією глупоти істино безмежної. Насилство і жорстокість, бажання позбавити життя «молодших братів» — явище скоріше психічне, а ніж соціальне.

Судові розправи «старшого брата» над молодшими нічого спільного не мають із законом, а скоріше з боягузством, підлістю і геноцидом. Від його «обвинувачень» заносить специфічним запахом

лябораторії темних справ: всякому, хто знайомий хоч із найпримітивнішими поняттями шляхетности і порядности, читаючи застави обвинувачення, йому стане вивертатися душа. Інспіратори «обвинувачень» навчилися брехати передовсім самі собі, щоб іще з більшим усердям обдурювати інших видаючи найжахливішу брехню за чистісіньку правду. А правда — Бог вільної людини. Брехня — релігія рабів і поневолювачів. «Хто слабший душею... і хто живе чужими соками — їм потрібна брехня... А хто сам собі господар... хто незалежний і не жере чужого — навіщо йому брехня?».

Коли силу спрямовують на увіковічнення експлуатації і гноблення, на подавлення самостійности і суверенности інших народів, тоді, як писав Карло Маркс, «Загальна схильність до варварства набирає методичности характеру, аморальність підвищується до істини, беззаконня знаходять своїх законодавців, а кулачне право — свої кодекси».

Судові розправи сильнішого над слабшим провадяться у відсутності будь-яких документальних доказів. В основу вердиктів поставлені доказами версії заготованих брехливих свідків, їхніх переказів із слів померлих, і тих, що також обвинувачуються по справі і зацікавленні у вигідному для них закінченні.

Трепология про те, що презумпція вини — найвеличніше завоювання людства, наслідок його найкращих розумів, що цей принцип не тільки юридичний, але й моральний, відступлення від якого загрожує небезпекою, можливо навіть смертельною — це демагогія розрахована на дальтоників, як і те, що суд підкорюється законові і внутрішньому переконанню. Суд не тільки карає, але й виховує. А в дійсності суд підпорядковується тільки диктатові і жорстко карає, знаючи про те, що злочин є фактом соціального порядку, викликаний суспільними факторами.

1945-1986 роками, за час згаданих розправ пропаганда росіян і найманців, «бандитів пера», зробили свою чорну справу, чим і довели, що «молодший брат» був кинений їм на знищення. Він углибився у дані йому характеристики і домінанти і прийшов до висновку, що головне її завдання і пілкування димової заслони, яка мала приховати справжнє становище і дійсні наміри маючого силу і владу. А при потребі звалити із хворої голови на здорову, тобто провадити послідовно й безперервно ту саму операцію, яка в народі виразно оприділюється як дивне «перевернення» карася у порося.

Для цих «братішек», творців інсинуацій і опусів, моралістів і іже з ними, нічого святого не існує ні з «ленінських принципів, ні з конституції, ані із законів. Це істоти з породи повзунів, без чести, сумління й моралі. Їхня зброя — це хронічна отрута брехні,

наклепу, цинізму, кошунства в поєднанні з тупістю, лицемірством і ханжеством. «Братішки» дволично світять Богові свічку, а чортові огарок, і розводять теревені, що «Советська преса покликана стояти на сторожі Правди, Справедливості, Достоїнства людини і, що будь-яка неточність у газеті недопустима і непростима», і в той же час друкуються свідомі наклепи і травлять в'язня раніш відбутого багаторічного ув'язнення.

Можливо, я людина наївна тому, що вірю в кінцеву перемогу істини, що думаю і є переконаний, що правда, не дивлячись на будь-які перепони, ланцюги, муки і смерть мільйонів моїх земляків, все ж переможе підводні рифи і проб'є глухі та вологі стіни людської неправди, злості і помсти.

Я пам'ятаю, що для досягнення правди, для вияснення істини потрібні нелюдські зусилля, потрібен героїзм, потрібні виняткові обставини, потрібна фантастична віра. Проте, за довгі роки мучення «братішки» впевнились, що всі ці якості властиві «молодшому братові», і він здібний на мучеництво за правду і волю. Бо він знає, що «там, де гинуть українці, там відроджується їхня Батьківщина».

Китайці кажуть, що «коли ти переміг — ти цар, а коли ж потерпів поразку — ти бандит».

«Із страхом Божим», наполовину з горем та бідкою я домучив Вам листа. Всі події мотивував по змозі документами-свідченнями по справах. Очевидно, можна було б краще, але як я згадував, що всі сліди та «судові» документи «согласно с законом» були від мене відібрані.

Пробачте за старечу писанину, але, як кажуть — пію, як умію. Переслідує мене думка, що наколи проти мене почнуться нові переслідування то тоді можна буде звернутися з відкритим листом такого змісту до самого старшого миролюбця і миротворця. Я свідомий того, що відписка буде стандартна — «засуджений правильно». В додаток будують нові репресії. Хотілось би дожити віку в спокою. Але, мабуть, мій спокій буде там, де нема ні болю, ні журби, а вічне життя.

Бувайте здорові!

Б. Чуйко

22 червня, 1986 року.

Огляди, рецензії

ГОЛОДОВИЙ ГЕНОЦИД УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ ФОРУМІ

Міжнародна Комісія провела Розслідувальні Сесії в Брюсселі

Брюссель (СКВУ) — Плян Президії СКВУ і Комісії Голодового Геноциду в Україні 1932-33 р. провести на форумі світової opinio розслідження спричиненого Москвою голодомору в Україні був успішно здійснений у Брюсселі, Бельгія, де на протязі п'яти днів, від 23-го до 28-го травня 1988 р., Міжнародна Комісія-Трибунал провела розслідувальні сесії в готелі «Европа».

Підготовка сесій забрала багато зусиль, бо треба було зібрати в архівах різних країн документальні матеріали про голод в Україні, підняти видатних юристів із семи країн для оформлення Міжнародної Комісії, подбати про адвокатів і штаб працівників для Комісії та зібрати на проведення сесій відповідні фонди. Цю працю провела Комісія Голодового Геноциду при СКВУ під головуванням президента УККА, ред. Ігната Білинського. Екзекутивний директор Комісії д-р С. Ярослав Кальба зібрав і оформив документальний матеріал про голод у 15-ти книжках.

Міжнародно Комісію-Трибунал очолює проф. Джейкоб Сундберг, Швеція; його заступником є проф. Джов Вергувен, Бельгія, а членами комісії — проф. І. А. Д. Дрейпер, Велика Британія, проф. Жорж Левасер, Франція, проф. Джан Гампфрей, Канада, проф. Ковей Т. Олівер, США і проф. Рікардо Левене, Аргентина. Всі члени Міжнародної Комісії є професорами права і мають за собою високі пости в національних і інтернаціональних судах та правничих і дипломатичних установах. У складі Комісії діють: головний адвокат проф. Іян А. Гантер з Канади, адвокат Адріян Енкала і Галина Яечник з Великої Британії та адвокат Степан Вербовий і Марія Мигайлович з Канади.

Адвокатами СКВУ були: Іван Сопінка, призначений тепер членом Верховного Суду Канади, і Олександра Хичій, яка вела переслухання свідків. Допоміжну працю виконував Любомир Хабурський. Керівником пресового бюро була Софія Дара з трьома асистентами, а перекладачем Лариса Барабаш-Темпел.

Учасниками сесій були представники Президії і секретаріату СКВУ — заст. президента І. М. Білинський, заст. президента В. Кирилюк, ген. секретар М. Барабаш, мгр О. Коваль, і д-р С. Я. Кальба і д-р Ю. Данилів, члени Комісії Голодового Геноциду в Україні. На сесіях були присутні представники чужинної і української преси і українці з Бельгії, В. Британії, Німеччини, США, Канади, Франції і Аргентини, а теж проф. С. Востокас, провідний діяч литовської громади в Канаді.

Відкриття першої сесії Міжнародної Комісії-Трибуналу провів урочи-

сто президент проф. Джейкоб Сундберг, у понеділок, 23-го травня о год. 10:00 ранку, підкреслюючи історичну вагу праці Міжнародної Комісії для розкриття перед opiniєю світу трагедії голодомору в Україні 1932-33 р., його причин і наслідків для українського народу та встановлення відповідальності за голод в Україні. Світ довго мовчав про цей голод і аж останнім часом появляються у західному світі книжки і статті на тему голоду в Україні, а навіть советський уряд примушений про це говорити.

Президент Сундберг покликав відтак адвоката СКВУ Івана Сопінку представити мотивацію і документацію в справі голодового геноциду в Україні 1932-33 р.

На протязі трьох годин адв. І. Сопінка вичерпно з'ясував факт голодомору, його розміри, причини і жертви, методи проведення організованого Московою штучного голоду як інструменту державної політики фізичного нищення українського народу, стверджуючи, що це був акт геноциду, за що відповідають: Сталін, Молотов, Кагановіч, Постишев і інші члени центрального уряду СССР в Москві. Своє обвинувачення адв. І. Сопінка аргументував і доводив низкою документальних матеріалів.

Адвокат Міжнародної Комісії, проф. Іан Гантер, наголосив вимогу об'єктивного розгляду і оцінки голодомору в Україні як передумови сприйняття opiniєю світу висновків і стверджень Міжнародної Комісії.

Багато світла в аналізі й оцінці причин, наслідків і відповідальності за голодомор в Україні подав у своїх ствердженнях і відповідях на запитання адвокатів свідок-експерт проф. Роберт Конквест, відомий історик і автор багатьох праць і книжок, зокрема про голод в Україні 1932-33 р. п.з. «Жива Розпачу». На протязі двох днів проф. Р. Конквест розглядав проблематику голодомору на підставі розслідувань, з'ясованих у названій книжці, стверджуючи, що голод запланувала Москва для винищення українського селянства, як національного бастиону. Українських селян нищено не тому, що були селянами, але тому, що були українцями-селянами, національно свідомими, а це становило загрозу для советсько-російської імперії. Голод спричинив понад 7 мільйонів жертв. В Росії в той час голоду не було. Колективізацію можна було здійснити без організування штучного голоду. Москва skonфіскувала в селян всі харчі і не дозволила на будь-яку гуманітарну допомогу, заклавши кордони України. Це було нищення народу, яке нагадує геноцид, ствердив проф. Роберт Конквест.

Черговий свідок-експерт, д-р Володимир Косик, професор історії Східної Європи в Парижі, проаналізував коротко історичне тло нищення Московою української суверенної державності в 1918-20 роках, створення колоніальної форми української советської держави — УССР і включення її у систему Советського Союзу. Д-р В. Косик навів дані про економічне значення України в системі СССР і колоніальний визиск українських природних багатств Московою. Він наświetлив справу колективізації і виморення голодом мільйонів українських селян, інтелігенції і українського православного духовенства в плані політичної стратегії знесилити фізично український народ і через те придушити його національно-визвольні аспірації. На підставі переписів населення СССР д-р В. Косик доводив велике зменшення населення України, біля 10 мільйонів, в наслідок голодомору і фізичного винищування кулаків у 1932-33 рр. У своїх доказах

свідок аргументував політичну мотивацію голодомору в Україні, вказуючи на Сталіна, Кагановича, Постишева і інших більшовицьких лідерів центрального режиму в Москві як спричинників і винуватців голодомору.

Великий розслідувальний матеріал про голодовий геноцид в Україні 1932-33 рр., зібраний в опублікованих свідченнях і ствердженнях Комісії Конгресу США в справі голоду в Україні, представив на протязі двох днів директор цієї Комісії д-р Джеймс Е. Мейс. Він зупинився на історичному минулому України, формуванні і втраті української державності в 1920 р. в наслідок мілітарної окупації України московськими більшовиками... політикою колоніального визиску України, періодом насильної колективізації і трагічними її наслідками в Україні. Д-р Джеймс Мейс наголосив, що Москва пов'язувала українське селянство з українським націоналізмом як загрозою імперським інтересам Москви. Сталін, Кагановіч, Постишев і інші запланували у Москві знищення українського селянства як свідомої національної верстви і безпошадно здійснили це в Україні в 1932-33 рр. засобом штучного голоду, який забрав понад 7 мільйонів жертв.

В плані нищення українського народу Москва нищила також провідну українську культурну верству і українську церкву. Уряди США і В. Британії знали про голодомор в Україні 1932-33 рр., але не вважали доцільним на цей факт реагувати, бо нав'язували з Москвою торговельні зв'язки. Деякі американські журналісти, як Волтер Дюранте, були на службі Москви й затаювали перед західним світом факт голодомору в Україні.

Про документацию в справі голоду в Україні 1932-33 рр. з архівів В. Британії говорив д-р Любомир Лушук з Канади, викладач географії людських поселень в Торонтському університеті. В багатьох документах британські дипломатичні чинники виразно стверджували голод в Україні 1932-33 рр. і мільйони жертв. Не зважаючи на те, британський уряд про це ніде офіційно не заявляв. Д-р Л. Лушук аргументував свої твердження документами, надрукованими у книжці, якої він був співавтором і мапою, на якій червоним кольором були визначені території України, включно з Кубанню, де мав місце голод в 1932-33 рр.

Докторант Гарвардського Університету Леонід Герець розказав про зібрані ним численні свідчення очевидців голоду в Україні, в плані гарвардського проекту. Багато з тих, які пережили голод, ще тепер бояться назвати свої прізвища, бо мають родину в Україні. Свідчення ілюстрували жахливі наслідки голодомору, який був подуманий на знищення українського селянства.

До сліз зворушливими були свідчення про голод в Україні 1932-33 рр. очевидців, які пережили голод. Ред. Юрко Семенко з Німеччини, Олександра Скаба з Бельгії та Ірина Саплива з В. Британії немов живими картинками змальовували страхоту голодомору, в якому людина затрачувала людські прикмети і вдавалася навіть до канібалізму.

Для українців ця трагічна подія голодомору добре відома, але цього роду свідчення робили на чужинців потрясаче враження. Перед очима ставали привиди опухлих трупів дітей, жінок і чоловіків, яких не було кому хоронити, бо всі поховалися. Так злочинно розправлялася Москва з Україною в ім'я утвердження своєї імперії.

Загінчуючи сесію в п'ятницю, 27-го травня, президент Дж. Сукидбер

поновно підкреслив історичне значення розслідування українського голодомору на міжнародному форумі, інформуючи, що чергова сесія Міжнародної Комісії відбудеться від 24 до 28-го жовтня 1988 р. в Нью-Йорку.

Присутні на залі українці з помітним зворушенням і признанням дякували СКВУ і Комісії Голодового Геноциду в Україні за таке успішне і достойне проведення розсліду українського голокосту на найвищому міжнародньому рівні.

На запрошення лідера української громади в Бельгії, мгр Омеляна Коваля, члени Президії СКВУ і Комісії Голодового Геноциду в Україні та всі інші українці, які працювали в Міжнародній Комісії, а теж свідки, зустрілись з українською громадою в Брюсселі на прийнятті в домівці громади в четвер, 26-го травня.

Відбуті сесії Міжнародної Комісії вповні виправдали ентузіазм і послідовну працю організаторів розслідування голодомору в Україні на міжнародньому форумі. Міжнародня Комісія розглядає голодомор в Україні в площині норм міжнароднього права і вислід її далшої праці становитиме юридичну базу для засуду того жакливого злочину в опінії вільного світу. Це добре розуміє Москва, посилюючи акцію знеславлення Міжнародної Комісії Трибуналу і всіх українців, які підтримують справу розслідування голодомору в Україні.

Олесь БЕРКУТ

ДО НЕВИЧЕРПНИХ ДЖЕРЕЛ

Перед нами до певної міри унікальне явище в сучасній українській поезії — збірка релігійної лірики Ірини Стасів-Калинець. Християнські інспірації, звичайно, можна простежувати й у інших сучасних поетів — частково у Ліни Костенко чи у Василя Стуса, але в них вони настільки перетранспортовані, що стають несаможитніми, службовими знаками з альфавету національної та загальнолюдської культури, або ж іще сигналами найвищої напрути внутрішніх переживань ліричного «я» на грані життя і смерті, на грані нерозгаданої вічності (у поезії Стуса).

Струмін релігійної поезії в українській літературі витікає з сивої давнини і не висихає на протязі всіх епох. Його течія пульсувала великою силою зокрема в епосі українського барокко, осягала велику силу індивідуального вияву в романтиків та модерністів. З християнських джерел щедро черпали найбільші українські поети, велетні національного дужу — Шевченко, Куліш, Франко, Леся Українка. Простеження та дослідження цієї великої традиції заслуговує на окрему монографію.

Релігійна лірика Ірини Стасів вписується самобутнім акордом в цей контекст надбань минулого, але насамперед вона прокладає місток до призабуреного доробку західньоукраїнської поезії 30-их років. Активними популяризаторами релігійної тематики були тоді зокрема учасники католицького літературного угруповання «Логос», доробок яких має однак який більш історико-літературне, ніж інспіруюче значення. Щедрим дже-

релом інспірації залишається зате наскрізь оригінальна поезія Богдана Ігоря Антонича. Автор одної збірки чисто релігійної лірики «Велика гармонія» не дав себе замкнути в звужених рамках декларативної християнської релігійності і в наступних чотирьох збірках його поезії християнські мотиви стали елементами глибинних шарів і наріжним каменем його філософської суцільної концепції світу.

У збірці Ірини Стасів «До вікопам'ятних джерел»^{*} відчутний опосередкований переклик саме з антоничівською традицією. У віршах львівської поетеси привабливе органічний сплав релігійного з культурно-національним. Не відчувається в цій поезії будь-якої перенасиченості чистою метафізикою та релігійною реторикою, вона промовляє якоюсь щирістю роздуму та вистражданістю внутрішнього досвіду ліричного «я». Історія української Церкви постає перед нами, як ланка Божого чину, Божого засіву, який усе ще залишається тільки незнищеною надією, що настигне й час сходин, зростання і розквіту. Він щойно буде,

Бо ще мовчать у наслуху пророки,
хоч, наче кров, із горла слово б'є.
І ще життя не скінчене твоє,
бо почалося в темі віків глибоких,
коли ще тільки промінь зацвітав,
коли ще тільки Бог творив і мріяв.
Бо ще тебе чекає Україна —
твоя єдина і свята вдова.

Таким промовистим акордом єдності долі Церкви і України звучить перший вірш, віконце до ідей цілої збірки, до її провідних мотивів.

У наповненій елегантним світлим сумом поезії «Великоднє» серпанок святости та чистоти сповиває усі традиційні предмети земної містерії українського Великодня, українського Воскресіння усе ще затьмареного сумом і сумнівом:

Дзвонять дзвони, дзвони дзвонять, а Марія — без дороги:
— Де ж та свічка воскова? Де ж та свічечка із рук?
Мій Великдень. Воскресіння. І в оркестрі ранку — стогін:
Чи воскрес? Чи й по сьогодні Він не вибавився мук?

Природньо, що деякі тексти мають структуру пристрасної ліричної сповіді та молитви, благання Божої підтримки на шляху в майбутнє:

Нема в минуле нам повернень,
але майбутнє освіти
буянням пісні, сплеском слова
в евшаннім запаку степів.

.....
бо птах, що серце розриває,
вже на дзвінниці дня стоїть.

(«П'ятницька церква»)

* Надрукованої у «Визвольному Шляху» чч. 9-10, 1988 р. — Ред.

По суті, кожен поетичний текст цієї збірки несе свій заряд творчого, мобілізуючого суму. Роздум навіяний відвідинами Софійського Собору («Київська Софія»), в якому духовний світ, що промовляє зі стін Софії, усвідомлює духовне спустошення сучасного світу і нинішнього покоління — «нас», яким недоступне вже «русло вічності»,

бо ми лишились на обміллі,
бо не для нас небесний дзвін.

Але таке самоусвідомлення може стати початком і рушійною силою духовного відродження. Пристрасна молитва Мелетія Смотрицького («Мелетій Смотрицький. За мотивами Треносу») за ограбовані — Церкву і Батьківщину, які являють собою образ занепаду, супроводиться візією відродження Божого, рідного, єдиного храму:

А я ще зрю її не ту,
а я ще зрю її святу,
а я ще зрю її і вірю —
росту пагінням, а корінням —
у рідний храм, єдиний храм —
воздвигнесь нам.

Нехай поки що «І плаче вічна чайка в вічність/що вже давно гнізда нема» («На стрілецьких могилах»), нехай ще «Впловає сумерк, як іржавий/чужих свічок, чужий поклон. . .» («Юр»), та свіжою силою поетичних ямбів звучить один з кінцевих, «напутніх», акордів збірки:

І меч у нас із Божих рук —
святого храму знак горішній.

Він наповнює вірою, зачерпнутою із «вікопам'ятних джерел» тисячолітньої традиції.

А. БЕДРІЙ

ВОЇНИ ПОЛКОВНИКА КОНОВАЛЬЦЯ НА ДАЛЕКІМ СХОДІ

Чи це припадок, чи ознака тривкості ОУН на протязі кількох поколінь, але цікавим фактом є, що саме в 50-ту річницю від загибелі на полі бою основника й першого провідника Організації Українських Націоналістів — полк. Євгена Коновальця — появилася друком 500-сторінкова книга спогадів члена ОУН у 1930-их роках Грицька Купецького, якого вислав Полковник з групою членів ОУН до Східної Азії виконувати завдання визвольної політики. Твір під назвою «Там, де сонце сходить», видений в Торонті 1988 р. заходами С. Стасишина у Видавництві В. Поліщука. Автор присвятив свою працю, написану ще в половині 1950-их років, «усім борцям за волю України», хоч вона повинна бути зокрема

присвячена славному Полковникові, який поклав підвалини під визвольну націоналістичну політику. Книжка збагачена семи світлинами, між якими цінною є групово, де бачимо пізнішого шефа штабу Карпатської Січі підполк. Михайла Колодзінського і д-ра Олексу Бандеру, кількома мапами та індексом прізвищ.

Книжка Купецького представляє відданість членів своїй Організації і її проводові, поскільки люди без спеціальної дипломатичної, мовної та історичної освіти сприйняли слухняно доручення їхати тисячі кілометрів, на зовсім чужий їм континент, щоб там виконувати накладені на них обов'язки. Помило того, що ці люди безпосередньо не зустрічалися з полк. Конавальцем, вони були переконані, що то він був натхненником та проєктовдавцем їхньої поїздки на Далекий Схід. Це правильно, бо як знаємо, він кількакратно висловлювався, що ОУН у своїй зовнішній політиці мусить звернути особливу увагу на Японію, як на есентуального союзника проти російської імперії. У цьому підході бачимо великий міжнародний, прямо глобальний діапазон Полковникової концепції визвольної політики ОУН. Про концепцію Конавальця висловив у своїй заключній промові на Конгресі Українських Націоналістів у лютому 1929 року, в якій він сказав: «Відмова Соборної Української Держави сама собою однозначна з ліквідацією московської імперії, як і польського історичного імперіалізму, спричинить таку докорінну перебудову цілого Сходу Європи і великої частини Азії, що це з кончності вплине не менш глибоко й на політичний вигляд всієї решти світу». У травні 1935 року полк. Конавальць писав у листі до інж. Євгена Ляховича: «Я завжди обстоював і, мабуть, на тому всі ми погоджувалися, що наша увага мусить бути сконцентрована на чотирьох великодержавках: Англія, Італія, Німеччина і Ніппон».

Грицько Купецький висловив своє повне довір'я до Провідника ОУН: «Провід ОУН знаходиться в дуже вмілих досвідчених руках полк. Євгена Конавальця» (стор. 186). Автор сповнений здоровим оптимізмом, знаменним для революційної ОУН: «ОУН росте, міцніє, здобуває собі все більші впливи так серед українських мас, як і серед чужих потуг». Він додає: «І моя груди наповнилася радістю й задоволенням, що я теж займаю пост на одному з дуже відповідальних місць у підготовці до майбутньої боротьби».

Книжка є причинком до історії ОУН 1930-их років. Може дещо не оправданим є нарікання Купецького, що його група була заслабою для намічених завдань. Він пише: «Невже не знайшлося між кадрами націоналістів за кордоном кількох людей хоч з якимнебудь політичним досвідом, знанням політичних наук, ознайомих з технікою пропаганди і т.п.? Невже ніхто не подумав, яке враження ми викличемо в нашого 'союзника', що так його назву, коли він пізнає, які з нас 'дипломати', політики, пропагатори і визволителі поневоленого народу? Мені було ясно, що до праці закордоном не вистачає бути революціонером-підпільником» (стор. 25). Кінцева частина твердження правильна, але в дійсності 30-их років ОУН жодними такими спеціальними кадрами не розпоряджала, а навіть після Другої світової війни на міжнародному відтинку працювало й досі працює горстка людей. Заключний висновок Купецького «якщо нема відповідних людей, краще не посилати нікого» (стор. 476), сам себе

заперечує, бо його спогади показують певну пророблену корисну працю членів ОУН на Далекому Сході, а також заперечують настанову полк. Коновальця і революціонерів-націоналістів тридцятих і сорокових років ставати до визвольної боротьби з тими силами, які є, а не чекати на якісь ідеальні умовини й можливості.

Це «слабе місце» спогадів використав Валентин Мороз, який чомусь взявся до написання вступу до цих вартісних спогадів під дивною назвою «Японські ієроєфі в українській політиці», що є радше іронізуванням та кпинами під адресою ОУН, підсуваючи ОУН коляборацію з Муссоліні, витягаючи вирвану фразу, що члени групи «добрі бойовики-терористи», але не дипломати (стор. 8) та знаходить нагоду вилаяти ОУН за її мниму тоталітарну цензуру своїх видань, бо, мовляв, книга Купецького уникнула такої «партійної цензури», що «розмальовує 'своїх' рожевою фарбою, а 'чужих' чорною» (стор. 9). Він покпивається, що ОУН надіялася, що «Японія скочить через Амур на радянську територію» (стор. 8), (а не на російську імперію?). Українську еміграцію в Китаю він чомусь зараховує до «слов'янського острова» разом із москалями. Свій «вступ» Мороз закінчує: «Починаймо їх (наші майбутні стосунки зі Сходом) вже тепер» (стор. 10). Це ознака цілковитої необізнаності з працею ОУН на Далекому Сході за минуле пів століття, в Японії зокрема, а далі в національному Китаю, в Кореї та ін. В азійській пресі появилися заходами ОУН десятки матеріалів про Україну і її визвольну боротьбу. У нещодавно відбутій конференції АБН у Вашингтоні (США) взяв участь д-р Осамі Кубокі, президент японської організації «Перемога над комунізмом», що начислює сім мільйонів членів.

Книжку *«Там, де сонце стоїть»* читається з приємністю, як неначе добрий пригодницький роман чи фільм. Відчувається, що її автор, наданий національною місією, їдучи на Далекий Схід, безкомпромісово відстоював ідею УССД і поборював російський імперіалізм. У цьому він взірцевий представник покоління «тридцятників», які поклали тривкі підвалини під національно-визвольну боротьбу України, якої наслідки помітні по сьогодні. Для цих людей, вихованих Дмитром Донцовим і Євгеном Коновальцем, відданість ідеї УССД, боротьбі проти всіх окупантів і послух перед Проводом були знаменними.

У творі знаходимо різні авторові міркування — деякі правильні, а деякі ні. Він переконаний у правильності засади, що ворог мого ворога є моїм союзником. (стор. 107, 158, 313). Ця засада виявилася неправильною, бо гітлерівська Німеччина помимо того, що була смертельним ворогом комуністичної Росії, не то що не була союзником українського національно-визвольного руху, але була його ворогом. Купецький переконався, що Японія є ворогом комуністичної Росії, але не була союзником анти-російських (анти-імперських) визвольних рухів в ССРСР, а ставала на російських антикомуністів (стор. 192, 195). Він давав японцям точно таку саму відповідь на вимогу, як давав Степан Бандера гітлерівській Німеччині: ми не можемо боротися спільно з Вами проти комунізму, не маючи запевнення, що «союзник» підтримує концепцію УССД після повалення комуністичної Росії (стор. 198). Купецький дає широку прихильну аналізу японців, їхньої ментальности, вдачі, виховання, світогляду і т.п.

В дальшому, Купецький зауважує, що багато українців в наслідок бездержавности стали малоросами з мораллю національної меншевартости. Але коли постала Карпатська Україна, то в багатьох таких людей неначе увійшла українська національна душа і гордість (стор. 231). Вартісне спостереження: «Простолюддя менше денационалізоване, ніж наша інтелігенція, яка часом не тільки сама тоне в 'грязі' чи 'смітті', але й тягне за собою оті скарби незіпсованої простої людини, якій не треба багато, тільки дороговказу. Та наша проста людина інстинктом відчуває, хто вказує правильний шлях, а хто веде на манівці».

Цікавою є аналіза типа малороса-хакла, що нагадує писання Дмитра Донцова і Євгена Маланюка (стор. 233, 255). Напевно Купецький читав багато творів Донцова, якого поручає такими словами: «Щодо української політики відносно москалів, раджу всім українським політикам у першу чергу, а далі всім порядним українцям, без огляду на будь-які політичні переконання, прочитати й вивчити книжку Д. Донцова 'Московська отрута'» (стор. 426).

Врешті, Грицько Купецький робить висновки про ставлення до завоювників України: «З ворогом нема ніяких торгів. . . Поки ми не досягнули незалежної держави, ніяких розмов з ворогом вести не можна. Хруніяда, ікродство, чорна кава та плазунство перед ворогом, це найгірша 'політика' супроти ворога!» А далі: «Кожний українець, навіть зовсім не-свідомий, є мені братом, з яким я тимчасово, скажім, можу погніватися. Українець мусить нам бути завжди ближчим за чужинця!» Зате, «сьогоднішні чужинці-прихильники можуть стати завтра нашими ворогами. Це не повинно нас заскочити чи зруйнувати. Треба спокійно зберігати свою незалежність у співпраці, щоб не опинитися в кишені свого союзника».

Гриць Купецький репрезентує низове членство ОУН, якого друзями були сл. пам. Дмитро Данилишин, Василь Білас, Юрко Березинський і Володимир Старик. Такі люди творили й досі творять основний кадр ОУН. Свою націоналістичну настанову Грицько Купецький висловив у вірші п.н. «Вождеві», написаного 10-го листопада, 1939 р., що сливе вперше по 50 роках доходить до відома українців. Він визнає:

Твій Дух, о Вождю незабутній
Кріпів нас все — і ніч і день!
Ти був між нами все присутній,
Пригадував нам чин майбутній
І Ти нас грів мов той огонь!
Та ціль свята одна — єдина,
Що сповнила Твоє життя:
Вільна Соборна Україна,
Як виб'є слухная година,
Знайде свій повний смисл: Буття!

ПОЯВИЛАСЯ НОВА ПРАЦЯ ПРО РЕПРЕСІЇ 1930-их РР. В УКРАЇНІ

Недавно вийшов з друку докладний біо-бібліографічний довідник про українських письменників репресованих у 1930-их рр. Довідник п.н. «Keeping a Record; Literary Purges in Soviet Ukraine (1930s): A Bio-Bibliography» опрацював професор-емерит Торонтського університету Юрій Луцький, відомий дослідник літературної політики в Україні.

У довіднику, який начисляє 100 сторінок, подано інформації про життя і творчість 254 українських письменників та бібліографічні довідки про переклади їх творів на англійську мову. Це перша спроба зібрати всі доступні дані з радянських і нерадянських джерел про письменників і літературознавців, які стали жертвами «чисток» або замовкли в 1930-их рр. Праця ілюстрована фотографіями і має обширну вступну статтю.

Довідник видав Канадський інститут українських студій спільно з Торонтським Комітетом дослідження голоду в Україні.

Ціна — 9 кан. доларів, або рівновартість.

Замовлення слід висилати на такі адреси:

Канада:

Canadian Institute of Ukrainian Studies
352 Athabasca Hall
University of Alberta
Edmonton, Alberta T6G 2E8

Європа:

Orbis Books Ltd.
66 Kenway Road, London SW5 ORD
England

США:

Ukrainian Academic Press
6931 South Yosemite, Englewood,
CO 80112 USA

Австралія:

Bayda Books
30 Fairway Road, Doncaster 3108
Australia

Володимир ЖИЛА

НАЙБІЛЬШ УКРАЇНСЬКЕ МІСТО В ГАЛИЧИНІ

Яворівська земля. Регіональний історично-мемуарний збірник. Архів, том XXXVII, за ред. Василя Лева й Володимира Баранури. Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, 1984, стор. 852.

Серед широкого потоку регіональної літератури «Яворівська земля», безумовно, приверне увагу багатьох читачів. Порівняно з іншими регіональними виданнями, вона містить значно більшу кількість матеріалів, а в тому добрий десяток ґрунтовних праць, в яких висвітлено чимало важливих питань в галузі історії, літератури, фолкльору та пролито світло на обставини життя і багатогранну кипучу діяльність окремих осередків.

Книга складається з вступу, восьми розділів і англomовного резюме. В короткому вступі Президія Регіонального Комітету Яворівщини і Краковеччини формулює завдання збірника, подає основну літературу, якою користувалися автори при писанні статей та дякує своїм землякам за підтримку й допомогу. Перший розділ немає окремої назви. Сюди ввійшли історична стаття д-ра Миколи Андрусяка та спогади про замітніші події з життя Яворова й Краковця. До цього розділу виключечно також матеріяли й спогади про села Яворівського повіту. Як і слід було сподіватись, д-р Андрусяк у своїй праці не тільки використав і підсумував дослідження своїх попередників, а й збагатив наші історичні знання новими цікавими спостереженнями та цінними висновками.

Дальші розділи мають такі назви: «Шкільництво, освіта, виховання, кооперація, приватні підприємства», «Етнографія, фолкльор, побут», «Видатні постаті Яворова й Яворівщини», «Життєписи й списки громадсько активних яворівців і не-яворівців, діяльних у Яворівщині», «Загальні описи й спогади про Яворів, спогади літературного характеру», «Додаток: Перший з'їзд яворівців на 'Союзівці'; Другий з'їзд яворівців».

Чимало уваги приділено в збірнику етнографії, фолкльорові й побуту. На особливу увагу заслуговують перший і третій листи із циклу «Провінція», що їх написав 1944 р. д-р Юрій Липа, який тоді працював лікарем у Яворові. Він пише: «Яке ж вражіння загальне по сто днів побуту тут? Таке, як в гамарні, там де тужавіє метал. Ми тужавіємо поволі, ми — то значить не тимчасові здобутки, декорація, подробиці, — ми — це значить тип людини» (стор. 582). У третьому листі письменник прекрасно описав ставлення яворівців до своїх дітей. Він пише: «У селян (тутешніх інтелігентів ще частіше) дитина є боготворена. Подивляння жінки переходить на чоловіка. Часто тут я завважив погляди батьків, повні німого захвату, коли вони дивляться на свою дитину. То є властивий символ життя тих людей, а навіть певна вість для віри — мале дитя з його прикметами» (стор. 584). Основна цінність цих листів лежить у пильній увазі письмен-

ника до найхарактерніших виявів життя, які він розглядає з погляду романтичного світовідчуження. Добре висвітлені питання людського характеру і його ролі у розвитку громадського життя. Гарне враження справляє стиль листів, який чи не найбільш виразно визначає творчий почерк Юрія Липи. Шкода тільки, що не скрізь цікаві твердження підкріплені конкретними ілюстраціями.

Маємо ми в цьому розділі й стислу статтю д-ра Василя Лева, «Фольклор Яворівщини» та 17 гагілок і риндзівок (стор. 611-623; деякі з нотами), що проливають світло на обставини життя та вказують на багатство народної духовної творчості. Д-р Лев є також автором цінної статті «Народна одежа в Яворівщині з-перед Першої світової війни». Напевно багато довелось попрацювати авторові, щоб розказати про одяг минулого, але й гарні його наслідки. Свою оригінальну статтю він кінчає таким заключенням:

Давня ноша Залужа та Яжева Старого, як і цілої Яворівщини, проста, скромна, невибаглива, але зроблена з своєрідним смаком, викликувала естетичне враження. Вона достосована до небагатої землі та досить одностайного краєвиду. А все таки зберігала вона в собі ознаки українського народного стилю й форми. Вишивки Яворівщини вже перед Другою світовою війною спопуляризувало «Українське Народне Мистецтво» як прегарні українські зразки. Шкода, що зараз після Першої світової війни селяни, головню молодіші, почали закидати свою традиційну нощу і вдягати модну, «панцку», немов би передбачаючи, що після Другої світової війни доведеться насильно зміняти одяг. Не один чи не одна з селян жаліють тієї традиційної, так дорогої серцю одежі. (Стор. 596)

Стаття д-ра Лева поруч з працею п. Лідії Бурачинської, «Вишивка й вибілка», є влучним дослідженням традиційної нощі. Не можна тут не згадати й статті «Мова Яворівщини», що її написав д-р Василь Лев. Це є спроба мовної характеристики досить вузького терену, де проявляються спадкові споріднення та нововведення, що зв'язують сучасне з минулим. Таке вивчення говірок та діалектів дуже потрібне для пізнання мовних особливостей терену, їх минулого та їх значення в майбутньому.

Розділ «Видатні постаті Яворова й Яворівщини» є, без сумніву, найціннішою частиною книги. Тут читач знайде багато цікавих нарисів про відомих українських релігійних, політичних і культурних діячів як Митрополит Андрей Шептицький, о. Осип Лозинський, о. Михайло Вербицький, Осип Маковей, Юрій Кміт, Северин Левицький, Іван Чмола, Роман Придаткевич, Олександр Харків, Юрій Липа, Володимир Барагура, Василь Лев, Іван Прийма, Омелян Сенік-Грибівський, Олександра Ставнича, Євген Яворівський та інші. Деякі з цих статей-нарисів відзначаються великим багатством матеріалу та своєрідністю викладу й заслуговують на детальніше обговорення.

У першому нарисі, присвяченому Митрополитові Андрееві Шептицькому, Петро Ісаїв стисло, в критичному плані знайомить читача з життям Митрополита та його провідними ідеями: 1) ідея християнської любови ближнього, 2) ідея доброго пастиря, 3) ідея поширення й поглиблення ре-

лігійности та піднесення моралі й етики серед українського народу, 4) ідея церковної єдності та 5) національна ідея. Автор цілеспрямовано розглядає вклад Митрополита у розвиток усіх галузей культури. Він пише: «На народи дивився Митрополит як на Божі твори, органічно вирості згідно з Божим пляном. Ціль народу — з одного боку допомогти у спільноті ставати досконалішими членами, а з другого боку і сама народня спільнота повинна підноситися до щораз то більшої досконалости, значить, підвищувати і розвивати щораз то більше у правильному дусі свою культуру і дати їй велику внутрішню оформлюючу силу» (стор. 631). В цілому цій статті притаманна логічна стрункість розповіді та прагнення вичерпності у поясненнях та формулюваннях.

У Яворові жив довгі роки один з піонерів галицького українського національного відродження о. Осип Лозинський, якому д-р Микола Андрусяк присвятив цінну розвідку «Отець Осип Лозинський, засновник першої читальні в Яворові». Цей щирий і гарячий патріот був відданим просвітнім робітником і пробуніком Яворівщини, якій присвятив 40 років свого творчого зусилля. Все своє життя о. Лозинський був прихильником поділу Галичини та твердо обороняв права української мови.

Заходячи в царину музики в збірнику є дві цінні розвідки про о. Михайла Вербицького, видатного українського композитора середньої доби історії української музики (пера Осипа Залеського) та про Романа Придаткевича, відомого скрипаля й композитора (пера Антона Рудницького й Осипа Залеського). Автори виразно виявляють творче обличчя обох композиторів. Осип Залеський стверджує, що «докладнішої праці про творчість М. Вербицького немає, її могли б написати музикознавці, що живуть на батьківщині, де й зберігаються твори в рукописах, проте М. Вербицький 'не удостоївся' більшої праці сучасних музикознавців, бо він автор національного гімну й інших патріотичних пісень» (стор. 657). Вклад про музичний вклад Придаткевича поєднується із змістовною характеристикою його творчости. Автори зараховують його «до поступової групи сучасних українських композиторів». Його творчість «далека від трафарету й сміливо новочасна», а «його творам властива дбайлива форма й докладне випрацювання подробиць» (стор. 696).

Добрим словом у галузі літератури є стаття Михайла Лози «Осип Маковей». У цій цікавій праці (про письменника, критика, публіциста й громадсько-культурного діяча) впадає в око новий підхід автора до висвітлення порушеної ним теми. Він розглядає життя і творчість Маковея в різних аспектах, і вже це вирізняє його працю з-поміж інших статей і досліджень на цю тему. Лоза звертає пильну увагу на міцні підвалини світогляду Маковея, на його творчу методику та на його естетичні уподобання.

Упорядники «Яворівської землі» багато уваги присвятили постаті Юрія Липи. Крім вище згаданих листів, в збірнику є ще дві статті д-ра Григора Лужницького, «Письменник-мыслитель» (Спроба характеристики творчости Юрія Липи), й д-ра Богдана Стебельського, «Юрій Липа». Різностороння і плідна праця Юрія Липи на ниві української літератури й сьогодні викликає подив, як стверджує д-р Лужницький. «Юрій Липа, — пише наш автор, — перш усього поет і поетичні образи находимо в кожній ділянці його творчої спадщини, незалежно чи це буде поезія стилю чи думки» (стор. 703). Переконливо звучать також твердження д-ра Лу-

жницького про значення «Чорноморської доктрини» й «Призначення України» в творчості Липи. Це ніщо інше, а його віра в месіянство України, «якого він є найкращим представником в новітній українській літературі» (стор. 705). У цікавій статті д-ра Стебельського є сильний суб'єктивний момент, що впливає з особистих зустрічей з письменником і є єдиним джерелом, яке дає чи не найповніше уявлення про діяльність Юрія Липи. Вихідною позицією автора в цій оцінці є його вірне розуміння творчих зусиль та філософії життя письменника, який твердо вірив, що «ключ від майбутнього в минулому» (стор. 712). Аналізуючи ближче цей підхід інколи відчувається, що в ньому більше ніж треба філософії та раціональної логіки, що часом на мент витісняють психологію та приводять до менш яскравого розуміння зв'язків письменника з життям рідного народу.

З передостаннього розділу хочемо відмітити статтю п-і Володимири Ценко, «Яворів — твердиня українства». Автор кваліфіковано розповідає про історію й життя міста включно до його назви, що походить від місцевих густих яворових лісів. Стаття пройнята бажанням прищепити любов до Яворова та сказати щось характерне й істотне про це миле місто. Не можна поминути тут і чудового «Великодного спомину» п-і Ірени Ванчицької. Спомин написаний з підвищеною чутливістю та з більшим звичайного заглибленням в явища життя — «цих давніх часів, коли Воскресіння Христове було найбільш урочистим святом року» (стор. 793).

У книзі є іменний і географічний показники, мапа повіту, що її виготовив Роман Бриттан та численні ілюстрації. Тут багато цінного матеріалу, який всесторонньо змальовує Яворівщину й Яворів — це типове старинне українське місто та значний ремісничий і торговельний центр. До 1939 р. місто Яворів було також поважним культурним і освітнім центром, бо крім народних і промислових шкіл, були тут ще дві гімназії, дві семінарії і Музичний Інститут ім. Лисенка.

Книга «Яворівська земля» не позбавлена і дрібних огріхів. Вона має чомусь два заголовки: «Яворівська земля» (на зовнішній твердій обгорті) і «Яворівщина і Краковеччина» (також по-англійському на другій сторінці) на першій і третій сторінках. Це ускладнить реєстрацію книги в бібліотеках, як також справлятиме труднощі дослідникам в бібліографічних анотаціях. У книзі не відмічено точно посилань на першодруки деяких статей. Зустрічаються також помилки в датах і дрібні друкарські огріхи. Перший розділ, на нашу думку, організаційно не є структурним і в ньому не завжди послідовно проходить виклад думки.

Ми висловили деякі критичні зауваження на адресу книги, але не заради того, щоб применшити її значення, бо вважаємо її помітним набутком української регіональної літератури. Редактори д-р Василь Лев і мгр Володимир Барагура упорядкували гарно оформлену, цікаву й потрібну працю, а якщо не вичерпали поставленої проблеми до кінця, то тому, що зробити це в одній книзі, не під силу. Статті вміщені в праці «Яворівська земля» нашолюбують читача на серйозні роздуми, а композиційно — це своєрідна енциклопедія одного повіту.

Роман С. ГОЛЯТ

КНИГА ПРО 1000-ЛІТТЯ УКРАЇНСЬКОГО ХРИСТІЯНСТВА

The Millennium Of Ukrainian Christianity. Editor-in-Chief: Nicholas L. Fr. Chirousky, University of Miami. Philosophical Library, New York, 1988. 617 pages.

Появу англomовної публікації, що висвітлює правдиву історію Тисячоліття Українського Християнства, яке присвоює собі Москва, треба привітати.

У повищій ілюстрованій книзі багатьох авторів знаходимо по обох сторонах внутрішніх обкладинок мапу України. На кількох сторонах поміщено знімки митрополитів і єпископів Української Автокефальної і Української Католицької Церков, багато з яких загинули мученичою смертю з рук московського комуністичного режиму. Там даліше знаходимо знімки митрополитів і єпископів обох наших Церков української діаспори, табльо єпископату Української Автокефальної Православної Церкви 1921-1926 рр., св. Андрія в Києві — рисунок з Київської Печерської Лаври з 1725 р., спільну знімку Українського Католицького Єпископату в Базиліці св. Петра в Римі у жовтні 1980 р. і зустріч Патріярха Йосифа Сліпого з Папою Іваном Павлом II. На дальших сторінках об'ємистого тексту знаходимо знімки церков в Україні і на українських поселеннях у вільному світі, копії мозаїк, ікон та іконостасів і взірці церковного письма. При кінці книги, в додатку, поміщений заповіт Патріярха Йосифа, Заява Львівського Крилосу з датою 13-го вересня 1984 р. і меморіал Ярослава Стецька в справі «Збереження традиції УК-Церкви» до кардинала Тести, з датою 25-го червня 1985 р.

У вступному слові повищій публікації, о. Веренфрід ван Страатен пише, що християнізація Києва і цілої України князем Володимиром Великим у 988 р. була, без сумніву, найбільшою і важливою подією в історії нації. Так, Україна стала Християнською, долучуючись до стада Ісуса Христа, 950 років після його народження, який навчав, терпів і помер за людство.

Україна і український народ особливо почитав Ісуса Христа з того часу, коли, на підставі переказу, він послав одного зі своїх апостолів, Андрія, до гір Києва, майбутнього розположення міста.

У 988 р. Русь-Україна стала офіційно християнською, але християнство поширювалося у державі багато раніше; через східні області, межуючі з Константинополем і Болгарією, і через західні райони — сусідуючі з Римом. Властиво, святі Кирило й Методій були також апостолами України. З України християнство поширювалося на угро-фінські терени, Московію і Білорусію, й інші сусідні племінні громади в сусідстві Київсь-

кої Русі — (Української) імперії. З монастиря Київської Печерської Лаври особливо українське християнство поширювалося на великі простори Східньої Європи. Її священники й монахи несли християнську духовість і цивілізацію навіть у віддалені краї і багато з них померли мученичою смертю з рук поганських племен.

Дорога, яку обрало українське християнство, нагадує дорогу Христа, яка була каменистою. Від його ранньої історії, християнська Україна мусіла обороняти себе й усю християнську Західню Європу від нападів степових орд: печенігів, половців і татар, і перед турками Оттоманської Порти. Вона здобула собі ім'я «Європейської оборонної стіни».

Після втрати своєї політичної незалежності, Українська Церква була виставлена на переслідування польського католицизму й московського російського православ'я.

Після Церковної Унії з Римом в 1596 р. УКЦерква була виставлена на переслідування російськими князями і царями, і до сьогодні терпить переслідування советсько-російським режимом. Українську Автокефальну Церкву стрінула подібна доля під царським і советським режимом, так, що обидві Церкви Москва загнала в підпілля, в «катакомби», як це було за часів Нерона.

Не одного дивує, як то країна і її християнська Церква, що зазнали так багато терпінь і нещастя на протязі століть, могли це все пережити, рости, розвиватися і творити таку багату культуру й цивілізаційні скарби, більші від багатьох країн, які насолоджувалися свободою і які не переживали так багато жажливих досвідів.

Перша частина книги про Тисячоліття Християнства України знайомить читача піднесеними місцями історії Української Церкви; її початками, ростом, занепадом, осягами, невдачами, перепонами, подвигами і мучеництвом.

Друга частина книги постає як вгляд у глибину Українського Християнства тоді, як нарис кардинала Мирослава Івана Любачівського, першого-рарха УКЦеркви, вказує на різницю між українським і російським християнством.

У третій частині обговорено аспекти церковно-організаційної структури, з особливим наголосом на питання українського патріярхату, справу, яка чекає на остаточне вирішення.

Четверта частина книги говорить про культурний розвиток України побіч українського християнства. Читач винесе з цієї книги враження, що сильний поштовх зробило Християнство на розвиток культури й цивілізації України не лише у середніх віках, але впродовж цілої її історії. Християнство сильно вплинуло на формування українського світогляду. Українська національна психіка була діткнена християнськими цінностями. Жодна частина культури й цивілізації в Україні не залишилася недоторканою християнством. Християнство заініціювало й прискорювало дальший ріст української літературної творчості. Музика, театр, малярство, архітектура, видавництво й освіта були близько пов'язані з ростом релігії і Церкви. Українська ікона — надхнення святого образа

України, є званою у світі, так, як і її чудова церковна музика. Сьогодні українські церкви можна знайти по цілому світі: в Америці, Канаді, Західній Європі, Південній Америці і Австралії. Вони служать українським поселенцям діаспори на кожному континенті, з причин советсько-російського національного і релігійного переслідування в СРСР.

Після прочитання повищої книги, Отець ван Страатен каже, що кожен мусить прийти до фундаментального висновку, що, не зважаючи на нещастя, невдачі й терпіння, Божа Рука Провидіння Мусіла охороняти Україну й український рід упродовж століть на його тяжкій дорозі впродовж історії. Християнство дало українському народові силу, витривалість, рішучість і завзятість не занепадати, але рости й творити.

Дав би Бог, щоб цей відважний народ у скорому часі мав нагоду сповнити свою християнську і національну місію, і як свободні Божі діти, для яких їх найбільший син, а мій батьківський приятель, Патріарх Йосиф Сліпий, страждав на Сибірі й терпів у Римі.

У передмові від Редакційної Колегії, а саме: головного редактора *проф. Миколи Л. Фр. Чировського* і співредакторів, якими є: *д-р А. Бедрій, проф. Ю. Бобровський, д-р В. Омельченко, ред. Л. Полтава, д-р Б. Романенчук, д-р Б. Стебельський і д-р В. Стойко* — згадується, що Тисячоліття Українського Християнства не може пройти незамітно, без особливого відзначення. Усі прояви українського національного життя мають на собі глибокий вплив Християнства. Щоб велично відзначити цю небуденну історичну подію, організовано мирянські комітети і угруповання для відзначення цієї події урочистими літургійними відправами. Українська преса дискутує і повідомляє про ці підготовання. Кілька наукових публікацій в українській і англійській мовах і інших мовах готові на 1988-ий рік — Тисячу років після того, як Русь-Україна офіційно прийняла християнство, коли то народ її столиці Києва урочисто охрещено в річці Дніпрі на вказівку князя Володимира Великого.

Книга про Тисячоліття Українського Християнства є одним з вкладів і виявів запланованого святкування цієї важливої річниці. Автори публікації постаралися, щоб вона була вартісною. Найкращі науковці і автори віддали своє знання і зусилля. Цю працю друкують в англійській — інтернаціональній — мові тому, щоб вона потрапила до рук найбільшої кількості читачів на усіх континентах, і щоб читач пізнав забриханість атеїстичної Москви, яка старається «представити цю подію як тисячоліття російського християнства». Для цієї справи змінено російську історію; советсько-російська історіографія винайшла так зв. «передросійську націю», яка, згідно з їх поясненням, існувала до XIII століття і яка поділилася на три національності: російську, українську й білоруську. Тому, за їх схемою, дійсне християнство Київської Русі 988 р. стосується рівноправно трьом сучасним національностям, які в рамках СРСР, мовляв, — виявили палке бажання получитися в одну «советську націю народів»...

Говорячи з історичного погляду, то ніколи не існувало таке бажання трьох національностей з'єднатися знову в один «советський» народ. Це є продовженням безоглядного і жорстокого русифікаційного процесу, який спонурує Кремль за посередництвом геноциду — фізичного, культурно-

го, ба навіть релігійного — так, щоб знищити інші національності. Український народ і українська Церква стали першими жертвами цього геноциду.

Ця праця обмежилася тринадцятьма розділами, які поділені на чотири частини, аналізуючи чотири відмінні аспекти впливу християнства на історичну долю України і її народу — з історичної, релігійної, організаційної і культурної перспектив.

Видавці у своєму «Признанні» щиро дякують усім визначним науковцям, співробітникам і організаціям, що своєю працею причинилися до появи об'ємистої форматов книги про Тисячоліття Хрещення України.

Наступні автори своїми науковими еляборатами збагатили цю фахово видану працю, а саме: *Григорій Удод, проф. Микола Л. Фр. Чировський, Ричард А. Мейсон, кардинал Мирослав Іван Любачівський, д-р Богдан Карчмарик, Іван Власовський, д-р Володимир Стойко, ред. Володимир Микула, ідеолог Дмитро Донцов, Митрополит Василь Липківський, митр. Іван Огієнко, о. Володимир Ковалих, ЧСВВ, о. Андрій Фр. Чировський, о. Роман Мірчук, історик Олександр Домбровський, о. мітрат Іван Хома, о. Мілетій Войнар, ЧСВВ, д-р Василь Ленчик, Ярослав Стецько, ред. Михайло Кушнір, проф. Іван З. Головінський, д-р Богдан Стебельський, д-р Олександр Соколишин, музиколог Мирон М. Федорів, д-р Григор Н. Лужницький, мистець Іван Кейван і д-р Юрій А. Луців.*

Повища праця присвячена, як читасмо на одній із сторінок книги, достойному Ярославові Стецькові — покійному прем'єр-міністрові незалежного українського уряду з 1941 року, якого побажанням було, щоб повища праця появилася з нагоди святкування Тисячоліття Українського Християнства.

Ця монументальна книга, яка вкоротці знайдеться на книжковому ринку, видана за всіма найновішими видавничими приписами, з іменним покажчиком, так, що мовний англomовний читач знайде там багатий джерельний матеріал про минуле й сучасне українського народу.

**ЧИТАЙТЕ, ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
І РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ
«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ»**

БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ

«*Український Медичний Архів*», архівний збірник у світлу пам'ять д-ра Юрія Липи, в 40-ліття його героїської смерті, ч. 8, з передмовою д-ра Павла Пундія, архівара УЛТПА, Чикаго, США, 1984. Формат великий, обкладинка м'яка роботи Яра Маркевича.

«*Надбужанщина*» (Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Камінецьчина, Холмщина і Підляшшя), історично-мемуарний збірник том ч. 1; Редакційна Колегія — Микола Мартинюк — головний редактор, Надія Олійник — літературний редактор, Анатоль Демусь, Орест Заставний, Іларіон Калининич, Іван Кравчук, Надія Кравчук, Володимир Макар, Володимир Оренчук, Євген Стефанишин. Наукове Товариство ім. Шевченка, «Український Архів», том 1, Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто. Видання Об'єднання Надбужанців, 1986 рік, сторінок 980, обкладинка тверда роботи (разом із заставами) графіка Володимира Каплуна. Це збірна праця кількадесяти авторів із картою Надбужанщини на внутрішній стороні обкладинки.

Роман Малащук. «*З книги мого життя*». Спомини, том 1. Бібліотека «Гомону України» ч. 63 і Ліги Визволення України ч. 31 з циклу «Мемуаристика». Обкладинка роботи д-ра Богдана Стебельського, 358 сторінок друку, ілюстрована. Видання Видавничої Спілки «Гомін України» і Дослідчого Інституту «Студіум», Торонто, Канада, 1987 р. Формат 23 × 15 см., обкладинка тверда.

«*Лицар праці і обов'язку*». Збірник, присвячений пам'яті проф. Олександра Лотоцького Білоусенка, за редакцією Богдана Гошовського. Наукове Товариство ім. Шевченка, Бібліотека Українознавства ч. 48, з показником імен і назв. Видавництво «Євшан-Зілля», Торонто-Нью-Йорк. Вінєта мистця Михайла Михалевича. Формат 21 × 14 см., оправа тверда, сторінок друку 190, з Друкарні «Гармони Прінтінг», Лтд, Торонто, Канада.

«*Богословія*», томи 47, 48 і 49 за роки 1984 і 1985. Науковий журнал Українського Богословського Наукового Товариства, Рим, Італія, що появляється під редакцією о. д-ра Івана Хоми. Формат 24 × 17 см., оправа м'яка, оздоблена.

«*Пам'ятник Слави УПА*». Пропам'ятна книга у формі звідомлення Ділового Комітету про побудову і відслонення пам'ятника Слави УПА мистця Володимира Маріяна Беднарського-Волода на Упівській секції цвинтаря св. Володимира в Оквіл, Онтаріо, Канада. 112 сторінок друку, оправа м'яка, ілюстрована, формат 22 × 15 см., рік появи — 1988.

Микола Ковшун. «*Епілог прийде*». Збірка драматичних творів, накладом Автора, рік появи 1975 в Канаді. Обкладинка м'яка, 176 сторінок друку, формат — 21 × 14 см.

Степан Ткачук. «*Сміє і плач слів*». Поезії. Видавництво «Критеріон».

Бухарест, 1986. Обкладинка м'яка роботи Йона Мардаре-Драгоміреску, 116 стор. друку, формат — 19 × 12 см. Відповідальний редактор — Микола Корсюк.

«Обрії», збірник прозових і віршованих творів 26-ох авторів, у цьому розділі «Критика й історія літератури» та «Біля джерел народньої творчості». 212 стор. друку, обкладинка м'яка, формат — 23 × 16 см. Відповідальний Редактор — Микола Корсюк, технічний редактор — Стеван Лепов, Видавництво «Критеріон», Бухарест, 1986.

«Ювілейний Збірник» у 30-ліття Української Католицької парафії Преображення ГНІХ у Денвері, Колорадо, США, за 1954-1984 роки. Матеріали зібрав і впорядкував о. д-р Павло Баб'як. Видання Видавничого Комітету Парафії. Технічний і мовний редактор — д-р Іван Овечко. Ілюстрований. 244 стор. друку, обкладинка м'яка, оздоблена, формат — 22 × 15 см., з друкарні «Украпрес», США.

Ігор Качуровський. «Нарис компаративної метрики». Український Вільний Університет, серія «Підручники» ч. 8, рік появи — 1985, 119 сторінок друку, оправа м'яка, формат — 24 × 17 см., з Друкарні «Ціцера», Мюнхен.

«Вояки — Воякам». Збірка репортажних статей і нарисів з ілюстраціями про відвідини членами ОБВУ українських вояцьких могил в Австрії і в Італії (Монте Касіно). Загальна редакція — сотн. д-р Святомир М. Фостун, обкладинка роботи мистця Ростислава Глущака, видання ОБВУ, книги 1 і 2, 1986, з Друкарні УВС, Лондон. Формат — 20 × 15 см., 64 стор. друку, обкладинка м'яка.

Леопольд Авзегер. «Чорний Кабинет». Записки тайного цензора МГБ, «Хокен», Тель-Авів, Ізраїль. Художнє оформлення книжки — Є. Розенберг, Редактор — Г. Челак, коректор — Х. Гершкович. Сторінок друку — 250, формат — 21 × 13 см., обкладинка м'яка, ілюстрована. В тій книжці є окремий розділ про «Українську Групу». Автор з'ясовує працю того відділу МГБ, що займається цензурою.

Роман Бабовал. «Нічні перекази». Збірка поезій, що появилася накладом Автора в 1987 році. Обкладинка й портрет Любослава Гуцалука. З Української Офсетної Печатні в Бельгії. Формат — 21 × 15 см., обкладинка м'яка, оздоблена, 94 сторінок друку.

Олесь Верхівський. «На дорозі життя». Вірші, Клівленд, Огайо, США, 1956 рік. 95 сторінок друку, формат — 21 × 12 см., обкладинка півтверда.

Дмитро Чуб. «Живий Шевченко» (інтимне життя поета), видання третє, перероблене й доповнене. Видавництво «Ластівка», Австралія, 1987, із фотознімкою пам'ятника Тараса Шевченка в Харкові та другими ілюстраціями. Обкладинка роботи Олі Когут, 152 стор. друку, формат — 20 × 13 см., обкладинка м'яка.

о. Іван Музичка. «Екуменічна діяльність Митрополита Андрея Шептицького в Росії в 1914-1917 роках». Окрема відбитка із журналу «Богословія» ч. 47, за 1983 рік.

«Регіональна зустріч», присвячена 39-літтю виселення українців із за-

хіднього пограниччя України. Це одноднівка, видана Регіональним Об'єднанням «Ярославщини та Окраїни Засяння» (Ярокза), за редакцією Степана Кікта, ілюстрована, накл. 600 примірників, з мапою та іншими статистичними даними. Формат — великий, 80 стор, з обкладинкою, рік появи — жовтень 1986.

«Українські пісні». Збірник пісень з нотами і з передмовою, за впорядкуванням Степана Левиського. Відповідальний редактор — Микола Корсюк, редактор технічний — Стефан Лепоев, Видавництво «Критеріон», Бухарест, 1984. Формат — 22 × 12 см., 508 стор. друку, обкладинка тверда, оздоблена.

«Народні Перлини». Українська народня поетична творчість. Вступна стаття і впорядкування збірки — Микола Корсюк, він теж відповідальний редактор; редактор технічний — Стефан Лепоев. Видавництво «Критеріон», Бухарест, 1986. Формат — як повища, стор. 214 друку.

«Товариство Українських Бандуристів», журнал, ілюстрований, під редакцією Ксені Йовик, мист. оздоблення — Петро Матяшек, 12 сторінок, двомовний. Рік випуску — незазначений.

Інж. Ярослав Гаврих. «Тисячоліття Хрещення України», 1986. 12 сторінок видання Крайового Комітету Тисячоліття Хрещення України, Велика Британія.

«45-Ліття відновлення Української Державности». Святкове видання з програмою ювілейного зібрання в Пармі, Огайо, США.

«У 35-ті роковини героїської смерти ген. хор. Тараса Чупринки-Шутевича, Головного Командира УПА», жовтень 1985 року, Огайо, США.

«Бандура», науково-літературний журнал за січень-квітень, 1986, під редакцією Колегії у складі: Ліда Чорна, Валентин Мороз (молодший), періодик Школи Кобзарського Мистецтва, Нью Йорк, США, 64 сторінки з м'якою обкладинкою, ілюстрований.

о. І. Музичка. «Українські наукові інституції в підготовці до ювілею 1000-ліття». 16-сторінкова відбитка з «Благовісник Верховного Архiepіскопа Візантійсько-Українського Обряду», р. VII, кн. 1-4, Кастельгандольфо 1971.

«Українська Земля», журнал ч. 14, орган Союзу Земель Соборної України, Мюнхен, 1987, 52 сторінковий, з обкладинкою.

«Місія України», журнал української самостійницької думки ч. 25, 1987, видання Спільки Визволення України, Нью Йорк, США, 84 сторінковий.

«Літопис Української Повстанської Армії» чч. 3, 4 і 9. Зменшені офсетні передруки оригінальних чисел.

Данило Шумук. «Пережите і Передумане». «Спогади й роздуми українського дисидента-політв'язня з років блукань і боротьби під трьома окупаціями України (1921-1981)». Передмова Надії Світличної, супровідна стаття Василя Гришка. Видавництво «Українські Вісті», Детройт

США, 1983 рік, 536 сторінок друку, формат 23 × 15 см., обкладинка тверда, ілюстрована.

«Ювілейна Пропамятна Книга», видання Українського Культурного Центру з нагоди 30-ліття існування і праці для українського народу під редакцією Василя Дідюка, Торонто, Канада, 1986. Сторінок друку — 146, формат 22 × 14 см., оправа м'яка, оздоблена, багато ілюстрацій. Публікація Українського Культурного Центру в Торонті, Канада.

А.Н. Гробовський. «Иван Грозный и Сильвестр» (Історія одного міфа), на мові російській. Переклад з англійського Ізраїля і Ірини Рабін-нович, Лондон, 1987, 206 сторінок друку, формат 21 × 15 см., оправа м'яка.

Антін Рудницький. «Українська Музика». Історично-критичний огляд. Розділи книги: «Народня пісня», «Церковна музика», «Початки світської музики», «Микола Лисенко», «Сучасники й музичні спадкоємці Лисенка», «Сучасна доба», «Виконавці», «Музичне життя». Обкладинка Святослава Гординського. Видавництво «Дніпрова Хвиля», Мюнхен, рік появи — 1983, сторінок 406, формат 24 × 16 см., обкладинка тверда, ілюстрації.

«Український Вісник», випуск VII — 1987. Громадський літературно-художній та суспільно політичний журнал, Київ-Львів — серпень 1987, присвячений пам'яті Василя Стуса. Це передрук самвидавного журналу з України і виданий Українською Видавничою Спілкою, Лондон, В. Британія. Редакційна Колегія журналу: Іван Гель, Михайло Горинь, Павло Скочок, Вячеслав Чорновіл (відповідальний редактор). Сторінок друку 104, формат 21 × 15 см., обкладинка м'яка. Іменний покажчик.

«Червона Ружа». Збірник народніх співанок. Зібрав і впорядкував Олекса Бевка, обкладинка Варги Каталіна. Відповідальний редактор Микола Корсюк, а технічний — Стеван Лепоев. Видавництво «Критеріон», Бухарест, 1981, сторін друку 268, формат 23 × 12 см., обкладинка тверда.

Юрій Самброс. «Щаблі — мій шлях до комунізму». Мемуарні нариси. Бібліотека «Прологу» і «Сучасности» ч. 177, рік появи — 1988, Видавництво «Сучасність», 418 сторінок, формат 19 × 12 см., обкладинка м'яка.

«Церковний Календар Альманах» на рік 1984 Братства Св. Андрея Первозваного, за редакцією о. митрата Маріяна Бутринського, з відбиткою Календаря із «Світла». Рік видання чотирнадцятим. Формат 23 × 15 см., 196 сторінок друку, ілюстрації, оголошення-реклами, оправа м'яка, оздоблена.

«Літопис Бойківщини» за роки 1985-1988. Це піврічник, присвячений дослідям історії, культури й побуту бойківського племені, з ілюстраціями. Видає Головна Управа Товариства «Бойківщина», США-Канада.

«Вісник», кварталник літератури, науки, мистецтва і суспільного життя, що його видає Головна Управа ООЧСУ в США під редакцією у складі: М. Богатюк, Л. Полтава, Б. Романенчук — гол. редактор, В. Стойко і М. Чировський. Числа за 1986, 1987 і ч. 10-те за 1988 рік.

«Авангард», кварталник, журнал української молоді, що його видає Центральна Управа СУМ, США, під редакцією Колерії під керівництвом

Осипа Рожки — головного редактора. Графічне оформлення графіка Яків Гніздовського. Числа від 184-185 по 191.

«*Крилаті*», журнал українського юнацтва, що його видає Центральна Управа СУМ під редакцією Леоніда Полтави — гол. редактора, С. Гановського, М. Фіголя, О. Коваля і І. Мицак, Нью Йорк, США. Одержано усі числа за 1987 рік і до ч. 6 за 1988 рік. Журнал ілюстрований.

«*Світло*», український католицький місячник, що його видають ОО. Василіяни під редакцією оо. Никона Свірського, Севастіяна Сабола, Юліяна Катрія, Василя Ваврика, Атанасія Пекаря, Тарсикія Залуцького, Лаврентія Лаврипока, Романа Кравця, Вестон, Онтаріо, Канада. Усі числа за 1986 і 1987 роки та аж по червнєве число за 1988 рік. Ілюстрований.

«*Відомості Єпархіального Правління УАПЦ у Великій Британії*», ілюстрований. Одержано числа за 1986 і 1987 рр., як і перші за 1988 рік.

«*Сучасність*», місячник, журнал літератури, мистецтва і суспільного життя, Нью Йорк, США — Мюнхен, Західня Німеччина. Редагує Колегія на чолі з Тарасом Гунчаком, Одержано всі числа за 1986, 1987 і по липень-серпень 1988 р.

«*Рідна Церква*», український православний церковно-релігійний журнал, що його видає Митрополічне Управління УАПЦ, Новий Ульм, Західня Німеччина. Квартальник. Одержано числа за роки 1986, 1987 і перші за 1988 рік.

«*Наше Життя*», місячник, ілюстрований, що його видає Союз Українок Америки під редакцією Ольги Ліснівської, Марти Бачинської і Наталії Лівницької-Холодної, Нью Йорк, США. Одержано усі числа за роки 1986, 1987 і перші за 1988 рік.

«*Життя і Школа*», незалежний орган українського вчителства у вільному світі, двомісячник, під редакцією д-ра В.О та Ю.А. Луцевих. Одержано числа за роки 1986 і 1987, як також перші два числа за 1988 рік.

«*Патріархат*» — «*За єдність Церкви і Народу*», місячник, що його видають Управи Українського Світового Патріархального Об'єднання і Українського Патріархального Товариства, Нью Йорк, США, під редакцією Миколи Галіва і членів Редакційної Колегії. Одержано усі числа за роки 1986, 1987, і перших сім чисел за 1988 рік.

«*Вісті з Риму*» і його додаток «*Українська Пресова Служба*», місячник, видання Львівської Архиепархії з тимчасовим осідком у Римі і «*Крило-су*» при патріаршому соборі св. Софії в Римі під редакцією о. д-ра Івана Дашька («*Вісті з Риму*») і д-ра Катерини Горбач (УПС). Одержано усі числа за 1987 і до половини 1988 року.

ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД «ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ»

Від 17.2.1988 до 26.7.1988

Велика Британія:

Індивідуальні пожертви

Відділ СУБ (Единбург)	ф. 100.00
У.Т.К. (Галіфакс)	ф. 50.00
З останньої волі бл. пам. Степана Бабухівського	
(Галіфакс)	ф. 50.00
М. Шкроміда (Челтенгам)	ф. 25.00
Відділ СУБ (Донкастер)	ф. 12.50
В. Гладчук (Болтон)	ф. 5.00
О. Ковальчук (Брадфорд)	ф. 5.00
П. Рутецький (Лондон)	ф. 5.00
М. Батіг (Чіддінгфолд)	ф. 5.00
М. Гавкалюк (Галіфакс)	ф. 5.00
В. Янківський (Болтон)	ф. 5.00
А. Пащин (Галіфакс)	ф. 5.00
І. Кебус (Лондон)	ф. 5.00
І. Симкович (Лій)	ф. 5.00
Г. Чабан (Брадфорд)	ф. 5.00
В. Петришин (Бедфорд)	ф. 5.00
Домка Походай (Бедфорд)	ф. 5.00
В. Чопей (Ноттінгем)	ф. 5.00
Ф. Плєскун (Твертон)	ф. 5.00
І. Чолач (Гаддерсфілд)	ф. 5.00
М. Стужлий (Ковентрі)	ф. 5.00
М. Замулінський (Брадфорд)	ф. 3.00
В. Гуменюк (Кемпстон)	ф. 3.00
М. Кундєревич (Ковентрі)	ф. 2.50
М. Панас (Брадфорд)	ф. 2.50
О. Журак (Брадфорд)	ф. 2.50
І. Сідельник (Брадфорд)	ф. 2.50
М. Душний (Лій)	ф. 2.50
Марія Галій (Олдгам)	ф. 2.00
А. Гиж (Сканторп)	ф. 2.00
Т. Парашак (Тодморден)	ф. 2.00
В. Парфанюк (Брадфорд)	ф. 1.00

США:

Галина Паньків (Фльоріда)	\$25:-
М. Гурский (Нью-Гейвен)	\$25:-
М. Демків (Нью-Йорк), замість квітів на свіжу могилу бл. пам. Володимира Нищоти	\$20:-
Семеон Костів (Льонг Айлянд Сіті)	\$20:-
Андрій Кульчицький (Савтсфілд)	\$20:-
О.О.Ч.С.У. (Бруклін)	\$20:-
Т. Телещук (Пасаїк)	\$20:-
О. Васьків (Чікаго)	\$20:-
Т. Свердан (Йонгстовн)	\$10:-
П. Рогатинський (Савтсфілд)	\$10:-
В. Глодун (Рочестер)	\$10:-
О. Васьків (Чікаго)	\$10:-
Т. Шерг (Кліфтон)	\$ 5:-
В. Штельмах (Балтімор)	\$ 5:-

Канада:

Збірка на тризні бл. пам. Ігоря Тараса Копія, Торонто	\$50:-
Яків Гузан (Торонто)	\$25:-
Степан Харко (Торонто)	\$20:-
С. Гамула (Місісага)	\$10:-
Є. Бочан (Торонто)	\$10:-
Осип Гельнер (Ст. Леонард)	\$ 5:-
І. Чверенко (Монтреаль)	\$ 5:-
А. Доманчук (Квебек)	\$ 5:-
Іван Іванчук (Вінніпег)	\$ 5:-

Австралія:

Іван Козар (Корімаль)	\$10:-
О. Гаврилів (Бурвуд)	\$10:-
І. Млиновський (Кройдон Парк)	\$ 5:-

Німеччина:

В. Сорока (Дюссельдорф)	50 НМ
В. Костик (Валдорф)	40 НМ
В. Мосса (Мюнстер)	10 НМ

Італія:

Н. Н. (Рим)	100 дол. к.
-------------------	-------------

ПОЖЕРТВИ НА ДАЛЬШУ РОЗБУДОВУ УВС (Видавництва)

Українська Народня Каса (Монтреаль), Канада	\$200:-
З останньої волі бл. пам. Степана Бабухівського	£100:-
І. Сухар (Бері) відзначає перехід на пенсію	£ 50:-
Іван Харина (Порт Квітлянд), Канада	\$ 17:-
З нагоди 65-их уродин і переходу на пенсію п. І. Стецька (в Лідс). Жертвують друзі	£15:-

ПОЖЕРТВА НА МУЗЕЙ ім. Степана Бандери — Лондон

Управа ОУЖ у Лестері, замість квітів на вінок сл. пам.

Ю. Заблоцькому £20:-

ПРИЄДНАЛИ НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ДЛЯ «В.Ш.»

Богдан Кашуба, США	2
Вол. Заставний, Аргентина	1

Всім Жертводавцям щира подяка від Дирекції УВС і Адміністрації «В.Ш.»

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРАЛІЯ:

*Postup Ukrainian
Co-operative Trading Society,
902 Mount Alexander Road,
Essendon, Victoria, 3040*

КАНАДА:

*The League for the Liberation
of Ukraine, 140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3.*

АВСТРІЯ:

*M. Petruszczak
Waltzmanstr. B. A/Z 2.
Salzburg-Aigen.*

НІМЕЧЧИНА:

*"Shlach Peremohy"
8000 München 80,
Zeppelinstr. 67.*

АРГЕНТИНА:

*W. Zastawnyj
1425 Soler, 5039 — BS AIRES.*

США:

*Mr. H. Cebrij
136 - 2nd Ave.,
New York, N.Y., 10003.*

БЕЛЬГІЯ:

*Mr. O. Kowal
72 Blvd. Charlemagne,
1040 BRUXELLES.*

Чикаго і околиця:

*Bohdan Kaszuba
6427 W. Forest Preserve Drive,
Harwood Heights, Ill. 50656.*

ФРАНЦІЯ:

*Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain
75261 PARIS Cedex 06.*

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ, СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ЙОГО БЕЗКОМПРОМІСОВІЙ БОРОТБІ ЗА УССД!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТІТЬ ПЕРЕДПЛАТУ ПРИСДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ
